

Israël vertrekt voorlopig niet uit Libanon

Hoe Israël zijn 'tijdelijke' militaire bases in
Zuid-Libanon uitbreidt en versterkt **IN HET NIEUWS** 4-6

FOTOCOURTNEY BONNEAU

'Letterlijk'

De 40 grootste
taalgernissen
van de afgelopen
10 jaar

LEVEN C6-7

Ontdekking
Revolutionaire
typemachine
teruggevonden

BUITENLAND 16-17

Pensioenen
Wat gaat er
veranderen en
waarom?

ECONOMIE 22-23

Laatste knallen

„Die *big boom*
verkoopen we
hier niet”

IN HET NIEUWS 3

Advertentie

Zullen we
wat beters
gaan doen
met die ton
op de bank?

Beleg vanaf €100.000 en ontvang tot 5,75% vaste rente.

NIEUWSBRIEVEN
De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE
redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN
ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,60
Jaargang 56
no. 76
BELGIË € 5,60

IN HET LAND
DEN HAAG
GUUS VALK

De meest onthullende moties van 2025

Tijs van den Brink, sinds kort Tweede Kamerlid voor het CDA, legde onlangs in gesprek met *NRC* zijn overstap van de journalistiek kort en krachtig uit: „De volksvertegenwoordiging, dát is het hoogste wat er is.” Daar heeft hij natuurlijk groot gelijk in, maar het is wel een abstract gelijk. Een van de weinige echte machtsmid-delen die je als individueel Kamerlid hebt, de motie, ondergraven Kamerleden consequent. Dat vind ik treurig, want ik ben fan van de Kamermotie. Een goede motie is kort, heeft een scherp oordeel en dwingt het kabinet tot actie, of houdt juist iets tegen. Maar de Tweede Kamer maakt er weinig reclame voor. Ten eerste: het zijn er te veel. In 2025 diende de Kamer er 4.440 in. Geen record, overigens, dat waren de 5.010 in 2022, toen de Kamer er na twee jaar grotendeels thuiszitten weer zin in had. Een tweede reden: niemand geeft zo hartstochtelijk af op de motie als Kamerleden. Vraag een Kamerlid naar het dagelijks werk, en binnen de kortste keren valt een term als ‘motie-inflatie’, of ‘wapper-moties’. Dat is zoiets als naar de Efteling gaan en dan klagen over de drukte.

Het jaar 2025 was een druk motie-jaar, er is zelfs gedebatteerd over het instrument. CDA-leider Henri Bontenbal diende een plan in om het aantal moties te beperken. Zijn idee: elke fractie mag 150 moties per jaar indienen, en elk fractielid mag daar nog één extra motie aan toevoegen. In het geval van het CDA betekent dat dus 150 plus 18 zetels, dus maximaal 168 moties. Het plan haalde het in januari niet, dus het tobben over de moties gaat gewoon door.

Een paar keer waren moties onbedoeld onthullend. Neem aller-eerst de motie-Eerdmans, van maart. De JA21-fractievoorzitter riep met deze motie het kabinet op niet mee te doen aan het Europees plan voor herbewapening, ReArm Europe. Heel opvallend was dat drie coalitiepartijen, PVV, NSC én BBB, voor de motie stemden. Alleen de VVD was tegen. Het wankele kabinet bleek geen enkel mandaat in Brussel te krijgen van de eigen partijen. Drie maanden later viel het kabinet-Schoof.

De meest onthullende motie van 2025 was de motie-De Vos (FVD) van september. Die motie, ingediend tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen, bestempelt ‘antifa’ als een terroristische organisatie. ‘Antifa’ is geen bestaande organisatie. Het is, op zijn best, een paraplueterm voor links activisme. Opvallend: de VVD stemde voor de motie. Daarmee associeerde de partij zich gre-tig met uiterst rechts door een niet-bestaand gevaar als terroristisch te beschouwen.

VVD-leider Dilan Yesilgöz krijgt vaak de vraag of ze geen spijt heeft van haar steun voor de motie. Afgelopen weekend nog in het *AD*. Daar zei ze: „We stemmen over duizenden moties per jaar, er zitten altijd een paar kneusjes bij, dit was er één.” Ik probeer te ontdekken of hier sprake is van spijt, maar ik denk het toch niet. De motie was meer onhandig, minder goed geformuleerd, niet fundamenteel onjuist.

De motie toonde aan hoe FVD opnieuw in toenemende mate salonfähig is

Zo leert deze motie de kiezer niets over ‘antifa’, en alles over de VVD, en over hoe FVD opnieuw in toenemende mate salonfähig is. Want ook dat is een grote ontwikkeling van 2025, die bijna verge-ten wordt. De uiterst rechtse partij is van leider veranderd (Thierry Baudet maakte plaats voor Lidewij de Vos), behaalde in oktober zeven Kamerzetels, en doet weer helemaal mee.

Kamerleden van FVD merken verheugd op dat ze, ondanks het spoor van racisme en antisemitisme dat de partij al jarenlang trekt, er niet langer uitliggen in Den Haag. Naar hun bijdragen wordt beter geluisterd, debataanvragen worden eerder goedgekeurd, moties worden soms aangenomen. De motie-De Vos illustreerde die kentering, en is daarmee de belangrijkste motie van het jaar.

DEENSE POST

Denemarken neemt afscheid van de brievenbus

Na 401 jaar is het gedaan: de Deense staat bezorgt geen post meer. Het is het eerste land in Europa waar de overheid zich niet meer bemoeit met de post.

Toef Jaeger

AMSTERDAM

Toen de Deense postbezorging in 1924 300 jaar bestond, werd er een postzegel uitgegeven met de stichter van de Deense postერი: koning Christiaan IV (1577-1648). Op een groene, paarse en bruine postzegel staat hij er met rare schouders wat oeniger op dan op de schilderijen die bekender van hem zijn en straalt hij niet de grandeur uit die hij zichzelf graag toebedeelde. Hij regeerde lang, stichtte steden (die vaak zijn naam of een variatie daarop kregen), voerde vele oorlogen, kwam met de Deense variant van de VOC op de proppen, vestigde tijdens zijn bewind het Deense record aan ‘heksen’ ver-branden en hij bedacht dus de Deense post-bezorging. Het was een soort kerstgeschenk aan de Denen, aldus het Deense postorder-bedrijf PostNord.

Na 401 jaar postbezorging - die op 24 december 1624 vanuit Kopenhagen via negen routes van start ging - houdt PostNord, de Deense nationale postbezorging, op 30 december ermee op. 1.500 banen en 1.500 rode brievenbussen gaan verloren. Hoewel, de Deense brievenbussen verdwijnen niet echt. De rode bussen die menig straatbeeld decennia sierden, werden geveild en binnen drie uur waren er duizend brievenbus-sen verkocht voor een bedrag tussen de 200 en 270 euro (afhankelijk van in welke staat de brievenbus verkeerde). In januari worden er nog eens 200 geveild.

Deense postzegels - waarvan de eerste in 1851 ter wereld kwam - kunnen nog enige tijd ingeleverd worden om daarna te blijven bestaan als collectors item voor postzegel-verzamelaars. De laatste Deense postzegel-serie die dit jaar werd gedrukt had het thema ‘cultureel erfgoed’.

De reden voor dit alles? Volgens PostNord is Denemarken een van de meest gedigitali-

Brievenbussen in Kopenhagen.
FOTO LISELOTTE SABROE/ ANP / EPA

seerde landen ter wereld en daarom is de vraag naar briefbezorging „drastisch gedaald” - met meer dan 90 procent sinds 2000. In 2000 werden er nog ruim 1,4 miljard brieven verstuurd, in 2024 zo’n 100 miljoen. Vorig jaar was er sprake van een extra daling omdat de verplichting overal post te brengen niet meer wettelijk was vastgelegd, commerciële partijen meededen en de prijs voor het versturen van een brief omhoog-schoot van ongeveer € 3,80 naar € 5,20.

Terwijl de brief verdwijnt, komt het pakketje op, en dus gaat PostNord zich uitsluitend daarop richten. Denemarken is het eerste land in Europa waar het nationale post-bedrijf geen brieven en kaarten meer gaat bezorgen. In de meeste landen hebben nationale posterijen het zwaar, maar geldt er nog wel een verplichting vanuit de overheid om brieven te bezorgen.

Kunnen de Denen dan geen brieven of kaarten meer versturen? Jawel, het staat in de Deense wet dat de staat ervoor moet zorgen dat er postbezorging mogelijk is. En dus ging PostNord op zoek naar een alternatief. Die werd gevonden in Dao, een commerciële bedrijf dat al post bezorgt en vanaf 1 januari de gehele bezorging op zich zal nemen. Je betaalt per app en levert de brief af bij afgeefpunten (of laat tegen betaling je brief ophalen).

Vuurwerkliefhebbers kopen vuurwerk bij een verkooppunt in een tuincentrum. FOTO LINA SELG / ANP

REPORTAGE VUURWERKVERKOOP

Laatste keer in de rij voor vuurwerk. ‘Cobra’s? Nee, die verkopen we niet’

In Rotterdam wijzen vuurwerkhandelaren op een dreigend gevaar door het vuurwerkverbod. „Dat rotje wordt zo een Cobra.”

Süeda Isik

ROTTERDAM

Een aankomend vuurwerk-verbod? De zaken gaan heel goed voor Tristen Haagsma (27) van Scooter Centre Slinge. Al sinds 5.00 uur is hij met zo’n zes collega’s bezig met het klaarmaken van bestellingen. Om 8.00 uur gingen de deuren open. Klanten die online hebben besteld, krijgen een tijdslot toege-wezen om hun bestelling op te ha-len. Zo probeert de winkelier de drukte te spreiden en iedereen zo goed mogelijk te helpen.

Een van de klanten is Jeroen Bosmans (56), al zestien jaar vaste klant. Dit jaar rekent hij zo’n 700 euro af. Het vuurwerk steekt hij niet zelf aan, dat doen zijn kinderen terwijl hij erbij staat. Over een lan-delijk vuurwerkverbod maakt Bos-mans zich weinig zorgen. Volgens hem is zo’n verbod nauwelijks te handhaven en zal er volgend jaar alleen maar meer vuurwerk wor-den afgestoken. „Ik denk dat vol-gend jaar gewoon massaal geknald wordt. Ik denk nog erger.” Ook als de regels strenger worden: „Dan kopen mensen het gewoon over de grens.”

Vuurwerk hoort volgens hem bij Oud en Nieuw, hij gelooft niet dat

mensen zomaar zullen stoppen.

Uit een peiling van Kieskompas en persbureau ANP blijkt dat twee derde van de Nederlanders wel voelt voor een landelijk vuurwerk-verbod. Vooral 65-plussers zijn voor een verbod, jongeren zijn ver-deeld.

F1-vuurwerk

Vanochtend is in het hele land de verkoop van vuurwerk begonnen. Online bestellen kon al vanaf no-vember. Ook in Rotterdam, waar het afsteken van consumenten-vuurwerk uit ‘de categorie F2’ al sinds 2020 het hele jaar verboden is. Alleen ‘F1-vuurwerk’, het zoge-heten kindervuurwerk zoals ster-retjes en knalervten, mag het hele jaar door worden afgestoken.

Eerder dit jaar stemde de Twee-de Kamer in met de initiatiefwet *Veilige jaarwisseling* van Groen-Links-PvdA en de Partij voor de Dieren. Volgens de indianers legt de huidige manier waarop Oud en Nieuw wordt gevierd een te zware druk op veiligheid, zorg en milieu. Die zorgen sluiten aan bij de cijfers rond vuurwerkletsel. Afgelopen jaar meldten zich ruim elfhonderd mensen met verwondingen bij huisartsenposten en spoedeisende hulpen, iets minder dan het jaar daarvoor, terwijl in steeds meer ge-meenten een afsteekverbod geldt.

Volgens verkoper Haagsma is het beeld rond vuurwerk de afge-lopen jaren sterk veranderd. „Als je het woord vuurwerk zegt, horen mensen gelijk illegaal”, zegt hij. Dat beeld doet volgens hem geen recht aan wat er in de winkel wordt verkocht. „Dit is allemaal le-gaal en gekeurd.” De problemen, zoals geweld tegen hulpverleners, ziet hij niet als een gevolg van het legale vuurwerk. Volgens Haags-ma gaat het daarbij vooral om zwaar, illegaal knalvuurwerk dat

”

Zeg je vuurwerk, horen mensen gelijk illegaal

Tristen Haagsma vuurwerkverkoper

uit het buitenland komt. Hij vindt het daarom tegenstrijdig dat legale verkoop wordt beperkt, terwijl het illegale circuit blijft bestaan. „Veel mensen die hier komen, onze vaste klanten, nemen hun kinderen mee. Vader, moeder, oma”, zegt hij. Samen kiezen ze volgens hem bewust voor legaal vuurwerk en weten ze wat ze hun kinderen geven. Bij illegaal vuur-werk is die zekerheid er niet. „Dan heb je die controle niet”, zegt Haagsma.

Verderop in Rotterdam-Char-lois, bij Elo Vuurwerk Rotterdam, liggen normaal bollen wol en haak-garen, nu zijn de schappen afge-dekt. Een rij klanten schuiftel naar voren. Zijn de jongens al zestien? Oh, ze hebben een volwassen broer mee. Eén van hen belt naar huis om te vragen of hij nog zo’n doos van 13 euro mag. Vaak zijn het va-ders met tienerzonen, maar er lo-pen ook gezinnen met jonge meis-jes rond die op zoek zijn naar ster-retjes. Met vier kassa’s en veel per-soneel op de vloer wordt de drukte opgevangen.

Achter de toonbank helpt Petra Meyer (56) mee. Zij huurt het pand voor haar wolwinkel, maar staat tijdens de drie verkoopdagen met haar man en zoon in de vuurwerk-zaak. In de multiculturele wijk ko-men ook mensen met een buiten-landse nationaliteit langs. Veel van hen spreken de Nederlandse taal niet of nauwelijks, zegt Meyer. Dan neemt ze extra de tijd om het één en ander uit te leggen.

Dat is nodig, zegt ze, want veel klanten kennen de Nederlandse vuurwerkwetgeving niet. „Dan moet je uitleggen dat ze nog even moeten wachten tot de laatste drie dagen van het jaar.” Vooral naar zwaar knalvuurwerk wordt ge-vraagd. „Die ‘big boom’ waar men-sen het over hebben, dat zijn Co-

bra’s. Die verkopen we niet.”

De zaak wordt gerund door Loek Klaare (58), die al 29 jaar vuurwerk verkoopt. Hij ziet ook weinig in een landelijk verbod. „Het is niet te handhaven”, zegt hij. Klaare vreest dat strengere re-gels vooral averechts werken. „Het rotje dat nu naar een hulpverlener wordt gegooid, wordt straks een Cobra.”

Nieuw vuurwerk

Rond het middaguur moeten de klanten even naar buiten. Een bus komt nieuw vuurwerk leveren. De winkel mag maar een beperkte hoeveelheid vuurwerk tegelijk op voorraad hebben, dus wordt er steeds bijgeveild.

Jen Calister (37) wacht even tot de levering voorbij is. Ze haalde haar vuurwerk eerder online; voor zo’n 50 euro kocht ze siervuur-werk, „mooie lichtjes met kleu-ren”, dat ze zelf afsteekt, samen met familie. Van een mogelijk lan-delijk vuurwerkverbod ligt ze niet wakker. „Ik snap waarom mensen dat willen”, zegt ze, „maar je moet er gewoon verantwoord mee om-gaan.”

Zelf heeft ze geen problemen met vuurwerk en ziet ze geen re-den om ermee te stoppen. „Ik vind het wel leuk hoor”, zegt ze. „Het is even wat anders.”

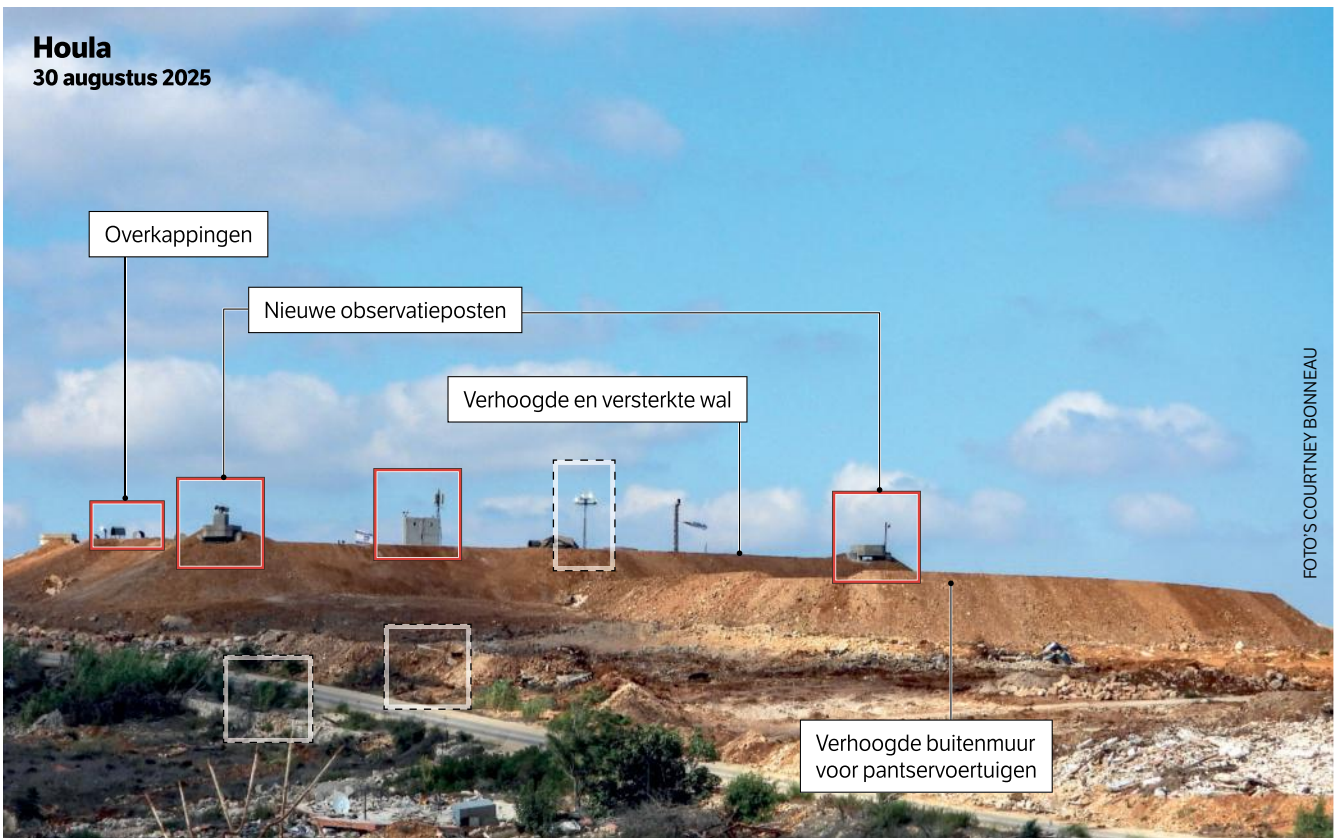
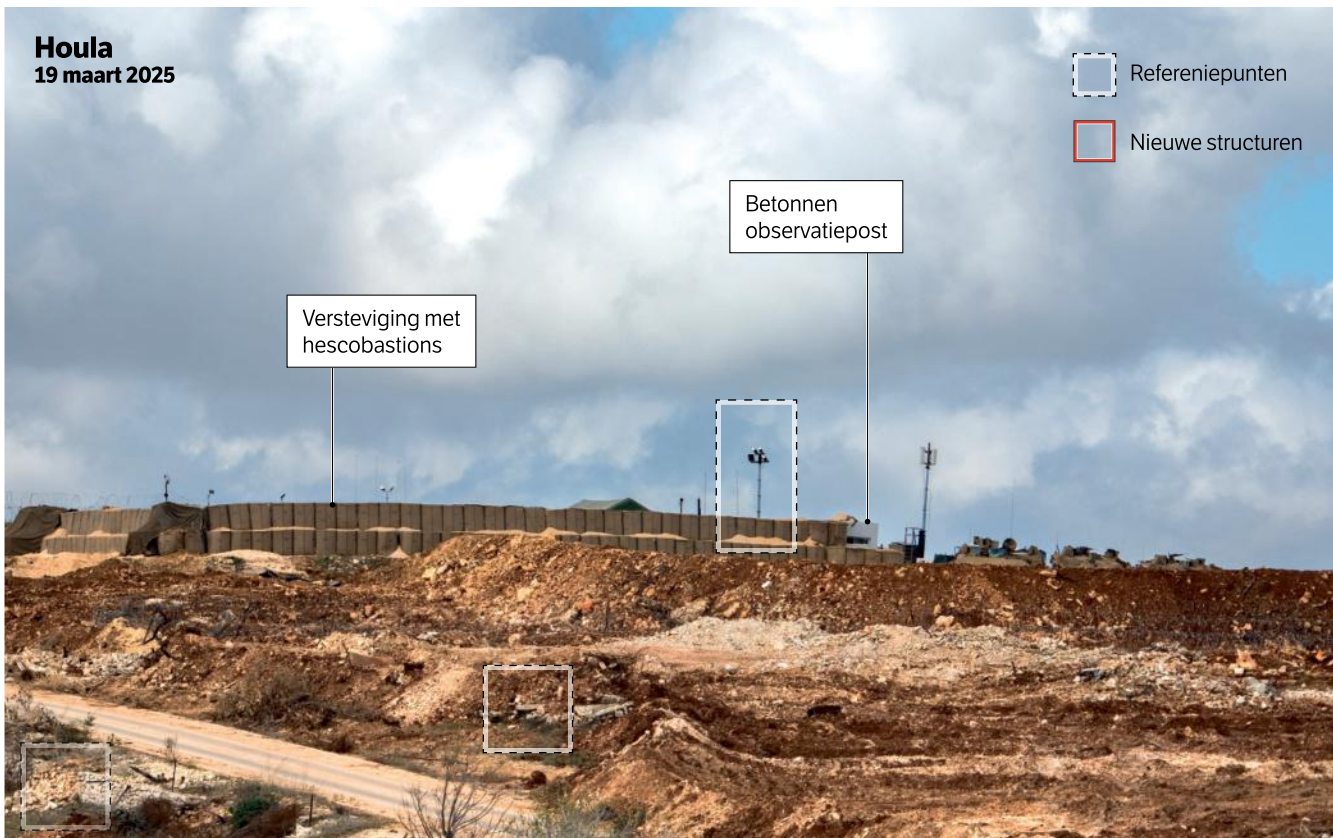

ISRAËL-LIBANON

Hoe Israël zijn ‘tijdelijke’ militaire bases in Zuid-Libanon uitbreidt en versterkt

Vijf militaire bases van Israël in het zuiden van Libanon zouden tijdelijk zijn. Uit analyse van satellietbeelden en andere foto's door *NRC* blijkt dat ze het afgelopen jaar juist zijn versterkt. „Als het leger hier twintig jaar wil blijven, dan kan dat.”

Door **Hanneke Chin-A-Fo, Cosette Molijn, Georgia Oost** en **Natalia Toret**

BEIROET/AMSTERDAM

Het Israëlische leger heeft afgelopen jaar zijn vijf militaire bases in het zuiden van Libanon versterkt en uitgebreid. De bases zouden tijdelijk zijn, zo verklaarde het leger begin 2025, maar krijgen door de versterkingen een permanent karakter. Dat blijkt uit onderzoek door *NRC*. Rond de vijf bases, door Israël de „Vijf Forten” genoemd, zijn in 2025 versterkte buitenmuren aangelegd, laat een vergelijking van satellietbeelden en foto's zien. Alle vijf de forten kregen betonnen uitkijkposten, met surveillanceapparatuur en op zeker één locatie is een machinegeweer zichtbaar.

„Als het leger hier twintig jaar wil blijven, dan kan dat. De benodigde basisinfrastructuur is inmiddels aangelegd”, reageert Nicholas Blanford, een Britse veiligheidsanalist en Hezbollah-kenner die al drie decennia in Libanon woont. „Israël geeft een signaal aan Libanon: jullie zijn verslagen en wij zijn terug.”

Voormalig commandant der landstrijdkrachten Mart de Kruijft ziet in de bevindingen „heel veel indicaties dat deze bases permanent van aard zijn”.

Toen Hamas in oktober 2023 Israël aanviel, ontstond er niet alleen een bloedige oorlog in Gaza, maar laaide ook de strijd op tussen Israël en Hezbollah in Libanon. Hezbollah, Libanons

grootste sjiiitische gewapende groep en politieke partij, vuurde uit solidariteit met Hamas raketten af op Israëlische doelen. Na maanden van wederzijdse aanvallen escaleerde Israël in 2024 met grootschalige luchtaanvallen en viel het leger Zuid-Libanon binnen en begon het een grondoorlog. Sinds oktober 2023 kwamen ongeveer 4.000 Libanezen en 130 Israëliërs om.

Op 26 november 2024 kondigde de toenmalige Amerikaanse president Joe Biden een staakt-het-vuren aan. Onderdeel van de overeenkomst was dat Israël zijn troepen zou terugtrekken en de Libanese strijdkrachten de veiligheid zouden garanderen in het zuiden van het land. Vlak vóór de terugtrekking voltooid moest zijn, op 18 februari dit jaar, maakte Israël bekend dat er militairen zouden achterblijven op vijf plaatsen, net over de grens - de zogeheten Blauwe Lijn - in Libanon. Het was „een tijdelijke maatregel”, verklaarde een legerwoordvoerder, noodzakelijk voor „de bescherming van Israëlische burgers”. De Verenigde Staten hadden het goedgekeurd, aldus de woordvoerder.

Dat gold niet voor Libanon zelf. In een gezamenlijke verklaring van de president, premier en parlementsvoorzitter maakte Libanon duidelijk elke verdere Israëlische aanwezigheid op zijn grondgebied als „bezetting” te beschouwen.

Veel bewoners die afgelopen jaar zijn teruggekeerd naar het zwaar verwoeste gebied ervaren de situatie inderdaad als een bezetting. Dat komt onder andere door de veelvuldige inzet van Israëlische drones. „Het voelt alsof Israël hier alles controleert”, zegt Ahmad Sbleen (42). Hij drinkt koffie aan een tafel voor zijn huis vlak bij de Israëlische basis in Labbouneh, terwijl een drone boven het huis zoemt. „Als er ook maar iets afwijkt van wat normaal is, komt er een drone op inspectie. De drones zijn hier altijd. Na zonsopgang blijven we binnen.”

Mohammed woont in het dorp Khiam, tegenover de Israëlische basis op de heuvel Hamames. „Er is geen veiligheid. Soms schieten ze vanuit de basis willekeurig op de weg hier beneden die naar het dorp leidt”, zegt de wat oudere, die om veiligheidsredenen zijn achternaam niet vermeld wil. Zijn familie woont nu elders. „Pas lieten ze een bom vallen bij een groepje mensen dat gewoon wat fruit plukte.” Nu blijkt dat Israël niet alleen aanwezig is gebleven, maar zijn posities dermate heeft versterkt dat de bases nog jaren meekunnen.

„Aarden wallen met hesco's gebruik je niet voor een tijdelijke basis

Mart de Kruijft
oud-commandant
landstrijdkrachten

seerde foto's die zijn gemaakt door fotografen in de regio en bezocht, waar mogelijk, de gebieden rondom de forten. Bij alle vijf bases zijn tekenen van uitbreiding te zien. Deze bevindingen zijn voorgelegd aan defensie-experts.

Op de beelden is te zien dat aarden wallen rond de bases zijn verhoogd en verstevigd met zogeheten hesco's. Dat zijn stevige zakken met stalen frames, gevuld met zand of stenen, die naast en op elkaar geplaatst kunnen worden om een barrière te vormen. Ook zijn er betonnen observatieposten gebouwd op de hoeken. Elke basis is uitgerust met surveillanceapparatuur zoals camera's, megafoons, antennes en radarsystemen.

Daarnaast kunnen er meer manschappen worden ondergebracht. Op satellietbeelden is te zien dat het terrein is uitgebreid. Direct naast de bases is extra grond afgezet met aarden wallen, waar tanks en andere militaire voertuigen staan opgesteld.

Voormalig commandant De Kruijft: „Deze veiligheidsmaatregelen zijn structureel van aard, bedoeld om mortieraanvallen en andere dreigingen tegen te gaan en om te kunnen schuilen tegen artillerievuur.”

In 2008 en 2009 voerde De Kruijft 45.000 NAVO-militairen aan in het zuiden van Afghanistan. „Daar gebruikten

we ook tijdelijke vooruitgeschoven posten, maar die bestonden uit zandzakken en tenten. Aarden wallen met hesco's gebruik je niet voor een tijdelijke basis. Ook de betonnen schietopstellingen die op de beelden staan kunnen jaren mee.”

Analist Blanford wijst daarnaast op mogelijke schuilruimtes in de aarden wallen. Hij merkt op dat het logisch is dat militairen hun onderkomen blijven versterken zolang ze er zitten, ook als de duur van hun verblijf niet zeker is. „Israël doet er zoveel mogelijk aan om slachtoffers aan eigen zijde te voorkomen. Dat ligt heel gevoelig in Israël.”

Schieten op zonnepanelen

Hezbollah werd opgericht na de Israëlische invasie van Libanon in 1982 en groeide met steun van Iran uit tot een van de grootste gewapende groepen in de regio. Vanuit de bergachtige omgeving voerde de beweging een guerrilla tegen Israël. Bij afwezigheid van de Libanese staat vervult Hezbollah in het zuiden ook publieke taken van algemeen belang, zoals onderwijs en gezondheidszorg.

Aan de Israëlische kant van de grens zijn de afgelopen decennia nederzettingen gebouwd en legerposten om die te beschermen. Tijdens de escalatie in 2024 zette Israël de stap om zich ook in

Libanon militair te vestigen. Behalve de vijf bases zijn er twee „bufferzones” (door Israël afgezette gebieden) en twee kleine buitenposten vlak tegen de grensmuur, opgetrokken uit slechts wat betonblokken en prikkeldraad. VN-vredesmissie Unifil zag ook dat Israël in de afgelopen weken de grensmuur uitbreidde op Libanees grondgebied.

Begin dit jaar keerden veel bewoners van Zuid-Libanon terug naar huis. Tientallen dorpen in het directe grensgebied zijn echter grotendeels onbewoonbaar. Die schade is niet alleen het gevolg van de gevechten tussen Israël en Hezbollah. Israël is het afgelopen jaar ook doorgestaan met het bombarderen en opblazen van huizen.

In het dorp Attaroun drinken jongens koffie in een café. De eigenaar werd in juni door een Israëlische drone gedood. „Veel mensen hebben geen andere optie dan teruggaan, omdat ze geen geld hebben om elders woonruimte te huren”, zegt Mansour, die uit veiligheidsoverwegingen alleen met zijn achternaam in *NRC* wil. Hij is psycholoog, werkt in Beiroet en komt in het weekend vaak terug naar zijn geboortedorp. „De mensen hier hebben psychologische problemen, ze zijn angstig en depressief. Mijn zus heeft paniekaanvallen sinds het huis van onze burens is gebombardeerd.”

Het dorp ligt aan de voet van een heuvel. Daar bovenop is de Israëlische basis bij Jal al-Deir gebouwd. Elke ochtend vroeg horen bewoners hoe de zware motoren van de tanks worden aangezet. „Op zaterdagavond klinkt vaak muziek. Dan feesten ze tot diep in de nacht en schieten ze op het dorp, zelfs op zonnepanelen”, vertelt Mansour. „Soms kloppen ze bij mensen aan en eisen ze dat ze hun huizen verlaten omdat ze te dicht bij de basis wonen en een veiligheidsrisico voor de militairen vormen. Zij voelen zich onveilig. Geloof jij dit nog?”

Ondanks het bestand blijft het Israëlische leger nog altijd vrijwel dagelijks aanvallen. Unifil telde het afgelopen jaar ruim 11.000 Israëlische activiteiten in Libanon, waaronder vluchten van drones en gevechtsvliegtuigen, bombardementen en beschietingen. Daarbij kwamen sinds november vorig jaar al meer dan driehonderd mensen om het leven, onder wie zeker 127 burgers. Ook militairen van het Libanese leger en Unifil komen geregeld onder Israëlisch vuur te liggen.

De internationale vredesmacht heeft het Israëlische leger vooral de afgelopen zomermaanden versterkingen zien

LEES VERDER OP PAGINA 6

**Zullen we
wat beters
gaan doen
met die ton
op de bank?**

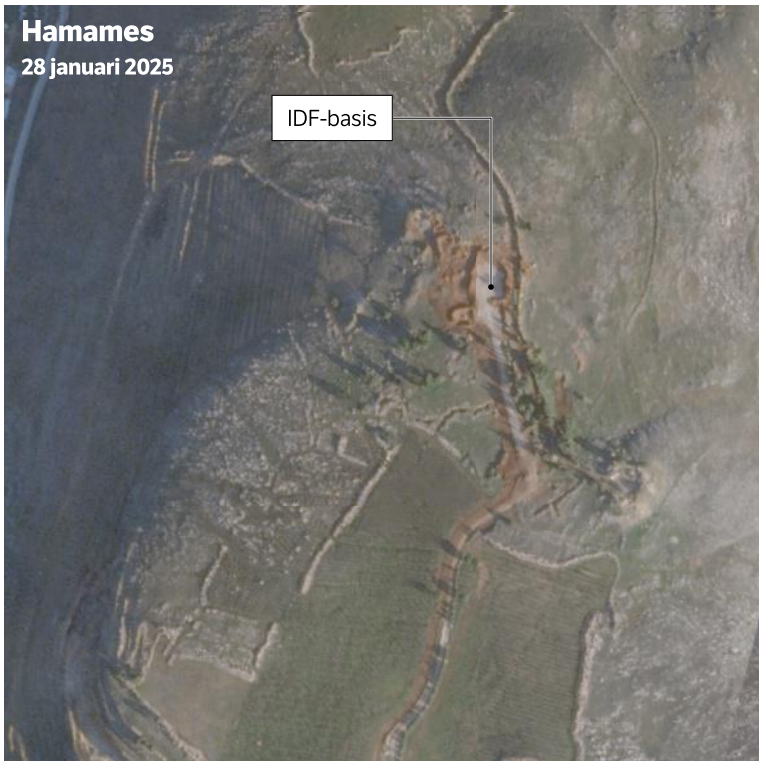

**Beleg met
vaste rente
tot 5,75%**

Meer informatie

SATELLIETBEELDEN PLANET LABS

Verantwoording Over dit artikel

Voor dit onderzoek vroeg NRC bij het Amerikaanse bedrijf Planet Labs satellietbeelden op van Israël's vijf forten in Libanon in de periode tussen januari en november 2025. Daarnaast zijn foto's bestudeerd die de in Libanon gevestigde freelance fotograaf Courtney Bonneau gedurende diezelfde periode maakte vanuit de omgeving van de bases. Bonneau legt sinds 2023 het conflict vast voor fotopersbureau Middle East Images en bezoekt de grensregio geregeld. NRC heeft deze beelden geleverd en bezocht de bewoners van omliggende dorpen in Libanon. De bevindingen zijn voorgelegd aan deskundigen met kennis van het conflict, defensie en het internationaal recht. Ook is een reactie gevraagd aan het Israëlische leger. Die is verwerkt in het artikel. De volledige namen van de geïnterviewde Libanese bronnen zijn bij de redactie bekend. De Libanese autoriteiten hebben niet gereageerd op vragen van NRC

VERVOLG VAN PAGINA 5

aanbrengen aan de forten. „We zien geen indicatie dat ze van plan zijn om te vertrekken”, zegt Unifil-woordvoerder Kandice Ardiel.

„Stevige fortificaties”, zo noemt veteraan Bert Kleine Schaars de betonnen observatieposten. „Die zet je er niet voor even neer.” Kleine Schaars diende begin jaren tachtig als onderofficier in de VN-vredesmissie in Libanon en is nu voorzitter van de hulporganisatie Veteranen voor Libanon.

Ook wijst hij op de toegenomen hoeveelheid pantservoertuigen bij de bases. „Reken per voertuig op zo'n vier tot zes mannen en vrouwen. Dan kom je al snel op een peloton van dertig tot veertig militairen per basis.”

Totale ontwapening

Het conflict tussen Israël en Libanon bevindt zich in een patstelling. Volgens het bestand moet Libanon Hezbollah's achtergelaten wapens opsporen en voorkomen dat de beweging herbewapent. Israël zegt zich pas te zullen terugtrekken als dit voltooid is en dreigt met meer geweld. De Libanese autoriteiten durven de ontwapening echter niet door te zetten uit angst in een gewapend conflict met Hezbollah te belanden.

Hoewel Hezbollah in het zuiden zijn militaire posities heeft verlaten, weigert de beweging zijn wapens in te leveren in de rest van het land. Het zegt zich te beroepen op zelfverdediging en ziet de eis van totale ontwapening als toegeven aan „Israëlische belangen” terwijl Libanon met een zwak leger „machteloos achterblijft”.

Feit is dat Unifil in het zuiden sinds het bestand geen militaire activiteit van Hezbollah meer ziet, zei een woordvoerder eerder tegen NRC. Ook verklaarde Unifil-commandant Diodato Abagnara begin deze maand tegen het Israëlische Channel12 dat hij „geen aanwijzingen ziet dat Hezbollah zich aan het herbewapenen is” in het zuiden.

De aanwezigheid van Israël maakt het juist moeilijk voor het Libanese leger om het gebied volledig onder controle te krijgen, zegt Unifil bij herhaling.

Het Israëlische leger daarentegen vindt zijn aanwezigheid volledig legitiem. „Het IDF opereert uiterst nauwkeurig in overeenstemming met het internationaal recht en de afspraken tussen Israël en Libanon”, zegt een woordvoerder in reactie op de bevindingen van NRC. „De Vijf Forten zijn noodzakelijk om een verdedigingslinie op te trekken” voor de gemeenschappen aan de Israëlische kant van de grens.

De Vijf Forten zijn nodig om een verdedigingslinie op te trekken voor gemeenschappen aan de Israëlische kant

Woordvoerder
Israëlisch leger

„In het verleden plande de terroristische organisatie [Hezbollah] in deze gebieden een invasie [van Israël]. Met dank aan het Israëlische leger is dit voorkomen.” Als gevolg van gebrekkige handhaving door Unifil en in het licht van Hezbollah's toenemende pogingen om te herbewapenen, is het IDF verplicht om op te treden, aldus de woordvoerder. „De aanpassingen aan de forten in het afgelopen jaar zijn bedoeld om de verdediging te verbeteren.”

Marieke de Hoon, universitair hoofddocent internationaal strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam, kijkt daar anders tegenaan. Zij ziet wel degelijk aanwijzingen dat Israël met zijn voortdurende militaire aanwezigheid in Libanon het internationaal recht schendt. „Een krijgsmacht mag in beginsel niet zonder toestemming van het betreffende land op het grondgebied van dat land zijn. Een uitzondering is als er een noodzaak is tot zelfverdediging, maar dan moet een gewapende aanval echt ophanden zijn. Het mag niet gaan om een bepaald gevaar dat in de toekomst zou kunnen ontstaan.”

Ze vervolgt: „Verder kan Israël zich erop beroepen dat Libanon het bestand niet naleeft en het dus verplicht is om in te grijpen. Maar dan mag Israël niet zelf een situatie creëren waarin Libanon afspraken niet kan uitvoeren. Alle partijen

moeten te goeder trouw meewerken.”

Libanon is niet de enige plek waar het Israëlische leger zich ingraaft. Zo publiceerde de Britse onderzoeksorganisatie Forensic Architecture vorige week een analyse van de uitbreidingen in Gaza waar het IDF inmiddels 48 militaire bases heeft gebouwd.

Ook in Zuid-Syrië bouwt Israël nieuwe militaire posten. Na de val van het Assad-regime in december 2024 trok het leger de gedemilitariseerde zone in, een gebied ten oosten van de Golan-hoogvlakte die Israël sinds 1967 bezet. Het leger voert geregeld grondinvasies uit in Syrië, doodt inwoners, verjaagt hen uit hun huizen en ontvoert mensen willekeurig, aldus Human Rights Watch. In alle drie gevallen is zelfverdediging Israëls rechtvaardiging voor zijn militaire aanwezigheid.

Analist Blanford betwist dat de bases in Libanon noodzakelijk zijn, aangezien Israël het Libanese luchtruim domineert en daardoor al goed zicht heeft op wat er op de grond gebeurt. De forten zijn volgens hem vooral een signaal aan Israëlische burgers dat het leger hen beschermt. Verder denkt hij dat ze dienen als ruilmiddel voor onderhandelingen. „En ze zijn bedoeld om de Libanezen te laten zien dat Israël kan doen en laten wat het wil.”

Reacties: onderzoek@nrc.nl

Advertentie

Land van Ons

Koop m² voor boerenland vol leven

Scan mij!

Wij nemen het heft in eigen hand voor een boerenland vol leven!

*‘Ik wil graag een gezonde bodem en hoopvolle toekomst voor volgende generaties nalaten.’
Johan de Jong perceelcoördinator.*

Onze burgercoöperatie koopt landbouwgrond en verpacht die aan biologische boeren. Fladderende vlinders, zoemende insecten, gezonde teelten: dáár doen we het voor.

Doe mee! Al voor €30 draag jij bij aan natuurherstel op boerenland. Sluit je aan bij tienduizenden anderen en maak het verschil.

Foto Willem de Hoog

Zware verwoesting in het Oost-Oekraïense frontliniestadje **Kostjantinivka**, vastgelegd door de Oekraïense 24e gemechaniseerde brigade. FOTO OLEG PETRASIUK/AFP

CONCEPTVREDESAKKOORD

Wat kan een ‘vrije economische zone’ in Donbas betekenen voor Oekraïne?

Door Donbas als fiscaal aantrekkelijke regio voor te spiegelen, wil Oekraïne investeerders uit VS betrekken bij behoud gebied.

Simone Peek
AMSTERDAM

In het conceptvredesakkoord waarover de Oekraïense president Volodymyr Zelensky dit weekend in Florida met zijn Amerikaanse collega Donald Trump sprak, gaat het niet over bevriezing van de frontlinie of een gedemilitariseerde zone in de Donbas. Dat stelde Zelensky maandag tegenover journalisten. Wat dan wel? Zelensky heeft het met Trump gehad over het oprichten van een ‘vrije economische zone’. Details zijn niet bekendgemaakt. Maar een aantal ingrediënten maakt er waarschijnlijk deel van uit. In speciale economische zones gelden gewoonlijk scherpe belastingvoordelen – of ze zijn belastingvrij. Bronnen rond de Oekraïense regering stelden tegenover *Politico* dat het achterliggende idee is om Amerikaanse bedrijven aan te trekken. Het zou kunnen gaan om een vervolg op de ‘mineralendeal’ die Oekraïne dit jaar met Trump sloot. Volgens die deal moet er een Amerikaans-Oekraïens investeringsfonds komen waarmee grondstoffenvoorraden zoals lithium, grafiet, olie en gas ontgonnen kunnen worden. Veel van die voorraden zitten in oostelijke regio’s zoals Donetsk.

Door bij zulke investeringen een belastingvoordeel voor te stellen,

probeert Oekraïne Amerikaanse investeerders mogelijk te betrekken bij het behoud van het gebied voor Oekraïne. „Ik geloof dat dit een poging is om territorium aan de VS te verkopen”, zegt Ivan Stoepak, een Oekraïense analist en oud-inlichtingenofficier. „Een soort trucje om het gebied onder Oekraïense controle te houden, en de VS betrokken te houden bij het proces.”

‘Walmarts in Donetsk’

De industriële provincie Donetsk is voor zo’n twee derde bezet door Rusland. Moskou heeft in een eerdere fase van de onderhandelingen gepoogd de hele Donbas – bestaande uit de provincies Loehansk en Donetsk – op te eisen. In het gebied dat nog onder Oekraïne valt, liggen drie relatief grote steden en vele dorpen en nederzettingen.

Overal in de provincie is extreem veel verwoesting aangericht. In het gebied waar gevochten is, liggen plaatsen waar alle bebouwing letterlijk met de grond gelijk is gemaakt. Het bezette deel is vervuild met een ondenkbare hoeveelheid onontpofte explosieven en honderden kilometers mijnevelden.

Daarnaast zijn stroom en watervoorzieningen langs de frontlinies verwoest en op andere plekken verouderd. Een groot deel van de bevolking is gevlucht – naast het aantrekken van investeringen zouden

inwoners verleid moeten worden terug te komen. „Dit zal jaren kosten en honderden miljoenen euro’s kosten om voor te bereiden, en zelfs dan vraag ik me af wat je ervoor terugkrijgt”, zegt Stoepak. „Maar ik denk dat Oekraïense autoriteiten echt geloven dat Amerikaanse economische bedrijvigheid een verzekeringspolis kan zijn. Dat als er een aantal Walmarts in Donetsk staat, dit goede garantie biedt dat er geen Russische aanval komt.”

”

Oekraïne ziet bedrijven uit VS als verzekeringspolis

Ivan Stoepak Oekraïense analist

terugtrekken tot buiten de Donbas. Dit zou betekenen dat er een vredesmissie zou moeten komen om de vrede te bewaken. De Russische minister van Buitenlandse Zaken Sergej Lavrov herhaalde dit weekend dat Rusland Europese troepen in Oekraïne – zelfs als vredesmissie – zou zien als een legitiem doelwit. Onduidelijk is of Oekraïne nog hoopt dat het nu bezette gebied bij de economische zone komt. De kans dat Rusland hiermee instemt lijkt nul. Maar de verdeling van het gebied is het laatste punt waar Trump en Zelensky het in hun conceptvoorstel nog niet over eens zijn. Wel zouden Amerikaanse veiligheidsgaranties zijn toegezegd. Ook hierover kwamen geen details naar buiten. Ze lijken Zelensky inhoudelijk te bekoren, al is de looptijd voor Kyiv te kort: vijftien jaar.

Geen nieuw idee

Het Oekraïense grondgebied heeft een lange traditie met ‘vrije economische zones’ (VEZ’s). Zo begon de havenstad Odesa in de negentiende eeuw oorspronkelijk als een VEZ. Ook toen was het doel om investeringen aan te trekken naar een stad waar alleen nog maar schetsen van waren. Na de val van de Sovjet-Unie stelde het moderne Oekraïne op nieuw VEZ’s in, onder meer in Mariëopol, Donetsk, de havens van Mykolajiv en Odesa.

Bewering Moskou ‘Aanval op verblijf Poetin is leugen’, zegt Zelensky

De Russische minister Sergej Lavrov (Buitenlandse Zaken) heeft nieuwe aanvallen op Oekraïne aangekondigd. Reden, zegt Lavrov, zijn vermeende aanvallen van Oekraïne op een residentie van president Vladimir Poetin in de regio Novgorod. Dat meldt persbureau Reuters. Ook herziert Rusland zijn onderhandelingspositie jegens Oekraïne naar aanleiding van de vermeende aanval, zegt Lavrov.

Rusland heeft geen concreet bewijs aangeleverd voor de aanval. De Oekraïense president Volodymyr Zelensky doet de bewering van Lavrov in een X-bericht af als een „complete leugen” bedoeld om vredesonderhandelingen te ondermijnen en nieuwe aanvallen te legitimeren.

Lavrov zegt tegen Reuters dat Rusland de onderhandelingen niet zal verlaten, maar wel zijn standpunten zal heroverwegen.

Poetin belde maandag met Trump om te spreken over de onderhandelingen. Volgens het Kremlin heeft de Russische president Trump verteld over de vermeende aanval op zijn residentie. Volgens het Kremlin zou Trump „gechoqueerd” gereageerd hebben, schrijft Reuters, al heeft het Witte Huis dit niet bevestigd.

KIND- EN GEZINSBESCHERMING

Raad voor de Kinderbescherming schrapte in discriminatie-onderzoek

Het verwijderde onderzoeksdeel toont dat rechters en het OM adviezen van de Raad over migratiekinderen vaker links laten liggen.

Camil Driessen
AMSTERDAM

De Raad voor de Kinderbescherming heeft een onderdeel laten verwijderen uit een omvangrijk onderzoek naar discriminatie dat dit voorjaar verscheen. In de eindversie van het onderzoek door het Verwey-Jonker Instituut ontbreekt de deelvraag over de mate waarin de rechtspraak en Openbaar Ministerie adviezen van de Raad opvolgen. Dit gebeurt bij kinderen uit ‘klassieke migratielanden’ minder vaak dan bij andere kinderen. Dat blijkt uit onderzoek van NRC en documenten die zijn vrijgegeven na een beroep op de Wet open overheid (Woo).

De Raad voor de Kinderbescherming is de spil in het stelsel van kind- en gezinsbescherming. Vanuit zijn wettelijke taak kan de Raad de kinderrechter verzoeken om maatregelen zoals ondertoezichtstelling, en adviseert hij rechters en officieren van justitie in onder meer kindbeschermingszaken, strafzaken en bij schoolverzuim.

Mede naar aanleiding van de Toeslagenaffaire gaf de Raad het Verwey-Jonker Instituut in 2023 opdracht een onafhankelijk onderzoek te verrichten naar vooroordelen en ongelijke behandeling rond de activiteiten van de Raad. Toenmalig directeur Iwan Bean benadrukte tegen de NOS dat maatregelen en adviezen van de Raad diep ingripen in het familieleven. „Daarom is het cruciaal dat we niet discrimineren. We moeten zeker weten dat we een Nederlands gezin in een gelijke situatie eenzelfde advies geven als een gezin met een andere culturele achtergrond.”

Voor het onderzoek, dat in april werd gepubliceerd, analyseerde het Verwey-Jonker Instituut de gegevens van alle bij de Raad bekende ouders en kinderen uit de periode 2018 tot en met 2023. De onderzoekers keken daarbij naar verschillende ‘cléntenkenmerken’ zoals sociaal-economische status, gezinssamenstelling en etnische achtergrond.

In veel gevallen werd geen verschil in behandeling gevonden. Maar dat lag anders bij taakstraffen en adviezen van de Raad over het niet vervolgen (sepot) van kinderen. De Raad is verantwoordelijk voor de coördinatie en uitvoering van taakstraffen voor minderjarigen. Daarbij hoort ook de beoordeling of die taakstraf goed is uitgevoerd. Taakstraffen van kinderen met een Nederlandse achtergrond werden vaker als geslaagd beoordeeld dan die van kinderen met een migratieachtergrond. Kinderen onder de armoedegrens kregen even-

De vestiging van de Raad voor de Kinderbescherming in het **gerechtsgebouw in Breda**. FOTO LEX VAN LIESHOUT / ANP

eens vaker een negatief oordeel. Bij zo’n negatief oordeel kan de officier of rechter vervolgstappen tegen een minderjarige nemen en bijvoorbeeld een zwaardere sanctie of vervangende jeugddetentie opleggen.

Een ander verschil in behandeling werd zichtbaar bij kinderen met een Nederlandse achtergrond die een strafbaar feit pleegden. De Raad adviseerde het OM vaker om hen niet te vervolgen en de zaak te seponeren dan bij kinderen met een migratieachtergrond. Of deze uitkomsten ook betekenen dat sprake is van discriminatie is onderwerp van vervolgonderzoek dat de Raad in april heeft aangekondigd.

Significant verschil

Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht ook hoe rechters en officieren van justitie omgaan met de adviezen die de Raad wettelijk moet uitbrengen. Het betreft daarbij onder meer adviezen aan de familierechter over ondertoezichtstellingen en uithuisplaatsingen als adviezen in jeugdstrafzaken.

Die resultaten – die niet in de definitieve versie staan – laten zien dat adviezen over kinderen uit de ‘klassieke migratielanden’ zoals

Suriname, Marokko en Turkije het minst vaak worden gevolgd.

Deze groep wijkt als enige „significant” af van de rest, kinderen met een Nederlandse, Europese of andere niet-Europese achtergrond. In de laatste drie onderzochte jaren werd het advies van de Raad voor kinderen met een ‘klassieke migratieachtergrond’ in ruim 10 procent

onduidelijkheden en feitelijke onjuistheden bevatte. Ook zou de vraag hoe rechters met adviezen omgaan nooit onderdeel van de opdracht zijn geweest omdat de Raad zich niet op andere organisaties wilde richten.

Interne documenten die onlangs na een Woo-verzoek zijn vrijgegeven, schuren met die reactie van de Raad aan NRC in april. Zo blijkt uit de offerte en opdrachtverlening aan het Verwey-Jonker Instituut dat hoe (kinder)rechters met Raadsadviezen omgaan van meet af aan een van de hoofdvragen van het onderzoek was.

Ook komt naar voren dat het niet de betrouwbaarheid van de data, maar de wens om zich niet over de rechtspraak uit te laten de bovenaan toonde bij het schrappen van het onderzoeksdeel. Zo leert een e-mail van een senior onderzoeker van het Verwey-Jonker Instituut dat het onderdeel uit definitieve versie geschrapt is omdat de Raad het uiteindelijk „niet gepast” vond de resultaten „zonder ruggespraak met de rechtspraak/OM” te publiceren. De Raad zou zich daarmee uitlaten over de activiteiten van anderen. De resultaten waren echter „belangrijk genoeg” om op te nemen in een interne versie van het onderzoek die naast de publieke versie bestaat.

Een woordvoerder van de Raad voor de Kinderbescherming stelt in reactie op nieuwe vragen van NRC dat de Raad alleen de eigen dienstverlening wilde onderzoeken en het inderdaad niet gepast vond andere organisaties zoals de rechtspraak daarbij te betrekken. Dat het deelonderzoek over de rechtspraak toch plaatsvond, is omdat de Raad bij het proces rond de opdrachtverlening „intern onvoldoende scherp is geweest”.

De Raad benadrukt dat er nog steeds inhoudelijke bezwaren bestaan tegen de data waarmee het Verwey-Jonker Instituut de analyse uitvoerde. Die data zou geen betrouwbaar beeld opleveren, onder meer omdat de Raad niet consequent bijhoudt of rechters adviezen van de Raad opvolgen.

Het Verwey-Jonker Instituut laat desgevraagd weten dat men ermee instemde het onderzoeksdeel te schrappen omdat men de redenering van de Raad kon volgen dat het de rechtspraak niet wilde onderzoeken.

Een dronefoto van aardappelrooiers die aardappelen rooien in de Hoeksche Waard. FOTO JEFFREY GROENEWEG/ANP

Sarah Ouwerkerk

MOERGESTEL

Niet 20 tot 25 cent, zoals normaal gesproken de kiloprijs van aardappelen is, maar anderhalve cent. Per kilo. De aardappel is op de vrije markt op dit moment nagenoeg niets waard. „Een jaar werken om er financieel op achteruit te gaan”, zegt Maarten van der Loo (57), aardappelboer uit Moergestel, terwijl hij naar de berg aardappelen kijkt die hem veel heeft gekost - en op zijn best niets gaat opleveren.

„Ja, wat is veel hè”, zegt hij over de drieduizend ton aardappelen. „Eén haar op je hoofd is niks, één haar in je soep is veel.” In de schuur wijst hij naar een ladder. „We gaan hier naar boven.” Achter de laatste tree ligt bovenop de aardappelen een loopplank, steil omhoog, en daarna nog een. Eenmaal boven, de zee aardappelen is vijf meter diep schat hij, haalt hij zijn schouders op. „Dit is nog geen dag eten voor Nederland, dus wat is veel?” Veel of weinig, wat maakt het uit met deze kiloprijs: het levert hem sowieso niets op.

Wat is er aan de hand op de aardappelmarkt? Cindy van Rijswijk ziet een perfecte storm. Zij is wereldwijd strateeg voor de sectoren groente, fruit en sierteelt bij de Rabobank, die 80 procent van de krap zeventienduizend aardappelteilers in Nederland financiert. „Het aanbod was gigantisch. Er werden meer hectares aangeplant omdat de voorgaande jaren hele goede aardappeljaren waren.”

100.000 kilo sperziebonen

De vraag naar aardappelen voor diepvriesproducten zat de afgelopen jaren

REPORTAGE AARDAPPELS

Bergen piepers blijven liggen. 'Zo erg was het nog nooit'

De aardappelprijs is gezakt tot nagenoeg nul. Door het hele land zitten aardappelboeren met bergen piepers. Terwijl de prijs voor diepvriesfriet in de supermarkt nauwelijks daalt. „Misschien kunnen we er maar beter wodka van stoken.”

extreem in de lift en het klimaat was de aardappelboer goed gezind. Om die reden werd er in 2025 extra veel geteeld. „Zowel bij ons als in België, Noord-Frankrijk en Duitsland. Vervolgens pakte de oogst ook nog eens heel goed uit.” Te goed, eigenlijk. In Nederland is dit jaar 8,5 procent meer aardappel geteeld dan vorig jaar - terwijl de vraag ongeveer gelijk bleef. Onverwachts, want waar gedacht werd dat de diepvriesmarkt verder zou groeien, viel dat tegen.

En dus liggen bergen piepers bij boe-

ren door het hele land, die niemand nodig heeft. „Daarbij is het wel belangrijk om aan te merken dat de vrije markt voor aardappelen klein is. Ruim 80 procent wordt via contracten aangekocht door aardappelverwerkers”, zegt Van Rijswijk. Die verwerkers willen ruim op tijd zeker weten dat zij genoeg aardappelen hebben om bijvoorbeeld diepvriesfriet te maken. De contracten voor de aardappelen die dit jaar uit de grond zijn gekomen, zijn dus vorig jaar al vastgelegd. „Het is het deel dat overblijft, dat nu niets waard is.”

Vervelend, iedereen in de keten ná mij verdient wél aan mijn aardappelen

Maarten van der Loo
aardappelboer

Van der Loo verbouwt naast aardappelen ook bieten, uien, mais en graan, maar voor zijn boterham moet hij het hebben van de aardappelen. „Uien is altijd janken, de rest levert ook niet veel op.” Zijn Fontane-aardappelen, geschikt voor friet en diepvriesproducten, verkoopt hij nagenoeg uitsluitend aan frietfabrieken. Hij had wel afspraken gemaakt met afnemers, maar alleen over de hoeveelheid die ze zouden afnemen, niet de prijs. Hij zit aan de keukentafel, met uitzicht op de schuur vol waardeloze aardappelen. „Het is het risico van ondernemen, van boer-zijn, het had ook goed uit kunnen pakken.” Normaal gesproken draait hij een omzet van „ongeveer anderhalf miljoen op de aardappelen”.

Zijn vrouw Veerle, die net eigen friet („natuurlijk, we hebben genoeg”) heeft geserveerd op het verjaardagsfeestje van hun zoon, onderbreekt hem. „Maar zo erg is het nooit geweest.” Dat zegt wat, hij doet het al sinds zijn achttiende. Veerle: „Het is hoe dan ook vervelend dat je een jaar hard hebt gewerkt, om aan het eind geld toe te moeten leggen op je product.” Maarten weigert erover te piepen, terwijl hij niet alleen niets verdient, maar zelfs verlies draait.

Voor elke kilo aardappelen die hij uit de grond heeft gehaald, had hij alleen al de kostprijs van 15 cent: arbeid (hij heeft één iemand in dienst, verder wat zzp'ers), gebouwen, machines, pootgoed, pacht van de grond. Tien keer meer dan wat een kilo nu oplevert. Als de aardappelen uit de grond zijn, gaat er nog een deel van de omzet af: de tarra. Dat gaat over het brutogewicht dat geleverd wordt en het nettogewicht waar de afnemer uiteindelijk voor betaalt. De koper verrekent met de boer het afval, zoals het zand dat aan de aardappel kleeft. Dit jaar valt er alleen niks te ver-

rekenen. Op de laatste levering, waarvoor hij dus een contract had afgesloten en wel móest leveren voor die anderhalve cent per kilo, moest Van der Loo zijn afnemer 1.000 euro betalen.

Zelfs dát vindt hij niet het ergst. „Ik vind het vooral vervelend dat iedereen in de keten ná mij wel geld aan mijn aardappelen verdient. Van de vrachtwagenchauffeur die ze komt halen, tot de frietfabriek, de supermarkt en iedereen ertussen.” Die zak diepvriesfriet in de supermarkt is niet goedkoper omdat hij niks aan zijn aardappelen verdient. Dus dat de consument vervolgens klaagt dat het te duur is en daarbij naar de boer kijkt, steekt ook. „Maar als boer ben je in deze tijd boosdoener en boeman.”

De aardappel is niet het eerste gewas in overschot dit jaar. Boeren bedachten voor allerlei groenten ludieke acties voor een betere bestemming van hun oogst dan als veevoer of voer voor de verbrandingsoven van een energiecentrale. Zo riepen Arjan en Anneke de Graaf uit Nieuwendijk mensen op de 100.000 kilo sperziebonen te komen plukken die ze over hadden. Boer Johan Bierma zat na zijn contractuele verplichting aan Hak nog met twee hectare rode kool. Door een bijdrage van No Waste Army - dat strijdt tegen voedselverspilling - kon Bierma de kolen oogsten, die vervolgens gedistribueerd werden naar voedselbanken.

Ondertussen worden ook aardappe-

Boeren bedachten ludieke acties voor een betere bestemming dan veevoer

len gratis weggegeven, onder anderen door Corné de Rooij, aardappelboer en tevens fractievoorzitter van de lokale partij Gezond Verstand Goirle/Riel. Op de Wintermarkt in Goirle deelde hij al 4.500 kilo uit, schrijft *Omroep Brabant*. Komend weekend deelt hij weer uit, bij de Boerenschuur in Riel - zolang de voorraad strekt.

Voedselbank

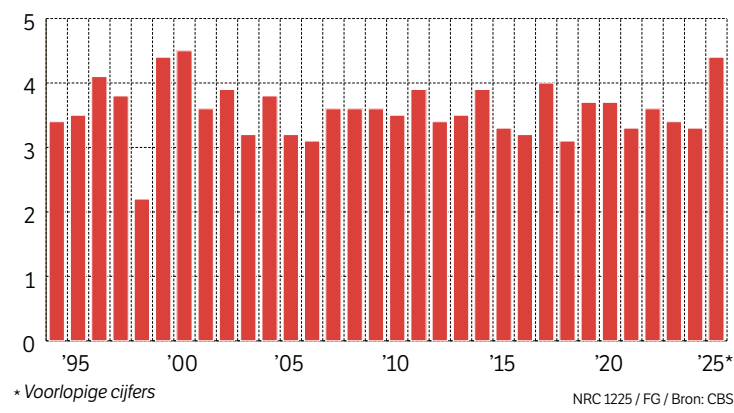
De term voedselverspilling valt bij dit soort acties vaak, een term die twintig jaar geleden nog nauwelijks gebruikt werd. Van Rijswijk van de Rabobank: „Dit soort acties zijn zichtbaar geworden door sociale media, maar nieuw zijn die overschotten niet.” Het blijft,

zegt ze, natuur waar de boeren mee werken. „Het ene jaar kan je overschot hebben, het jaar daarna krapte. De markt corrigeert zich wel weer, telers zullen minder aanplanten of een ander gewas kiezen. Maar voor het individu kan dit heel vervelend zijn.”

Van der Loo heeft de afgelopen goede jaren een buffer opgebouwd en is vooralsnog niet van plan zijn aardappelen gratis weg te geven. „Behalve, maar dat doen we elk jaar, een deel aan de voedselbank.” Hij haalt zijn schouders op en tikt zijn vrouw op de schouder. „Misschien kunnen we er toch maar beter wodka van stoken. Dan hebben we nog steeds niets verdiend, maar wel een leuke avond.”

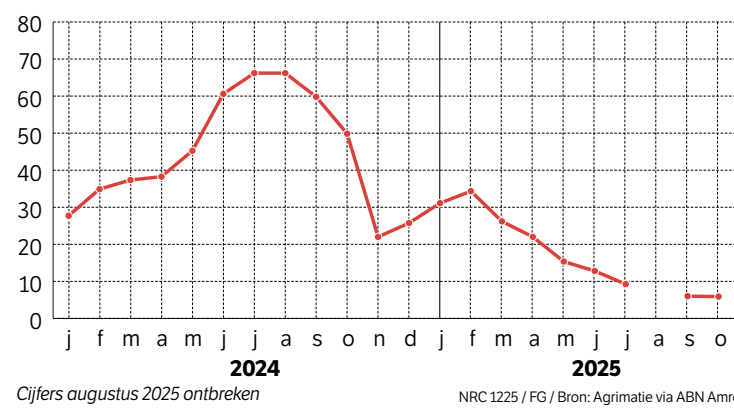
Aardappeloogst 8,5 procent groter dan vorig jaar

Consumptieaardappelen, oogst in miljarden kilo's

Een aardappel is nu nagenoeg niets meer waard

Aardappelprijs, in euro's per 100 kilo

Advertentie

De commissieleden van NRC Lezersfonds zijn:

- Henk Itzig Heine, *voormalig Hoofd directeur Personeel bij het ministerie van Defensie*
- Gertjan Sonneveld, *voormalig hoofd Finance NRC Media BV*
- Olivier Spier, *notaris te Amsterdam*
- Marijke van Haaren, *oud-wethouder gemeente Berkelland*
- Sylvie Lo Fo Wong, *voormalig huisarts te Rotterdam*
- Faye Leigh Lui, *docent communicatie Hogeschool In Holland*
- Leon Vos, *psychiater bij Reiner van Arkel, Den Bosch*

nrc

Hoe het geld wordt besteed is te vinden op onze website. Wilt u bijdragen? U kunt uw gift overmaken op IBAN NL34INGB0002806200 of NL14RABO0365692034 ten name van Stichting Fonds van NRC Handelsbladlezers of via onze website nrclezersfonds.nl. Ook kunt u de QR-code gebruiken met een barcodescanner.

Op onze website vindt u ook alle informatie over ons fonds, de financiële verantwoording en ons ANBI-nummer.

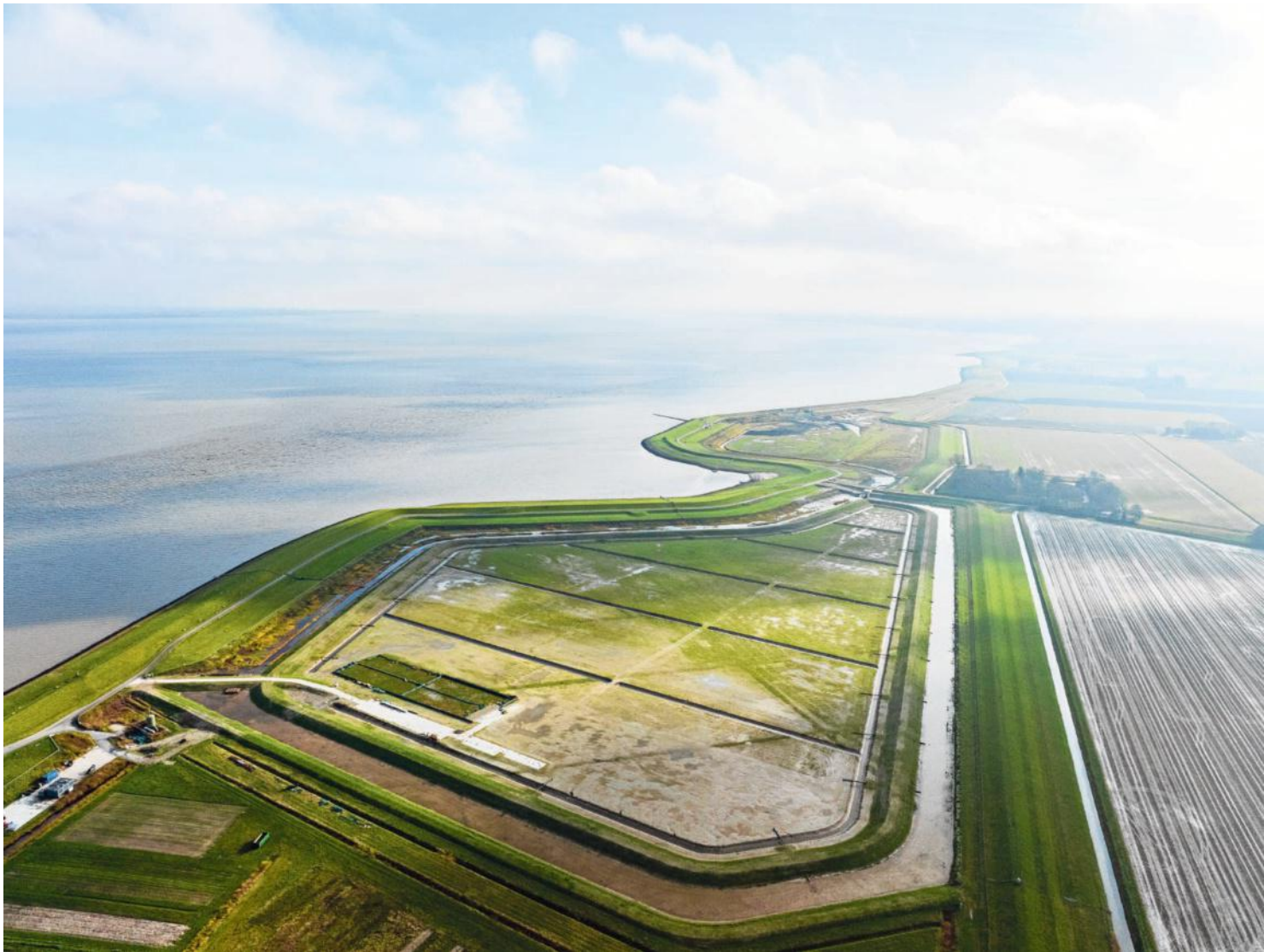
NRC EINDEJAARSACTIE 2025

Met Prinsjesdag 2025 liet het kabinet weinig ambitie zien op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat de reflectie van de planbureaus (SCP, CPB en PBL) in 2024 onverkort blijft staan: er is grote zorg over de lange termijn-effecten van het overheidsbeleid voor armoedebestrijding. Daarom blijft een focus op armoede- en eenzaamheidsbestrijding vanuit het NRC Lezersfonds onverminderd relevant. Immers, bestrijden van armoede en eenzaamheid blijft in het belang van ons allemaal en is juist in deze onzekere tijden extra noodzakelijk en urgent. Iemand die geldzorgen heeft of in armoede leeft heeft vaker last van stress, problemen met de gezondheid, eenzaamheid en schaamte. Vele particuliere initiatieven, dicht bij de

mensen die hulp het meest nodig hebben, brengen verlichting. Het NRC Lezersfonds (1928) steunt dit soort initiatieven. Daarom doet het NRC Lezersfonds ook dit jaar opnieuw een beroep op u om te helpen bij het verlichten van armoede in ons land. Vorig jaar ontvingen wij van NRC-lezers maar liefst € 316.000 aan giften. Met dat geld ondersteunen wij bijvoorbeeld projecten die zich bezighouden met het lenigen van de ergste nood bij armoede en het bestrijden van eenzaamheid en isolement. Ook bieden we voedselhulp en hulp aan daklozen en vluchtelingen. Vaak focussen wij ons daarbij op kleinschalige projecten in de wijken en buurten van steden en dorpen. Het geld wordt tweemaal per jaar toegekend door de

commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

Een **dubbele dijk** in Groningen. FOTO PROVINCIE GRONINGEN

REPORTAGE **SLIB**

Het evenwicht herstellen tussen industrie, scheepvaart en natuur in de Groningse riviermonding Eems-Dollard. Dat is het doel van het grote programma Eems-Dollard 2050.

Een graafmachine is bezig met **buitendijkse slibsedimentatie** bij Termunten. FOTO HOLLANDLUCHTFOTO

Arjen Schreuder

TERMUNTEN

et ligt er heel mooi bij", zegt Tedde Langhout, project-leider van Rijkswaterstaat, turend over een stil, ogenschijnlijk vergeten stukje Nederland: de zuidwesthoek van de Dollard in Groningen. Op de dijk wijst hij naar het estuarium, de riviermond, onder-tussen worstelend met een wegwaaiende kaart van het overgangsbied van rivier naar zee. Op vijfhonderd meter uit de kust, over een lengte van tweeënhalve kilometer, zijn de afgelopen maanden 22 kleine rijnshouten dammen gebouwd.

Tegen de maanvormig aangelegde dammetjes kan zich de komende jaren overtollig slib gaan afzetten en bezinken. Zodat het water in de rest van het Europees beschermde Eems-Dollard-gebied minder troebel wordt, schoner, aantrekkelijker voor vogels en vissen. En de kust van dit stukje Nederland, vlakbij een rustplaats voor zeehonden, langzaam maar zeker aangroeit.

Langhout: „We hebben in Nederland heel lang houten dammen aangelegd om er land mee te winnen.” Wat Rijks waterstaat in dit experiment wil doen, legt hij uit, is de natuurlijke dynamiek van de stroming terugbrengen. „Op basis van modelberekeningen verwachten we per jaar twee tot tien centimeter slib te vangen. Daardoor ontstaat een nieuw voedselweb, te beginnen met algen, dat uiteindelijk vogels en vissen aantrekt. Na een aantal jaren zullen hier wadplanten ontstaan. Zo groeit de kust mee met de zeespiegelstijging.”

Het project heet, niet al te sexy, 'buitendijkse slibsedimentatie' en maakt deel uit van een groot programma, Eems-Dollard 2050, dat het evenwicht in de het estuarium tussen industrie, scheepvaart en natuur moet herstellen. Die balans is nu zoek. Zo is door het steeds uitbaggeren van de vaargeul voor schepen de slibhuishouding tijdens het dagelijkse tij danig van streek; er komt veel meer slib binnen dan er terugstroomt naar de Waddenzee, het is zogezegd eenrichtingsverkeer.

Bovendien kan dat slib nergens bezinken door de 'harde' kustlijn van dijken en de inpoldering van overgangsgebieden langs de kust. De Eems-Dollard is als het ware een klotende badkuip geworden, met troebel water, zonder veel voedsel voor vogels en vissen. Vijftien projecten moeten daar verandering in brengen; van het ophogen van landbouwgrond met slib, het versterken van dijken met slib, tot en met de aanleg van nieuwe natuurgebieden met zoet én zout water of zachte overgangen tussen land en water.

Zeespiegelstijging

Het programma loopt al bijna tien jaar, maar staat nu opnieuw in de belangstelling van met name deltacommissaris Co Verdaas. Die bestudeert onder meer hoe Nederland veilig kan blijven bij een zeespiegelstijging, die over honderdvijftig jaar vijf meter kan bedragen.

Er zijn vier 'denkrichtingen' voor hoe die zeespiegelstijging het hoofd te bieden. Uiteenlopend van bescherming met dijken en keringen, 'het meebewegen' met de gevolgen ervan zoals drijvend wonen en het verschuiven van investeringen naar hoger gelegen gebieden, tot de aanleg van een enorm meer voor de kust, en de onlangs gepresenteerde laatste denkrichting. Het laten 'meegroeien' van de kustzone met die zeespiegelstijging met zand en slib. En laat ze daar nu in Groningen allang mee bezig zijn.

nrc

DINSDAG 30 DECEMBER 2025

Werkzaamheden aan de **Dollarddijk** in Groningen. FOTO WALTER HERFST

„We moeten voortaan spreken van een kustzone in plaats van een kustlijn”, zegt planoloog Albert Vos. „We moeten ruimte maken voor meer dynamiek.” Vos is namens de provincie Groningen manager van het in novem-

”
Groeïende
wadplaten
laten de kust
meestijgen
met de
zeespiegel

Tedde Langhout
Rijkswaterstaat

Zulke veranderingen zijn lastig in een Natura-2000 gebied als de Eems-Dollard, zegt planoloog Vos, omdat je soms moet ingrijpen in bestaande natuur en veel beleid is verkokerd. „Maar we moeten echt anders gaan denken.”

Dubbele dijk

Over enkele maanden zal in Groningen de 'dubbele dijk' worden geopend, een van de experimenten die moeten uitwijzen of een alternatieve manier van kustbescherming succesvol kan zijn. Tussen Eemshaven en Delfzijl hebben Waterschap Noorderzijlvest en de provincie de afgelopen jaren een 'gat' in de dijk gemaakt. De bestaande dijk is ter hoogte van Bierum over een lengte van drie kilometer aan de binnenkant versterkt met zeeklei, en er is een getijden-duikergebouwd - een ruim negentig meter lange koker waardoor het water bij vloed naar binnen en bij eb weer naar buiten stroomt. Erachter is een tweede,

lagere dijk gebouwd die het achterland beschermt tegen golven die mogelijk ooit over de eerste dijk heen slaan.

De techniek lijkt hier de doorslag te geven; het vergde zichtbaar veel denkwerk van ingenieurs om de natuur meer ruimte te geven. „Ja, ik ben er best trots op”, zegt projectleider Bert Katberg van de provincie. Tussen de eerste, hoge en de tweede, lagere dijk zijn twee gebieden ingericht. In het eerste gebied stroomt vanaf april via de getijdenduiker het zoute, slibrijke water naar binnen, waar het slib kan bezinken en hopelijk prachtige zilte natuur ontstaat. „We hebben een soort binnendijks estuarium gemaakt”, zegt Katberg, staande op de duiker, met uitzicht op de Duitse windmolens aan de overkant van de Eems, twaalf kilometer verderop.

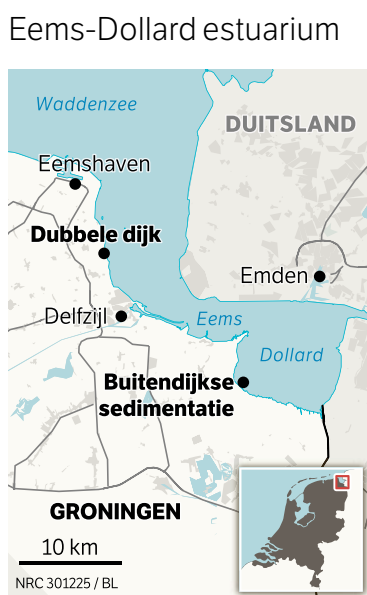
Het zeewater in het mini-estuarium stroomt gecontroleerd, via een 'doorlaatduiker', het tweede gebied in, waar

het in een nieuwe ringsloot terecht-
komt en uiteindelijk naar bassins voor
de teelt van zilte gewassen stroomt. Zo-
als zeewier, geschikt als bestanddeel
van veevoer en cosmetica en - als de
kwaliteit perfect is - voor menselijke
consumptie. Maar ook schelpdieren
kun je in dit gebied kweken. Kokkels bij-
voorbeeld, belooft Katerborg. Of aard-
appelsorten die tegen zout kunnen.

Projectleider Bert Katerborg erkent dat het gebied technisch is ingericht: „Er is weinig natuurlijkis aan.” Maar juist daardoor, zegt hij, kan het ook economisch iets opleveren. Hij herinnert zich hoe nieuwe provinciebestuurders, onder wie veel BBB'ers, het gebied bezochten. De secessia was groot, vertelt hij glimlachend: er was immers goede landbouwgrond opgeofferd, waar poot-aardappelen voor de export werden ge-eld. „Tot er een handelaar in zeewier vertelde dat hij zijn product straks niet meer van overal vandaan hoeft te halen, tegen hoe transportkosten, maar het hier kan telen.” Toen, zegt Katerborg, zaten de Statenleden opeens recht overeind, heel geïnteresseerd. Het illustreert volgens hem hoe natuur en kustverdediging ook economisch kunnen worden gecompenseerd.

Een flinke kanttekening is dat de grond slechts voor vijftientig jaar is gepacht en in 2042 weer in oorspronkelijke staat moet worden teruggegeven. Weg dubbele dijk, misschien. Tegelijk gaat het om een experiment waarvan de resultaten elders kunnen worden gebruikt – misschien langs de hele Hollandse kust, waar veel slib ongebruikt richting Denemarken wegstroomt.

Uiteindelijk, zegt Bert Katerborg, kunnen watermanagers in Nederland niet eeuwig doorgaan met het ophogen van dijken met klei die ook nog eens duur uit andere landen moet worden geïmporteerd. Meegroeien met de zeespiegel is het devies. „We moeten wel.”

nrcwebwinkel»

Adviesprijs
van 129,-
119,-

BLOOMING GOOD

Topkwaliteit kunstbloemen die jarenlang meegaan

- › Ontdek de nieuwe boeketten
- › Geniet van luxe zijden bloemen
- › Duurzaam en onderhoudsvrij

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen van Blooming Good. De zijden boeketten, samengesteld door topstylisten, staan garant voor de hoogste kwaliteit en een elegant design. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Geen gedoe met onderhoud, wel de hele dag door genieten van perfect gestylde bloemen.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/bloemen

REPORTAGE JENEVER

De 'laatste fles uit Groningen': vanaf nu komt Hooghoudt uit Gent

Na 137 jaar komt er door een overname een eind aan jenever uit Groningen, onlosmakelijk verbonden met de stad.

Lyanne Levy

GRONINGEN

Hagel en donder, Wadwater, Grunneger Café Liqueur: de likeuren van Hooghoudt staan op een plank in Proeflokaal Hooghoudt in Groningen. Eigenaar Maarten Roorda vindt het mooi om de typische dranken van de Groningse distilleerderij te verkopen in zijn café, op de plek waar ooit het proeflokaal zat. Dat blijft hij doen, ook nu Hooghoudt vertrekt. In januari verlaat het bedrijf, bekend van de dubbele jonge graanjenever in groene flessen, de stad. Het Franse drankenconcern La Martiniquaise Benelux nam in mei Hooghoudt over en verplaatst de productie naar Gent in België. Daarmee komt een einde aan 137 jaar Hooghoudt in Groningen en verliezen 35 mensen hun baan.

In 1888 begonnen Hero Jan en Grietje Hooghoudt met maken en verkopen van likeuren en siropen. Het merk staat bekend om jenever, maar maakt meer dranken, waaronder de typisch Groningse Fladderak, likeur van citroen en kaneel, andere likeuren, wodka, siropen.

Verbonden met Groningen

De stoker is onlosmakelijk verbonden met Groningen. De Hooghoudtstraat, waar de distilleerderij nog zit, is vernoemd naar het bedrijf. Op het dak van studentenvereniging Vindicat aan de Grote Markt staat de bedrijfsnaam in grote letters. Twee cafés zijn naar het merk vernoemd. Door de advertenties - "S Werelds beste graanjenever uit Groningen" - is het merk ook daarbuiten bekend.

Maar met de verkoop van de dranken ging het al jaren slecht. Elk jaar daalt de verkoop van jenever met zo'n 10 procent, zegt Martin Strijtveen. Hij begon in september vorig jaar als directeur. Hij zit in de bar van het bedrijf, dat met alle oude vaten, flessen en advertenties meer op een museum lijkt.

In 2022, 2023 en 2024 draaide het bedrijf verlies. „Geen bedrijf houdt dat vol. Je moet vechten tegen een markt die elk jaar daalt. Als je niets nieuws ontwikkelt dat succesvol is, moet je continu bezuinigen, zegt Strijtveen. De familie Hooghoudt, nu de vierde generatie, besloot het bedrijf te verkopen. Strijtveen: „Die vond dat lastig. Het is hun trots. Maar alleen doorgaan was uitdagend geweest.”

Overname

In mei werd bekend dat La Martiniquaise Hooghoudt overneemt. De productie zou in Groningen blijven. Maar in juli kwam naar buiten dat de distilleerderij toch sluit. Dat nieuws kwam bij werknemers hard aan. „Mensen zagen het niet aankomen en waren boos. Er zijn werknemers die hier al meer dan

De Groningse **distilleerderij Hooghoudt**, gevestigd in de Hooghoudtstraat.
FOTO'S KEES VAN DE VEEN

twintig jaar werken”, zegt Strijtveen. „Maar de volumes, bleken te laag voor de machines die hier staan. De distilleerderij in Gent van La Martiniquaise is vergelijkbaar, daar maken ze nu ook al jenever.”

In november kwamen de laatste flessen jenever uit Groningen van de band. Van die laatste productie krijgen alle medewerkers een fles, vertelt Strijtveen. „Dubbele jonge graanjenever, met een etiket waar 'laatste fles uit Groningen' op staat.” De meeste dranken van Hooghoudt blijft La Martiniquaise maken, aan de verpakking verandert niets, zegt Strijtveen. Ook komen er nieuwe reclames. „Hooghoudt gaat weg uit Groningen, maar het merk blijft bestaan.” Toch verdwijnt Fladderak. „Dat zullen mensen wel weer jammer vinden, maar wie drinkt het nog? We verkochten zo'n duizend flessen per jaar.”

Hooghoudt hoopte te lang dat jenever een revival zou maken, denkt Strijtveen. „Het is ook geen waanzin om dat te denken. Het is ook met wodka, whisky en gin gebeurd. Maar dat zijn dranken die over de hele wereld worden gedronken. Jenever is iets van de lage

Voor jonge generatie heeft jenever ouderwets imago

Martin Strijtveen directeur

landen. Als je zoveel energie stopt in jenever, kun je dat niet gebruiken voor de andere producten.”

Er is van alles geprobeerd. „Met de straaljager, een drankje met jenever en bitter lemon, en de Dutch Paloma, mixdrankje met jenever, is wel geprobeerd de jonge generatie jenever te laten drinken. Maar het heeft toch een ouderwets imago.”

Kopstootje

Zelden komt er iemand zijn café binnen speciaal voor jenever, zegt Maarten Roorda van Proeflokaal Hooghoudt. „Gasten bestellen nog wel eens een kopstootje, een biertje met een glaasje jenever erbij, of korenwijn. Maar jenever, dat is niet zo hip.” De naam van zijn café gaat hij niet veranderen. „Het vertrek van Hooghoudt is voor mij juist een reden om de naam in stand te houden. Het hoort bij de geschiedenis van Groningen. Nu Hooghoudt uit Groningen verdwijnt, ga ik proberen zo lang mogelijk jenever te blijven verkopen.”

De dranken van Hooghoudt kreeg hij altijd rechtstreeks van het bedrijf bezorgd. Begin december was de laatste levering. „Toen heb ik de man die het altijd brengt een hand gegeven en afscheid genomen.” Wat hij bestelde? „Zes flessen wodka en zes flessen dubbele jonge jenever.”

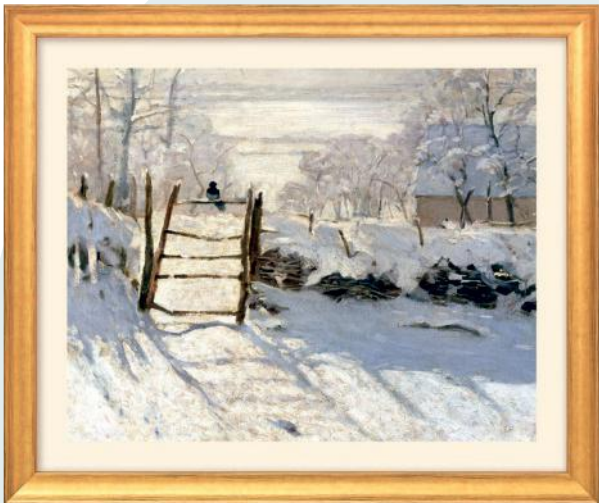
nrcwebwinkel

Advertentie

ARS MUNDI

Geef iets bijzonders cadeau

Van tijdloze sculpturen en replica's voor aan de muur tot prachtige woon- en modeaccessoires

Adviesprijs
159,-

CLAUDE MONET SCHILDERIJ - DE EKSTER

37 x 44 cm | gelimiteerde oplage, 199 exemplaren | genummerd | gesigneerd | reproductie, giclée print op canvas

Adviesprijs
565,-

ANJA STRUCK SCHILDERIJ - IK ADEM VREUGDE IN MIJN HART

58 x 58 cm | gelimiteerde oplage, 199 exemplaren | genummerd | gesigneerd | reproductie, giclée print op canvas

Adviesprijs
249,-

PETRA WASZAK KETTING - SKY

handgemaakt | verguld messing | apatiet | gekleurd | geëmailleerd | lengte 42-47 cm | hanger Ø 4 cm

Adviesprijs
155,-

VINCENT VAN GOGH - MUZIEK JUWELENDOSJE

"Spring" van A. Vivaldi begint te spelen als het deksel geopend wordt

Adviesprijs
Van **119,-**
99,-

WASSILY KANDINSKY WANDKLOK - KLEURENSTUDIE VIERKANTEN

30 x 30 x 2 cm (h/b/d)

Adviesprijs
119,-

SCULPTUUR - KRANTENLEZER

gietwerk van metaal | gebronsd | 14,5 x 5 x 3 cm (h/b/d)

Adviesprijs
185,-

KETTING - NEELA

lapis lazuli | vergulde elementen | lengte 51 cm

Adviesprijs
210,-

KETTING - GINKGO

verguld 925 sterling zilver | lengte 45 cm | hanger 4 x 4,5 cm

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/arsmundi

Wieland van Dijk

AMSTERDAM

Tom Mullaney dacht niet dat hij de legendarische MingKwai ooit zou zien. De professor in de Chinese technologische geschiedenis aan de Universiteit van Stanford in Californië, die al jaren Aziatische typemachines verzamelt en er zelfs een boek over schreef, ging ervan uit dat het enige gebouwde prototype verloren was gegaan.

Maar legendarisch was hij, zegt Mullaney. „Als ik het aan mijn studenten uitleg, vraag ik ze altijd om zich een toetsenbord voor te stellen met maar één toets, waarmee je in recordtempo Engels kunt schrijven. Dat is in feite de MingKwai. Die heeft zo'n zeventig toetsen, maar kan daarmee negentigduizend Chinese karakters vormen.”

Het Chinees kent tienduizenden karakters. Hoewel je in het dagelijks leven aan zo'n drieduizend genoeg hebt, maakt dat grote aantal het moeilijk om schrijfmachines te ontwikkelen waarmee het net zo eenvoudig te typen is als in talen die het Latijnse schrift gebruiken.

Computers en smartphones lossen dat probleem tegenwoordig op met een softwarematig toetsenbord: je typt het gezochte woord in pinyin – een in de jaren vijftig ontwikkeld systeem voor de transcriptie van Chinees naar Latijns schrift – en kan dan de juiste karakters kiezen uit een lijst.

Zes sets van zes cilinders

De MingKwai-schrijfmachine deed iets vergelijkbaars: wie twee toetsen aanslaat die elk een onderdeel van een karakter vertegenwoordigen, ziet op een glasplaatje de projectie van acht mogelijk corresponderende karakters, die dan met een cijfertoets kunnen worden gekozen.

In het gevaarte huisden zes sets van elk zes cilinders, die op basis van de gebruikte toetsaanslagen in de juiste positie werden gebracht. Elk daarvan had acht zijden met 29 karakters, zodat in totaal 8.352 karakters geschreven konden worden. Door de toevoeging van

ONTDEKKING

Chinese antieke typemachine verre voorouder van de MacBook Pro

Een revolutionaire schrijfmachine met zeventig toetsen kon negentigduizend Chinese karakters vormen. Het enige gebouwde prototype werd decennia als verloren beschouwd, tot de schrijfmachine dit jaar opdook in een opslag in New York.

losse ‘radicalen’ – vaste bouwstenen van Chinese karakters – zijn in totaal meer dan negentigduizend combinaties mogelijk.

Los van dat technische wonder heeft de MingKwai volgens Mullaney een diepere, historische betekenis. „Tot aan de negentiende eeuw kon je niet echt zeggen dat het Chinese schrift een probleem vormde. Het eerste gedrukte boek was Chinees, losse letterdruk werd er uitgevonden. Je kon in China en Japan een boek kopen voor de prijs van een kom bamisoep, toen je er in Europa nog een hypotheek voor moest afsluiten.”

Maar de uitvinding van de telegrafie veranderde alles, legt Mullaney uit: „Oorlogsvoering, handel, enzovoorts. Maar de keerzijde is dat je Chinese schrift moet omzetten in het heel beperkte systeem dat Morse-code is. Je

Mijn grootste angst was dat de MingKwai in het zomerhuis van een olietycoon zou belanden

Tom Mullaney

hoogleraar

kreeg een nieuw apparaat, het toetsenbord, dat de verbinding vormt tussen mens en machine, en dat maar beperkte fysieke ruimte biedt.”

Westerse fabrikanten van schijfmachines als Remington, Olivetti en IBM probeerden allemaal de Chinese markt te betreden, maar dat lukte niet met het westerse toetsenbord als basis. Dus bouwden ze alternatieve apparaten, grote onhandige dingen, waardoor er een soort parallel technologisch universum ontstond.

De MingKwai bracht het Chinese schrift terug naar de technologische mainstream. Hoewel het apparaat nooit in productie is genomen, is het de conceptuele voorloper van alle moderne invoermethoden voor niet-westerse talen, zegt Mullaney. „Als iemand Chinees typt op een MacBook Pro, gebruikt hij die op een manier die Apple-oprich-

ters Steve Wozniak en Steve Jobs nooit hadden voorzien. Het maakt de MingKwai in feite een verre voorouder van de Chinese IT-reuzen ter waarde van miljarden dollars die we vandaag de dag hebben.”

De MingKwai werd bedacht door Lin Yutang (1895-1976), een Chinese schrijver, linguïst en uitvinder die naar Amerika was verhuisd. Hij geeft het apparaat ook zijn naam, die iets betekent als ‘helder en snel’, en laat een prototype bouwen van het geld dat hij door zijn succesvolle schrijverscarrière heeft kunnen sparen. Maar Lin is geen ingenieur: om zijn uitvinding op de markt te brengen, heeft hij een fabrikant nodig die de schrijfmachine op grote schaal kon bouwen.

Chinese burgeroorlog

Lin heeft de tijd niet mee. Hij presenteert zijn MingKwai in 1947, terwijl nationalist en communisten in China een burgeroorlog uitvechten. „In 1948 krijgen de communisten de overhand, begin 1949 is het voorbij. En bedrijven houden niet van dat soort onzekerheid”, vertelt Mullaney. Lin wordt aan het lijntje gehouden, en gaat uiteindelijk failliet. Al zijn spaargeld zit in het project.

Het enige ooit gebouwde prototype blijft in het bezit van Mergenthaler Linotype, een fabrikant van zet- en drukmachines, en bij een verhuizing raakt de MingKwai uit zicht. Als de dochter van Lin bij het bedrijf naar de machine informeert, krijgt ze te horen dat die is weggegooid. Het enige dat restte, was de patentaanvraag.

„Ik was ervan overtuigd dat de MingKwai ergens op een vuilnisbelt was geëindigd”, zegt Mullaney, die gefascineerd raakte door Chinese typemachines toen hij stuitte op Chinese karakters waarvan niemand meer de uitspraak of betekenis kent doordat ze in onbruik zijn geraakt. „Ik ging me afvragen: welke karakters zitten er in losse zetletters, welke staan er op een Chinese typemachine? En toen realiseerde ik me dat ik nog nooit een Chinese typemachine had gezien.”

Maar Jennifer Felix uit Massapequa, een klein stadje op Long Island, zo'n an-

derhalf uur rijden van New York, had de unieke schrijfmachine zonder het te weten al jaren in bezit. „Mijn vader is in 2020 overleden in Arizona. We hebben toen een hoop spullen naar New York gebracht en in een opslag bewaard”, vertelt ze via een videoverbinding. „Daar betaalden we al die tijd 80 dollar per maand voor, dus ik vond het tijd om het eens uit te zoeken.”

Haar man haalde de opslag leeg en bracht alle dozen naar hun huis. „Toen ik thuiskwam vroeg ik: wat zit er in die doos?” vertelt Felix. Een typemachine, antwoordde haar man, die de inhoud niet uitgebreid had bekeken. „Maar toen ik ‘m openmaakte, bleek het een Chinese schrijfmachine te zijn.”

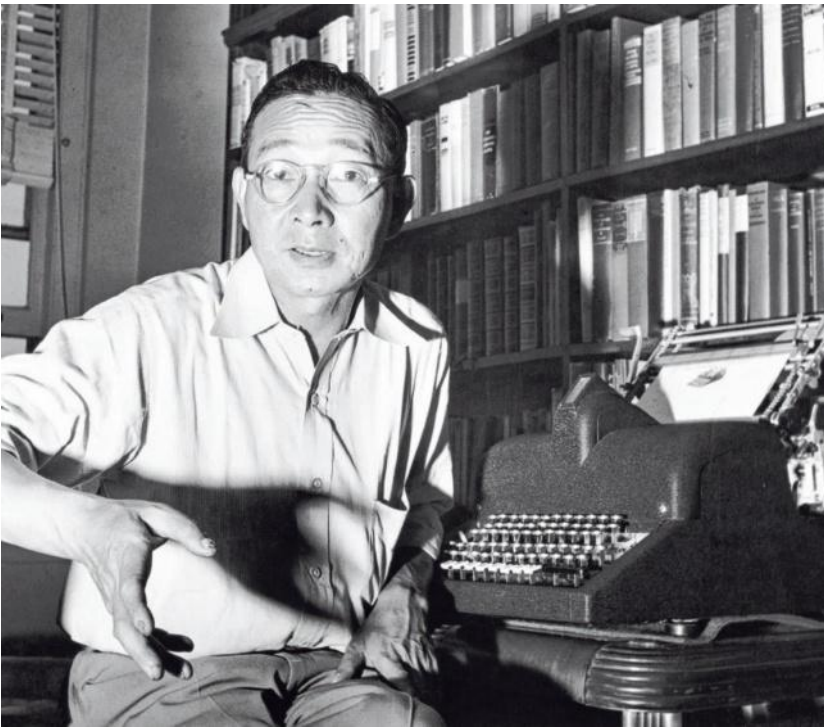
Felix weet niet precies hoe de MingKwai in het bezit van haar familie is gekomen, maar Tom Mullaney achterhaalde later dat haar grootvader bij Mergenthaler Linotype had gewerkt. Kennelijk heeft hij de machine meegenomen toen het bedrijf ervan af wilde. „Misschien dacht mijn opa dat het geld kon opbrengen, of misschien – en dat hoop ik – heeft hij er zelf aan meegeewerkt. Hij was een ingenieur, er stonden allerlei grote apparaten in zijn kelder. Hij bouwde zelf werkende stoommachines.”

Ontpofte telefoon

Felix' echtgenoot postte een paar foto's van de machine op Facebook, in een groep van typemachinemachibbysisten. Al snel ontpofte zijn telefoon door de vele reacties. Veel mensen noemden de naam van Tom Mullaney, die zich niet veel later zelf meldde in een privébe-

De MingKwai

wordt onderzocht aan de universiteit van Stanford. FOTO ELISABETH VON BOCH/STANFORD

Linguïst Lin Yutang met zijn schrijfmachine, de MingKwai, circa 1941. FOTO GETTY

richt om te vertellen hoe bijzonder hun vondst was.

„Mijn telefoon begon plotseling te trillen. Ik kreeg berichten van al mijn sociale media”, zegt Mullaney, die een Google Alert had ingesteld voor de zoekterm ‘Chinese typemachine’. „Ik las de teksten, ik zag de foto's, en binnen een milliseconde wist ik: dit is ‘m. Het was heel verwarrend, alsof een overleden

familielid ineens voor je deur staat.”

„Mijn grootste angst was dat de vindsters de MingKwai op eBay zouden zetten, of zouden laten veilen bij Sotheby's. Dat het ergens in het zomerhuis van een olietycoon zou belanden, die er martini's op zou zetten.” Mullaney kwam met het echtpaar Felix in contact. „Ik zei: het is natuurlijk jullie beslissing, maar geef me de kans te ver-

tellen wat ik over de MingKwai weet. En ik gaf ze een lijst met zes plekken die goed voor de machine zouden kunnen zorgen.” Ook Stanford stond daarop – het instituut waaraan Mullaney is verbonden beschikt over een grote collectie Oost-Aziatische IT-apparatuur.

Werkende replica

Het stel besloot de MingKwai aan Stanford te verkopen, dat het geld daarvoor dankzij een particuliere donatie bijeen kon brengen. Dat was geen moeilijke beslissing, vertelt Felix. „We hadden hem kunnen laten veilen, maar we wilden niet dat hij bij iemand thuis zou komen te staan, en uiteindelijk misschien weer verloren zou raken.”

De MingKwai bleek, na decennia in een afgesloten kist, in uitstekende staat. Er worden nu scans van de machine gemaakt „met een industriële scanner, die SpaceX gebruikt om raketten te bestuderen”, zegt Mullaney. Zo moet de precieze werking duidelijk worden. „We willen een exacte replica bouwen, want we kennen wel de principes, maar eigenlijk weten we niet precies hoe het mechaniek werkt. En er is er maar één van, we kunnen hem niet uit elkaar halen en uitproberen.”

„Pas als een werkende kopie van de MingKwai is gebouwd, kunnen we aan de hand daarvan het origineel misschien weer tot leven wekken. Maar tot die tijd: misschien druk je op een toets en blijft die steken en dan is het *game over*.” Mullaney kan niet wachten. „Je hebt geen idee hoe graag ik ‘m zou aanzetten.”

Advertentie

zorg kiezer

Bespaar tot € 511 op je zorgverzekering

- ✓ **100% onafhankelijk:** vergelijk alle 58 zorgverzekeringen op prijs én inhoud
- ✓ **Altijd de laagste prijs:** premies lager dan bij de verzekeraar zelf
- ✓ **Overstapgarantie:** wij zorgen dat je oude verzekering wordt opgezegd

Scan. Kies. Bespaar.
Op ZorgKiezer.nl

Prijs-, druk- en zetfouten voorbehouden. Besparing gebaseerd op het verschil tussen de duurste en de goedkoopste optie.

PROFIEL IBRAHIM TRAORÉ PRESIDENT BURKINA FASO

Juntaleider Traoré is online razend populair, maar critici worden naar het front gestuurd

De 37-jarige juntaleider groeide dit jaar uit tot een internethype. Online wordt hij geprezen als 'Afrika's nieuwe revolutionair'. Dat verhult zijn donkere kanten.

Door **Eva Oude Elferink**

DAKAR

Zelfs de eigenlijke ster van de show leek verrast. De ene na de andere Afrikaanse leider was het podium op geklommen om John Mahama, de nieuwbakken president van Ghana, te feliciteren tijdens zijn inauguratie in Accra. Beleefde applausjes volgden. Maar toen was het de beurt aan de jongste van het stel. Plots steeg uit de menigte gejoel op. Loeiende vuvuzela's. Luid geklap. Ibrahim Traoré, de 37-jarige legerkapitein die drie jaar geleden de macht greep in buurland Burkina Faso, had het protocol toen al geschonden. Niet alleen kwam hij op in legertenu, aan zijn broekriem hing ook een wapen. Ongehoord. „Je kunt zien hoe populair Mister President hier is”, grapt Mahama naderhand tegen journalisten. „Hij kreeg het grootste applaus.”

2025 was, in veel opzichten, het jaar van Traoré. Zijn ronde gezicht met onafscheidelijke rode baret was overal. In graffiti op muren en op stickers op taxi's door heel Afrika. Maar ook op de borden in de handen van steunbetuigers op Times Square in New York en in hartje Londen. En op de tijdlijnen van jongeren wereldwijd, die worden overspoeld door virale berichten over deze nieuwe „pan-Afrikaanse held”.

Precies zoals Traoré en zijn entourage dat graag zien. De afgelopen jaren creëerden zij met hulp van influencers het beeld van de 'simpele' kapitein, een relatief lage legerrang, die het opneemt tegen het neokoloniale Westen. Vooral met Frankrijk, de oud-kolonisator die decennialang Afrikaanse leiders steunde om eigen economische en strategische belangen veilig te stellen, botst Traoré.

De juntaleider sneed de banden met Parijs door, inmiddels een trend in de regio, en haalde die met Rusland juist aan. „Afrikanen moeten wakker worden”, zei hij eerder dit jaar. „We moeten onze mentaliteit dekoloniseren.”

Dat slaat aan. YouTube- en TikTok-video's waarin Traoré wordt neergezet als 'verlosser van Afrika' worden online soms wel miljoenen keren bekeken en zijn *soundbites* gretig gedeeld. Zoals toen hij tijdens een top in Rusland in 2023 andere Afrikaanse leiders toebeet dat ze zich als „marionetten van de imperialisten” gedragen.

Schande, riepen zij achteraf. Maar dat zien veel Afrikaanse jongeren anders. Velen delen een diep gevoel van

frustratie over wat zij zien als Afrika's voortdurende afhankelijkheid van - en uitbuiting door - het Westen. Hun veelal oude leiders en disfunctionele democratieën krijgen daarvan de schuld. En niet zonder reden.

Ook buiten het continent raakt Traorés discours een snaar. „Hij speelt in op frustraties die zwarte bevolkingen wereldwijd delen”, zegt een politoloog uit Burkina Faso. „Over het slavenijverleden, kolonisatie. Maar ook het alledaags racisme waarmee zwarte mensen te maken krijgen in Europa en de Verenigde Staten. Hier is een jonge, Afrikaanse militair die zegt: wij laten ons niet langer uitbuiten. Dat doet dro-men.”

Het deprimerende, aldus de politcoloog, is dat daar weinig van waar is. „Er wordt een mythe gecreëerd.”

De politicoloog wil alleen anoniem spreken (zijn naam is bij de redactie bekend), net als vrijwel alle Burkinezen met wie NRC voor dit verhaal sprak. De risico's zijn te groot, verontschuldigt hij zich. Wie de afgelopen jaren waagde te tornen aan het imago van Traoré en zijn regime, werd bedreigd, opgepakt of, in meerdere gevallen, naar het front gestuurd waar het Burkinese leger vecht tegen jihadisten.

Het overkwam activisten, journalisten. Zelfs een oud-minister van in de zeventig. Onderwijl zijn politieke partijen geschorst en verschillende internationale media (vooral Franse) geblokkeerd. Lokale journalisten die niet geschorst of opgepakt willen worden, moeten zich aan één gouden regel houden: alleen wat de regering zegt, is waar. Zeker wat betreft de veiligheids-situatie, de *raison d'être* van Traorés machtsgreep.

Reddingsboei

Ze waren niet geïnteresseerd in macht, verzekerde de legerkapitein zijn landgenoten nog toen hij op 30 september 2022 omringd door zwaarbewapende militairen op nationale televisie verscheen. Maar ze moesten wel ingrijpen.

Burkina Faso, gelegen in de droge Sahel-regio, veranderde het afgelopen decennium in het epicentrum van jihadistische terreur nadat aan Al-Qaida en Islamitische Staat gelieerde groepen uit Mali de grens overstaken. Inmiddels zijn grote delen van het land veranderd in no-go-zones waarover het leger de controle probeert terug te winnen.

Traoré, die opgroeide in het sindsdien zwaar getroffen noordwesten, on-

dervond dat aan den lijve. Meteen na de universiteit was de afgestudeerde geoloog het leger in gegaan, waarna hij aan het front al snel naam maakte. Maar hij raakte ook gedesillusioneerd, vertelden naasten aan *The Washington Post*. Traoré klaagde over de slecht getrainde soldaten, over kapotte voertuigen en een gebrek aan materieel.

Met iedere dodelijke aanval groeide zijn frustratie, maar in de hoofdstad Ouagadougou vond hij geen gehoor. Begin 2022 vond de jonge soldaat het genoeg. Met een groep militairen pleegde hij een staatsgreep en schoven ze een meerdere als leider naar voren. Toen die het in hun ogen eveneens verprutste, werd ook hij weggejaagd en eind september van dat jaar nam Traoré het over. „Geef ons zes maanden”, vroeg hij de Burkinezen. Dan is de situatie onder controle.

Het maakte hem direct populair. „Mensen waren wanhopig”, zegt een pro-democratieactivist, die zelf het land ontvluchtte. „Miljoenen Burkinezen leven in gebieden waar ze continu worden bedreigd door terroristen. Boeren kunnen niet meer bij hun akkers komen, mensen zijn op de vlucht. Als iemand het kan oplossen, is hij het, was het idee.”

De straat op

Jongeren in Ouagadougou gingen masaal de straat op om hun steun aan 'IB' te tonen. Drie jaar later doen ze dat nog steeds. Dat Traoré, anders dan hij eerder beloofde, geen aanstalten meer maakt te vertrekken, juichen zij zelfs toe. „Hij is jong, net al zij, en weet hen met zijn woorden te raken”, zegt Lassane Ouedraogo, docent mediastudies aan de universiteit in de zuidelijke stad Bobo-Dioulasso.

Vooral omdat de juntaleider doet denken aan een held uit het verleden: Thomas Sankara, een legerkapitein die begin jaren tachtig een socialistische revolutie in Burkina Faso ontketende - tot hij in 1987 werd vermoord. Iconisch zijn de beelden van een destijds 34-jarige Sankara die, in uniform en met zijn rode baret op, als zelfverklaard anti-imperialist opriep tot een nieuwe wereldorde.

„De jongeren die Traoré steunen, willen hun eigen Sankara”, zegt Ouedraogo. „Ze zoeken een reddingsboei en vinden die in hem.”

Het is een beeld dat Traoré zelf ook cultiveert. Met zijn voorkomen, zijn woordkeuze, zijn acties. Net als Sankara hamert hij op zelfredzaamheid, (her)opent fabrieken en voorziet boe-

Ibrahim Traoré (midden) salueert op een bijeenkomst van Sahel-staten in Niger, 6 juli 2024. FOTO: SIFOU DJIBO/EPA

ren van gratis tractoren en zaden. Ook dwingt hij internationale mijnbedrijven die afkwamen op Burkina Faso's grote goudvoorraad een groter deel van hun winst aan de staatskas af te staan en nationaliseerde hij enkele mijnen.

Bovenal wees hij Franse militairen de deur die onder meer vanuit Burkina Faso vochten tegen terreur in de Sahel, maar niet wisten te voorkomen dat diezelfde jihadisten grote delen van het gebied onder controle kregen. Ook Sankara verzette zich destijds tegen de Franse bemoeienis met zijn land - de Sovjet-Unie zag hij als ware bondgenoot.

Op billboards in de straten van Ouagadougou is Traoré deze dagen te zien met nieuwe vrienden; de militaire leiders van Mali en Niger, aan de macht na eigen coups, met wie Burkina Faso nu een alliantie vormt. En vooral: de Russische president Vladimir Poetin.

„Traoré is een echte revolutionair”, zegt een student Financiën telefonisch vanuit de hoofdstad. Ze is fan, toch spreekt ook zij liever anoniem met NRC. Dat de legerkapitein ook „een beetje een dictator is”, zegt ze voorzichtig lachend, dat is dan maar zo. „In de situatie waar we als land nu in zitten, hebben we dat nodig.”

Wat die situatie precies is, weet de student niet, behalve dat het „oorlog” is. Op tv ziet ze wel beelden van hoe het leger met drones aanvallen uitvoert. Dat ze omgekeerd niets hoort en ziet over hoe jihadisten steden en militaire kampen binnenvallen, vindt ze juist goed. Sterker: ze hoeft dat helemaal niet te horen.

„We weten dat het in sommige regio's niet goed gaat. Maar hier [in Ouagadougou] zijn we redelijk veilig. Wat

heeft paniek zaaien dan voor zin?”

Toch is dat de realiteit: Traorés afgekondigde „totaaloorlog” heeft niet het beloofde effect. Analisten die de situatie in Burkina Faso al jaren volgen, zeggen het geweld zich verder verspreiden en dodelijker worden. Niet alleen de jihadisten zouden volgens hen daarbij slachtoffers maken, maar óók het leger en de onder Traoré massaal geronselde *Volontaires pour la Défense de la Patrie*; burgerwachten die meevechten.

Leugens, volgens het regime, dat zelf volhoudt de strijd te winnen. In een interview met de Russische staatszender RT erkende Traoré afgelopen

mei wel dat dit langzamer gaat dan gehoopt. Máár: dat is de schuld van het imperialisme (lees: Frankrijk). „Zij willen ons in een permanente staat van oorlog houden zodat ze ons kunnen blijven plunderen.”

Het gerucht dat Frankrijk heimelijk jihadisten in de Sahel zou bewapenen, zingt in de regio al jaren rond. Vooral online, waar het wordt gepusht door accounts en media die niet zelden banden hebben met het Kremlin. Enig bewijs voor de beschuldiging is er niet. Maar, zegt de activist: „mensen willen het geloven.”

Net zoals velen willen geloven dat

Van een Amerikaanse rapper tot een uiterst linkse Britse politicus; allemaal begonnen ze over Traoré

het leger aan de winnende hand is. Berichten die dit tegenspreken worden als anti-nationalistisch bestempeld; ook voorzichtige critici riskeren te worden verklikt door hun burens of collega's - iets waar het regime actief toe oproept. Het wordt daarbij geholpen door vrijwillige internetstrijders die zichzelf de BIR-C noemen, naar een legerbataljon voor snelle interventies, maar dan online.

„Het zorgt voor een soort verlam-mende angst”, vertelt een lokale journalist die werkt voor een factcheck-platform. „Je weet niet meer wie je kan vertrouwen.”

Het rommelt wel degelijk, ook binnen het leger. In april verkondigde het regime nog een „groot coupcomplot” te hebben vrijdeld - het zoveelste inmiddels. Vrijwel gelijktijdig gebeurde iets opvallends: sociale media, van TikTok tot YouTube, stroomden plots vol met bombastische, door AI gegenereerde video's, onder meer van sterren als Rihanna en R. Kelly die de juntaleider lijken op te hemelen („God bescherm Ibrahim Traoré!”).

Ook doken rond die tijd influencers uit Ghana en Nigeria op in Ouagadougou. In posts die honderdduizenden views trokken, beweerden ze van alles over wat Traoré allemaal voor elkaar zou hebben gekregen (elektrische auto's! luxe winkelcentra!). Dat de realiteit een stuk genuanceerder is, deert niet. Van een Amerikaanse rapper tot een uiterst linkse Britse politicus; allemaal begonnen ze op hun sociale media over Traoré.

Toen kort na de vermeende coup-poging in april duizenden Burkinezen in Ouagadougou gehoor gaven aan een oproep de straat op te gaan uit solidariteit met Traoré, verschenen op sociale media ook beelden van plukjes demonstranten elders in de wereld.

Wie achter de videoblitz zat - en welke rol het regime daarin speelde - werd niet duidelijk. Journalisten van France24 stelden vast dat zo'n driehonderd van de deepfake-muziekvideo's waren gepubliceerd door accounts die kort daarvoor waren geopend en waarvan het merendeel van de content vooral uit pro-Traoré-berichten bestaat. De video's werden samen meer dan 8,6 miljoen keer bekeken.

Een veelgenoemde naam is die van Ibrahim Maïga, een in de Verenigde Staten wonende Burkinees die op sociale media meer dan een miljoen volgers heeft en fervent Traoré-aanhanger is. Hij zou een deel van de vrijwillige cyberactivisten aansturen, net als één van Traorés broers. Anderen zien vooral de stempel van de Russen, die met enkele honderden militaire instructeurs en een eigen propagandakanaal in Burkina Faso aanwezig zijn.

De timing lijkt in ieder geval geen toeval. „Traoré is een militair die zelf door een coup aan de macht is gekomen. Hij weet dat dit ook zo bij hem kan gebeuren”, zegt de activist. „Daarom hebben ze het imago van de kapitein gekoppeld aan het voortbestaan van Burkina Faso. Met succes, want als je nu tegen Burkinezen zegt dat hij niet het antwoord is, dan antwoorden zij: wie dan wel?”

Advertentie

Elke seconde telt bij deze supersnelle mini-kruiswoordpuzzel. Ga naar nrc.nl/puzzels en probeer 'm zo snel mogelijk op te lossen.

Weekdeals

ONZE FAVORIETEN

Bekijk
alles

BEDDINGHOUSE

Warme flanelen
dekbedovertrekset

- › Hoogwaardige kwaliteit; geborsteld katoen flanel
- › Voelt heerlijk zacht aan en houdt je lekker warm
- › Verkrijgbaar in verschillende kleuren en dessins
- › Bekijk alle bedtextiel van Beddinghouse online

ADVIESPRIJS VANAF
~~69,95~~
39,95ADVIESPRIJS VANAF
~~79,95~~
39,95

BEKIJK ALLES VAN BEDDINGHOUSE ONLINE

Tot
50%
korting

MCGREGOR

Dames- en herenlaarzen

40%
kortingADVIESPRIJS
~~199,95~~
119,95

COMFORTABELE LAARZEN GEMAAKT VAN LEER

- › Heerlijk warme voering waardoor ze ideaal zijn voor de winter
- › Rubberen profielzool voor grip en uitneembare binnenzool
- › Bekijk alle laarzen van McGregor online

QLT

Geluidsbox met vogelgeluiden

50%
kortingADVIESPRIJS
~~39,95~~
19,95

KEUZE UIT EEN VOGELTJE OF HOUTEN BOX

- › Met een ingebouwde bewegingssensor voor automatisch vogelgetijp
- › Het natuurlijke geluid bevordert ontspanning, vermindert stress en geeft energie
- › Compact ontwerp dat overal goed staat

EZEESPINNER

Elektrische droogmolen

50%
kortingADVIESPRIJS
~~199,95~~
99,95

ROTTERENDE DROOGMOLEN DIE JE WAS BINNEN KORTE TIJD DROOGT

- › Een energiezuiniger en goedkoper alternatief dan een wasdroger
- › Kleding blijft langer mooi en hoeft minder vaak gestreken te worden
- › Met een handige timerfunctie en afstandsbediening

TEN CATE

Donzen 4-seizoenen dekbed

Tot
61%
kortingADVIESPRIJS VANAF
~~439,95~~
169,99

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDONS

- › Warm dekbed met 2 losse delen voor de zomer en winter die samen te combineren zijn
- › Dons geeft goede warmte-isolatie en vochtregulatie
- › Met luchtige tijd van extra sterk en zacht katoen

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

Inwoners van de hoofdstad Hargeisa vieren de erkenning van Somaliland door Israël. FOTO FARHAN ALELI/AFP

ONAFHANKELIJKHEID

Erkenning Somaliland door Israël
stuit internationaal op felle kritiek

Israël erkent als eerste land ter wereld Somaliland als onafhankelijke staat. Is dat een opening voor andere landen?

Irith Fuks

AMSTERDAM

Hoevel Somaliland, in opervlakte vergelijkbaar met Griekenland, de afgelopen jaren weinig aandacht trok, kwam het gebied dit weekend opens in de internationale belangstelling. Aanleiding was de aankondiging zaterdag van de Israëlische premier Benjamin Netanyahu om Somaliland als onafhankelijke staat te erkennen.

Israël is het eerste land dat tot erkenning is overgegaan. Netanyahu beloofde samenwerking op het gebied van landbouw, gezondheidszorg en economie, en nodigde de president Abdirahman Mohamed Abdullahi van Somaliland uit voor een officieel bezoek. Maandag komt de VN-Veiligheidsraad in spoedzitting bijeen om te praten over deze stap, die internationaal op scherpe kritiek stuit.

1 | Waarom wil Somaliland erkend worden?

Somaliland is een gebied in het noordwesten van Somalië en ligt aan de Golf van Aden. Het telt ruim zes miljoen inwoners en heeft een eigen bestuur in hoofdstad Hargeisa, met eigen paspoorten, munt en veiligheidsdiensten.

In de praktijk functioneert Somaliland als onafhankelijk land, maar geen enkel land erkende het tot nu toe - zelfs de Verenigde Arabische Emiraten niet, die massaal investeren in de haven van Berbera.

Lang maakte Somaliland deel uit van het Britse koloniale rijk. Na onafhankelijkheid in 1960 sloot Somaliland zich aan bij het vooreen Italiaanse deel van Somalië. Die fusie was geen succes: inwoners klaagden over verwaarlozing en repressie door de centrale overheid. Na een jarenlange burgeroorlog riep Somaliland in 1991 eenzijdig zijn onafhankelijkheid uit.

Sindsdien heeft het gebied een relatief stabiel bestuur, in schril contrast met de rest van Somalië. „Somaliland probeert al decennia internationale erkenning te krijgen, zonder resultaat”, zegt onderzoeker Guido Lanfranchi van Clingendael telefonisch. In 2024 begon Somaliland gesprekken met Ethiopië over erkenning in ruil voor toegang tot de zee en een militaire basis, maar die liepen op niets uit.

Voor Somaliland is de Israëlische erkenning daarom een belangrijk diplomatiek succes. Lanfranchi ziet deze stap als een mogelijke opening naar bredere erkenning, misschien ook door de Verenigde Staten. „Met Trump aan de macht kan deze stap dienen als

springplank richting Washington.”

De erkenning van Somaliland is volgens Netanyahu in de geest van de Abraham-akkoorden - afspraken waarbij Arabische landen hun banden met Israël hebben genormaliseerd. Daarbij kregen de nieuwe partners van Israël concrete voordelen van de VS. Zo koppelde de VS de erkenning van Marokkaanse soevereiniteit over de Westelijke Sahara aan normalisatie met Israël. „Het is interessant om te zien welke positie Amerika in de

Strategische ligging

VN-Veiligheidsraad zal innemen”, aldus Lanfranchi.

2 | Waarom is de erkenning door Israël controversieel?

De Israëlische erkenning raakt de soevereiniteit van Somalië, dat Somaliland als deel van zijn grondgebied beschouwt. Lanfranchi waarschuwt dat het een precedent kan scheppen voor andere afscheidingsbewegingen in Afrika.

Ook binnen Somalië leidt de erkenning tot spanningen. Puntland, een semi-autonome regio, eist meerdere regio's op die ook Somaliland tot zijn gebied rekent. Erkenning van Somaliland kan deze grensgeschillen aanwakkeren.

Daarnaast gaat de discussie over het motief van Netanyahu. In augustus voerde Israël gesprekken met vijf landen, waaronder Somaliland, over mogelijke verplaatsing van Gazanen uit de Gazastrook. Dat stuitte op felle tegenstand van onder meer Jordanië, Egypte, Saoedi-Arabië, Turkije en Iran.

3 | Wat heeft Israël aan de erkenning van Somaliland?

De ligging van Somaliland vlak bij cruciale zeevaartroutes maakt het gebied geopolitiek interessant. Hetzelfde geldt voor de nabijheid van Jemen, waar de Houthis-rebellen actief zijn. Zij krijgen steun van

Iran en vielen afgelopen jaren schepen aan met banden met Israël.

4 | Hoe werd op de aankondiging van Israël gereageerd?

Somalie noemde de erkenning door Israël een bedreiging voor de veiligheid en stabiliteit in de regio. In een verklaring van 21 voornamelijk Midden-Oosterse en Afrikaanse landen, samen met de Organisatie van Islamitische Samenwerking, werd de erkenning verworpen. Zij vreesden de gevolgen voor de vrede en veiligheid in de Hoorn van Afrika en de Rode Zee. Opvallend: de drie landen die in 2020 hun banden met Israël normaliseerden als onderdeel van de Abraham-akkoorden - de Verenigde Arabische Emiraten, Bahrein en Marokko - ondertekenden de verklaring niet.

De Afrikaanse Unie herhaalde dat de bestaande grenzen gerespecteerd moeten worden. Ook de Europese Unie benadrukte het belang van respect voor de eenheid en soevereiniteit van Somalië.

De VS blijven de territoriale integriteit van Somalië erkennen, inclusief Somaliland. President Trump gaf dit weekend geen duidelijk antwoord op vragen over de Israëlische erkenning. „We bestuderen het. Ik bestudeer veel dingen, neem altijd geweldige besluiten en die blijken altijd correct.”

PENSIOENEN

Een sprong in het diepe: 24 pensioenfondsen stappen over

Per 1 januari stappen 24 pensioenfondsen met miljarden aan pensioengeld over op het nieuwe pensioenstelsel. Wat gaat er ook alweer veranderen, en waarom?

Tan Tunali
AMSTERDAM

Als de pensioensector het afgelopen jaar een teen in het water stak, waagt men komend jaar een serieuze sprong in het diepe. 24 pensioenfondsen stappen over naar het nieuwe stelsel. Afgelopen jaar gingen 6 kleine fondsen hen al voor, nu wagen 3 van de 5 grootste fondsen de overstek: naast het Pensioenfonds Zorg & Welzijn (PFZW), waarbij ruim 3 miljoen werkenden en gepensioneerden zijn aangesloten, stappen ook BpfBouw (750.000 ‘deelnemers’) en het fonds voor werknemers in de metaal- en technieksector PMT (1,2 miljoen deelnemers) over naar het nieuwe stelsel.

De pensioensector laat een rumoerig jaar achter zich, waarin politiek Den Haag probeerde aan het nieuwe stelsel te sleutelen. De onvrede - die is rond het thema pensioenen nooit ver weg - werd met name vertolkt door het inmiddels vertrokken Tweede Kamerlid Ag-

nes Joseph (NSC, later BBB). Zij stelde plannen voor om de zeggenschap van deelnemers over de nieuwe voorwaarden van hun pensioen te vergroten, mede omdat het bezwaarrecht bij de overgang uit de nieuwe pensioenwet is gehaald.

Josephs plannen voor meer inspraak van deelnemers bij de overgang naar het nieuwe stelsel werden afgelopen zomer met een nipte meerderheid weggestemd in de Tweede Kamer. De pensioenfondsen vreesden onrust en vertraging, maar konden uiteindelijk opgelucht ademhalen: de aanpassingen in de wet kwamen er niet en nu komt de overgang goed op stoom.

Wat gaat er ook alweer veranderen, en waarom? En hoe staat het ervoor nu grote pensioenfondsen met miljarden aan pensioengeld op het punt staan over te stappen? De fondsen die overstappen naar het pensioen nieuwe stijl, knippen het vermogen uit hun grote, collectieve pensioenspotten op in ‘persoonlijke pensioenvermogens’. Iedereen die een pensioen heeft bij

de overstappende fondsen ontving de afgelopen weken informatie over wat de overstap voor hun eigen situatie betekent.

Die communicatie verloopt nog verre van vlekkeloos, constateert onder andere de AFM. De toezichthouder uitte meermaals kritiek, omdat fondsen zaken soms rooskleuriger voorspiegelen dan de bedoeling is. Zo schiet de toelichting op de verwachte, nieuwe pensioenuitkering vaak tekort. De persoonlijke gevolgen voor uitkeringen bij verschillende scenario's worden onvoldoende uitgelegd, aldus de AFM.

Veranderende arbeidsmarkt

Even een stap terug naar het oude stelsel, van waaruit de komende twee jaar de overgebleven fondsen zullen overstappen. - ‘invaren’, in pensioenjargon. Dat wordt vervangen, omdat het niet meer toegerust zou zijn op de huidige tijd, waarin werk veel minder vast is geworden.

„We zien dat mensen steeds vaker van baan wisselen, of periodes in hun werkzame leven hebben dat ze even niet werken”, vertelt Jochem Dijkmeester, toezichtdirecteur van De Nederlandsche Bank in de podcast *De Nieuwe Schatkamer*. „Dat maakte dat het oude systeem, dat ervan uitging dat je je leven lang in dezelfde sector zat en bij dezelfde werkgever werkte, begon te piepen en te kraken.”

In het oude systeem geldt een ‘doorsneepremie’: alle werknemers, jong en oud, bouwen voor elke ingelede euro pensioenpremie evenveel pensioen op. De pensioenpot van een fonds wordt voor iedereen gelijk belegd. Terwijl je op jongere leeftijd meer risico's zou kunnen nemen met die investeringen, die je op latere leeftijd weer zou kunnen afbouwen. De doorsneepremie wordt in het nieuwe stelsel afgeschaft. „Het verlost pensioenfondsen van die continue belangentegenstelling tussen jongeren en ouderen”, zegt PFZW-actuaris Dick Boeijs, die meewerkte aan de uitwerking van het nieuwe stelsel.

Met de overgang naar het nieuwe stelsel ondervinden met name werkenden van middelbare leeftijd nadeel. Werknemers tussen de veertig en vijfenvijftig jaar hebben in het oude stelsel vanwege de doorsneepremie relatief veel in geleegd voor hun pensioen. Zij zouden in de tweede helft van hun loopbaan relatief goedkoper uit zijn. Maar doordat de regels nu veranderen, gaat dat niet door. Zij moeten dus worden gecompenseerd en hoe dat gebeurt is doorlopend onderwerp van discussie.

Rond het oude stelsel bestond één groot misverstand: ondanks dat veel mensen ervan uitgingen dat ze een gegarandeerd pensioen

Voor iedereen verandert er de komende tijd veel op pensioengebied.
FOTO SASKIA VAN DEN BOOM

hadden, bleken beleggingsinkomsten toch te onzeker om een uitkering decennia later te kunnen garanderen. Verschillende fondsen moesten na de kredietcrisis in 2008 korten op de pensioenen. Daarnaast ontstonden flinke indexatieachterstanden: pensioenen stegen jarenlang niet mee met de inflatie. Het koopkrachtverlies zorgde voor een onvrede rond het via de werkgever opgebouwde pensioen. Grote boosdoener was de rekenrente, die in het oude stelsel bepaalt hoeveel geld fondsen moeten hebben om decennia later een bepaalde uitkering te kunnen garanderen. De rente was de afgelopen jaren structureel laag, waardoor veel pensioenfondsen op papier weinig kapitaal hadden: hun bezittingen waren lager dan hun verplichtingen in de toekomst. In het nieuwe stelsel ver-

van deelnemers over hun pensioen, maar ook het gebrek aan rechtsbescherming en keuzevrijheid. Dege-nen die het pensioen via hun (verplichte) premie opbrengen, hebben geen garantie op een „eerlijke teruggave aan het eind van de rit”, aldus Van Meerten, die de afgelopen jaren steeds kritischer is geworden over het nieuwe stelsel. Juridische drempels om bijvoorbeeld berekeningen aan te vechten zijn volgens hem „extreem hoog”. Hij voorspelt dat de onrust en onvrede de komende jaren verder zal toenemen.

Vermeende belofte

Achterom kijken is bij een overgang best logisch, weet Lisa Brüggén, bijzonder hoogleraar pensioencommunicatie aan Tilburg University en directeur van denktank Netspar. „Mensen vergelijken hun pensioen altijd. Of dat nu is met het pensioen van anderen, of met wat ze hadden verwacht dat ze zouden krijgen”, zegt ze. „Ook in het verleden werd niet altijd goed genoeg gecommuniceerd. De belofte voor je pensioenering bleek door de lage rente slechts een vermeende belofte.”

Die vermeende beloftes uit het verleden, waarbij mensen dachten een vaste pensioenuitkering te hebben, maar onderaan de streep toch gekort of niet geïndexeerd werden, werken door in het heden. Het nieuwe stelsel moet een einde maken aan de ‘beloften’ die fondsen niet konden waarmaken. Voor iedereen moet duidelijk zijn hoe-veel er voor zijn of haar pensioen gespaard is en tot welke uitkering dat uiteindelijk leidt.

Of dat ook zo werkt, moet blijken. Vanaf het nieuwe jaar kunnen de meeste pensioenfondsen de pensioenen verhogen, weliswaar vaak na jarenlange indexatieach-

terstand. Dat komt doordat fondsen over het algemeen grote reserves hebben die in het nieuwe stelsel een stuk kleiner mogen zijn. Uit die vrijkomende buffers kunnen zij bij de overstap geld verdelen. Zorgfonds PFZW doet dat bijvoorbeeld door niet te spreiden over meerdere jaren en ouderen daarmee een relatief hoge ‘invaarbonus’ te geven. Daarmee wil het fonds rekening houden met gemiste indexaties uit het verleden.

In het nieuwe stelsel is de hoogte van de toekomstige pensioenuitkeringen meer afhankelijk van de behaalde resultaten van het fonds op de financiële markten. De beleggingsrisico's komen meer bij deelnemers te liggen. Met andere woorden: beleggingswinsten- en verliezen zijn sneller voelbaar dan in het oude stelsel. Gaat het goed, dan kan de pensioenuitkering eerder omhoog. Gaat het slecht, dan kan die ook makkelijker omlaag.

Beter communiceren

Net als toezichthouder AFM constateert hoogleraar Brüggén dat fondsen daarover beter zouden moeten communiceren dan ze nu doen. Fondsen verstrekken heel veel informatie en die is vaak onvoldoende duidelijk. De verplichte ‘evenwichtige communicatie’ is volgens haar best een balanceeract. „Het grote ge-vaar is als je te duidelijk bent over de negatieve gevolgen, dat mensen kunnen denken: blijft er iets over als ik met pensioen ga? Je wilt dat mensen snappen dat het allebei de kanten op kan, maar dat ze zich ook realiseren dat het pensioen er straks wel nog is.”

Hans van Meerten is sceptischer: „Wat onduidelijk is, kun je ook niet goed communiceren. Tenzij de za-

ken mooier voorgespiegeld worden dan ze zijn”, schrijft hij in zijn boek. Volgens hem is die doorsneesyste-matiek een ‘vermeend probleem’, waarvan onduidelijk is hoe de af-schaffing ervan gecompenseerd wordt - dat moet ieder fonds (be-stuur) op basis van abstracte crite-ria bepalen.

Ondanks pogingen tot een duidelijke communicatie van fondsen ontstaat hoe dan ook nog eens onduidelijkheid. Dan blijven deelne-mers in een fonds met vragen zitten waar ze maar moeilijk antwoorden op krijgen. Dat overkwam Corné van Bokhoven, die in zijn carrière voor verschillende pensioenfondsen werkte. De 60-jarige Van Bokhoven is financieel medewerker in de culturele sector en heeft een deel van zijn pensioen opgebouwd bij het pensioenfonds Zuivel.

Fondsen verstrekken heel veel informatie en die is vaak onvoldoende duidelijk

Toen hij in november een lange brief van zijn pensioenfonds ontving, met tal van bedragen bij verschillende scenario's, zag hij tot zijn verbazing dat de uitkering op zijn pensioenleeftijd naar verwachting lager ligt dan in het huidige stelsel. Dat terwijl zijn fonds er prima voorstaat. In de brief las hij dat het zuivelfonds ervan uitgaat dat in het nieuwe stelsel het partnerpensioen uit het door Van Bokhoven gespaarde pensioen wordt gefinancierd.

Hij analyseerde de brief met een oude kennis uit de pensioensector

en concludeerde dat de verrekening van het partnerpensioen, samen met onder meer de verdeling van de buffers, vermoedelijk de reden is dat zijn pensioen lager uitvalt. Van Bokhoven krijgt van zijn fonds geen inzicht in die onderliggende cijfers. Hij heeft op dit moment geen partner en als hij met pensioen gaat, weet hij niet of hij wel van het partnerpensioen gebruik wil maken.

Van Bokhoven vroeg het pensioenfonds om een berekening waar-bij de kosten voor het partnerpensioen niet van zijn spaarpot worden afgetrokken. „Nu moet ik appels met peren vergelijken en ik wil graag appels met appels vergelijken.” Hij kreeg een weinig bevredigend, algemeen antwoord. Pas als de nieuwe regeling een feit is, kan het fonds zo'n berekening delen.

Voor Van Bokhoven schuurt het dat hij geen inzicht krijgt in hoe de buffer door het fonds is verdeeld is. Het grote aantal verschillende scenario-bedragen in een brief, waarvan onduidelijk is hoe ze zich tot elkaar verhouden, zorgt er volgens Van Bokhoven voor dat mensen „de verkeerde conclusie trekken. Of ze leggen zo'n brief terzijde.”

Op 1 januari gaan de fondsen over. Hoe hoog de nieuwe pensioenen zullen zijn blijft nog even afwachten. Op basis van de dekingsgraad op 31 december moeten de fondsen nog hun definitieve berekeningen maken. Daarnaast moet de ict-operatie bij pensioenuitvoerders na lange testfa-ses nog de echte vuurproef doorstaan. Als dat allemaal achter de rug is, ontvangen gepensioneerden in de maanden erop met terugwerkende kracht hun nieuwe uitkering. Het verschil met de oude verwachte uitkering wordt dan verrekend.

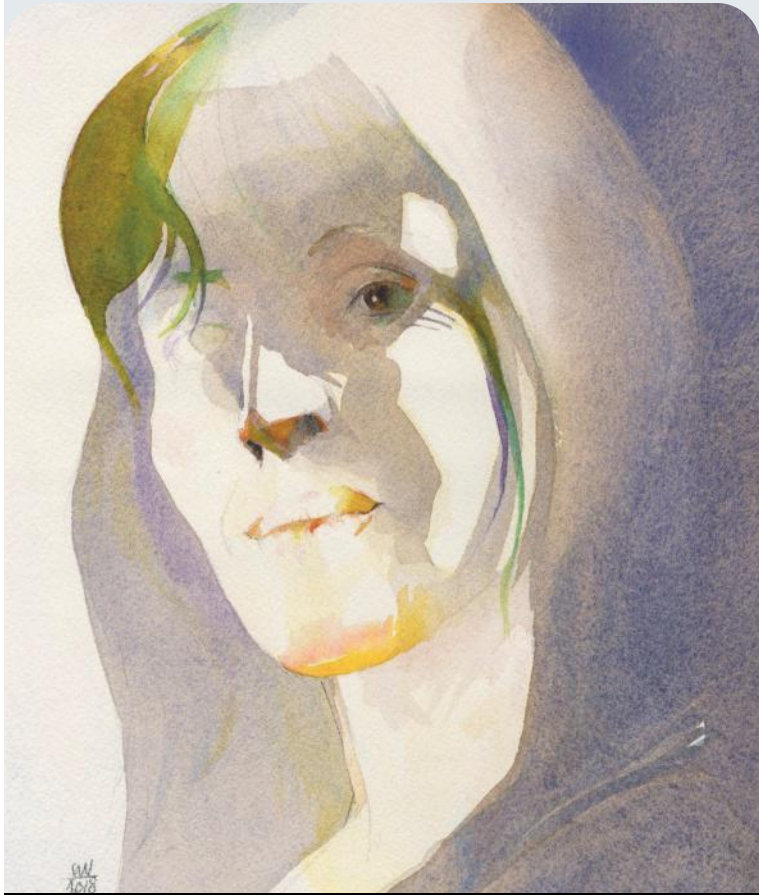
ONLINE CURSUS

Portretten maken met Siegfried Woldhek!

In 10 lessen laat Siegfried je de kneepjes van het vak zien

- › Leer de essentie van portretteren
- › Praktische en inspirerende opdrachten
- › Geen basiskennis vereist

Heb je altijd al willen leren hoe Siegfried die prachtige portretten maakt voor NRC? In deze cursus vertelt hij hoe ie dat doet en laat hij zien wat hij zelf graag jaren geleden had willen weten. Zaken die veel belangrijker zijn dan techniek of kennis van anatomie en de plek van neus en ogen. Volgens Siegfried kun je een goed portret maken met simpele middelen. De cursus is online dus je bepaalt zelf wanneer je begint en je kunt de cursus onbeperkt terugkijken.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/portretten

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

Cursus Daytraden

675 ex btw
ze persoon
half geld

de Beste winsten voor 2026

Originele reacties cursisten

■ **Feestelijk succes**
Ik ben ontzettend blij dat het traden fantastisch verloopt! Met behulp van de robot en samen met de acht weken van meehandelen, boek ik geweldige resultaten.

■ **Onderbuik**
Gisteren stond ik op een gegeven moment €580 in de min en ja... dat voel je toch even in je onderbuik. Doet pijn, hoor. Maar eerlijk is eerlijk: de dag ervoor stond ik nog €540 in de plus. Dan moet je ook weer niet gaan zitten jammeren. Ik dacht bij mezelf: niet zeuren, het kan nu eenmaal niet elke dag feest zijn.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen:
vrijdag 9 jan en vrijdag 23 jan

Let op! U kunt snel winst boeken maar niet zo snel verlies lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

Advertentie? Zuilke Media - info@zuilkemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

waar
gewerkt
wordt

werkt
=EXACT

bedrijfssoftware die altijd werkt

REPORTAGE VERENIGDE STATEN

Hoe vampierreeks Twilight het natste dorpje van de VS redde

Twintig jaar geleden verscheen het eerste boek in de fantasy-reeks *Twilight*. Het bleek geheel onbedoeld de redding te zijn van Forks, een wegwijgend houthakkersplaatsje. „Forks is wel tot leven gekomen.”

Milo van Bokkum

FORKS

Toen Kate Rackham (45) jaren geleden met zwangerschapsverlof ging, raadde een vriendin haar de *Twilight*-boeken aan. „Ze zei: dat is lekker ontspannend.” Rackham was sceptisch. „Die troep ga ik echt niet lezen, dacht ik.”

Nu poseert de Britse in de regen bij de truck van hoofdpersoon Bella in Forks, het plaatsje waar de reeks zich afspeelt. Haar man fotografeert, twee dochters kijken zwijgzaam toe. De docent Engels, woonachtig in Los Angeles, raakte verslaafd, ze is hier al voor de tweede keer. „Vandaag doen we de *Twilight*-musea”, zegt ze. „Als je de boeken hebt gelezen, kun je het hier allemaal zo goed voorstellen.”

Twintig jaar geleden, in het najaar van 2005, verscheen het eerste boek in een fantasyreeks die als enige deze eeuw in de buurt kwam van Harry Potters succes: *Twilight*. Van Stephenie Meyers jeugdromans over de liefdesdriehoek tussen scholiere Bella, de knappe vampier Edward en weerwolf Jacob zijn wereldwijd 160 miljoen exemplaren verkocht (Harry Potter zit op 600 miljoen).

Twilight werd een miljardenfranchise die vooral piekte rond 2010. Er kwamen vijf films, die samen meer dan 3,3 miljard dollar opleverden - nog ietsje meer sinds de films dit jaar terugkeerden in bioscopen en op Netflix. Ook de boeken zijn dit jaar in een speciale editie opnieuw uitgegeven.

Ruim 200 regendagen

Nergens heeft *Twilight* zoveel impact gehad als in Forks, een afgelegen dorp van inmiddels 3.400 mensen in het uiterste noordwesten van de Verenigde Staten. Meyer situeerde haar saga hier, na op Google te hebben gezocht naar de natste plek van het land: vampieren kunnen in de reeks niet goed tegen zon. Zelf woonde ze in het bloedhete Arizona; in Forks (meer dan 200 regendagen per jaar) had ze nog nooit een stap gezet.

Die zoekopdracht wordt vandaag de dag in het plaatsje gezien als de redding van het dorp. „Het kwam allemaal uit het niets”, lacht Tom Rosmond (81), vrijwilliger bij het lokale houthakkersmuseum. Omringd door kettingzagen en foto's van de zagerij die zijn familie ooit uitbaatte, vertelt hij dat Forks wel een wonder kon gebruiken. „Het was hier behoorlijk rijk in de jaren zestig en zeventig. Maar daarna werd het erg stil.”

Forks is van oudsher een bosbouwstadje. Die bedrijfstak raakte vanaf de jaren tachtig in crisis nadat bijna alle bomen in de regio omgehakt waren. Zagerijen sloten,

Dat *Twilight*-auteur Stephenie Meyer haar vampierboeken in het afgelegen Amerikaanse **dorp Forks** situeerde, wordt door de inwoners als een wonder beschouwd. FOTO CHRISTINA HORSTEN/GETTY IMAGES

de werkloosheid nam toe. „Er waren zorgen over de toekomst”, vertelt Rosmond. „Jongeren trokken weg.”

Loop je nu door de kletsnatte hoofdstraat, dan zie je groepjes Japanse meiden. Je hoort Frans. Er zijn souvenirwinkels met namen als *Native to Twilight* en een museum dat Forever *Twilight* heet. Toeristen struinen door de straatjes op zoek naar locaties uit de boeken en films, ook al zijn die hier niet opgenomen en zette Meyer er bij het schrijven geen stap.

Bewuste strategie

„Vorig jaar hadden we 78.000 bezoekers”, vertelt Lissy Andros (56), hoofd van de Forks Chamber of Commerce, aan de telefoon: een soort toeristenbureau en ondernemersvereniging in één. Het cijfer is gebaseerd op gastenboekbijdragen in het bezoekerscentrum; toeristen wordt actief gevraagd iets te schrijven.

In het bezoekerscentrum hangt in een hoek ook een tabelletje met financiële info. Daar kun je onder meer uit aflezen dat Forks in 2023 een half miljoen dollar binnenhaalde met hotelbelasting.

Dat Meyer Forks koos, was toe-

val - maar hoe het plaatsje daarop reageerde niet. Sterker: dat is een hyperbewuste strategie geweest van met name Andros. De *Twilight*-superfan verhuisde in 2009 met haar moeder van Texas naar Forks, op zoek naar een milder klimaat, maar ook aangetrokken door de saga. Binnen de kortste keren was ze hoofd van de Chamber, die mede draait op subsidies van de gemeente.

”

Het was hier behoorlijk rijk in de jaren zestig en zeventig. Maar daarna werd het erg stil

Tom Rosmond

vrijwilliger houthakkersmuseum

„Ik wil de fans graag welkom heten”, zegt Andros aan de telefoon. Onder haar leiding speelde Forks in op de hype. Ze regelde via via, en op een veiling in Los Angeles, kostuums uit de film voor een museum (het pronkstuk: die van de eerste-zoenscène in een weiland). De gratis tentoonstelling, in een modern gebouw aan het enige

kruispunt met stoplicht, is nu de hoofdattractie.

De Chamber riep ook verschillende huizen uit tot die van personages, ook al is dat nergens op gebaseerd (in veel ervan kan je logeren). Hetzelfde geldt voor de rode pick-up voor het bezoekerscentrum die lijkt op die van Bella uit de film.

Fans lijken er niet mee te zitten. „Het is glorieuze onzin”, lacht Kate Rackham, staand voor de wagen. „Maar het is alsnog geweldig.”

Tot leven gekomen

Van inwoners hoor je geen onvertoegen woord over de ietwat absurde *Twilight*isering van hun plaatsje, dat overigens flink wat Trumpborden telt. Natuurlijk is het jammer dat het altijd druk is op het strand, zegt Kari Larson (28) op een straathoek. „Maar Forks is wel tot leven gekomen.”

Hoogstens klinkt verwondering. In haar schoonheidssalon zegt Kiley Nelson (32) dat het „pretty crazy” is wat er is gebeurd. „Er zijn zoveel meer toeristen dan toen ik klein was. Maar ze respecteren ons stadje”, zegt ze. „Het zijn aardige mensen.”

„We mogen niet klagen”, zegt

Rosmond van het houthakkersmuseum. „Er zijn genoeg dorpjes die het inzakken van de bosbouw nooit te boven zijn gekomen.” Zijn motto: *if you can't beat them, join them*. Tussen de oude zagen verstopte hij *Twilight*-objecten voor een speurtocht. Rosmond: „Hopelijk steken ze dan ook nog iets op over bosbouw.”

Zijn ze in Forks niet bang dat het toerisme ooit uitdooft? Die vraag kent Rosmond. „Iedereen zegt: o, het is *pop culture*, het is vergankelijk. Maar tot dusver merken we daar niks van.”

Ook Andros van de Chamber ziet dat niet gebeuren. „We gaan dit jaar over de 90.000 heen”, zegt ze - een record. Een gevolg van het jubileum, denkt ze, maar ze zegt ook dat het koele noordwesten van de VS onder Amerikanen überhaupt aan populariteit wint als vakantiebestemming.

Bij Bella's truck denkt Kate Rackham ook dat er juist een 'tweede golf' van aan zit te komen: de kinderen van de eerste fans. Zoals haar twee tienerdochters, die ze hier probeert te enthousiasmeren. Hoewel dat nog niet helemaal lukt. „Eentje is toch meer van Harry Potter.”

VOOR JOU ALS ABONNEE

EEN SPECIAAL DECEMBERCADEAU: KIES ÉÉN E-BOOK UIT DRIE

December is hét moment om te genieten van een goed boek. Daarom hebben we deze maand **drie e-books voor je geselecteerd** - zodat er voor iedereen iets passends tussen zit. Jij kiest er één, als aanvulling op je NRC-abonnement.

Hoe werkt het?

- In december staan er drie e-books voor je klaar op nrc.nl/ebook. Je hebt de keuze om een e-book te downloaden. Downloaden kan tot en met 31 december.
- In de volgende maand verschijnt er een nieuw e-book. Op dat moment kan je de oude e-books niet meer downloaden.
- Heb je het e-book gedownload? Dan kan je het lezen op een moment dat het jou uitkomt. Op je e-reader, laptop, telefoon of tablet.

Lees alle informatie op nrc.nl/ebook
of scan de QR-code

nrc

PLUIMVEESECTOR

Topdrukke handel pluimveerechten

Pluimveerechten worden weer druk verhandeld - de poging om de veestapel te verkleinen is gestrand.

Frederiek Weeda

AMSTERDAM

Theo Snetselaar kan oudejaarsavond al uittekenen. Behalve tijdens de kerkdienst zit hij tot klokslag 24.00 uur achter zijn computer leaserechten voor pluimveehouders in te voeren op de site van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. „10.000 rechten van boer X worden voor dit kalenderjaar geleased aan boer Y.” Zijn vrouw roept dan waarschijnlijk af en toe: „Theo, kom nou oliebolletjes eten!”

Maar Snetselaar werkt die avond tegen een deadline, hij is bemiddelaar in onder meer pluimveerechten. Sommige boeren die hun kippenbedrijf hebben uitgebreid, vertelt Snetselaar, wachten tot het laatste moment (oudejaarsavond) in de hoop dat de leaseprijzen dan dalen. De ene boer heeft te veel kippen en te weinig rechten, de ander heeft rechten over en verhuurt of verkoopt die aan een andere boer. Als je te laat bent, dus vanaf 1 januari, en meer kippen houdt dan je rechten hebt, dan ben je in feite onwettig bezig.

Het is ook topdrukke op de site Pluimveerechten.nu, want vóór 1 januari moeten alle pluimveehouders hun leasecontracten rond hebben over het afgelopen jaar. Voor elke leghen of elk vleeskuiken in bezit van de boer, moet hij een recht hebben - losse eindjes mogen tot en met 31 december worden vastgelegd. Als hij nieuwe rechten nodig heeft, dan kan hij die kopen of leasen van andere boeren.

Op de website is vraag en aanbod in deze rechten voor iedereen te zien. Tientallen berichten staan er onder elkaar: „Gevraagd Lease-rechten, Aantal 100.000 Eenheden, Vraagprijs 0,40 €/Eenheid, Leverbaar 100 %.” Of: “Aangeboden Leaserechten, Regio Zuid, Aantal: 9.500 Eenheden, Vraagprijs 0,45 €/Eenheid, Leverbaar 100 %.” Een eenheid is het recht op een kip of een kuiken.

Poging mislukt

De poging van de overheid om de pluimveestapel iets te verkleinen met een afomingsplicht, is binnen een jaar gestrand. Sinds begin 2025 moesten boeren die hun pluimveerechten verkochten of verhuurden aan anderen een klein deel van die rechten - 13 procent - afstaan aan de overheid. Dat beleid heette ‘afromen’ en was bedoeld om het volume te beperken. Pluimveerechten zijn gebaseerd op de mestproductie per kip per kalenderjaar. In mest zit stikstof en fosfaat, wat schadelijk is voor de natuur als er te veel van in terechtkomt. Nederland telt ongeveer 31 miljoen commercieel gehouden leghennen en 39 miljoen vleeskuikens. Bij elk van die

Nederland telt ongeveer **31 miljoen** commercieel gehouden leghennen. FOTO SANDER KONING/ANP

kippen hoort een pluimveerecht.

Demissionair minister Femke Wiersma (Landbouw, BBB) schafte de afomingsregeling per 8 december af. Sindsdien kan de boer weer 100 procent rechten verkopen of verhuren, in plaats van 87 procent tegen de prijs van 100. En de handel is prompt weer opgebloeid.

Bedoeling van de afomingsregeling, een jaar geleden, was dat het volume van de kippenmarkt, en dus ook de stikstof- en fosfaatproductie van kippenmest, zou dalen. Maar de handel in die rechten viel door de afomingsverplichting bijna helemaal stil. Zoals rechtenbemiddelaar Gert Flinkert het zegt: „De meeste verkopers gingen op hun rechten zitten en verkochten niets.” Leasen (huren) was ook onaantrekkelijk geworden, legt hij uit, omdat een leasecontract maar één jaar geldig is en dan weegt de plicht om 13 procent af te staan niet op tegen de inkomsten van één jaar. Kopen was in beginsel nog wel aantrekkelijk, maar bijna geen enkele boer ver-

kocht zijn rechten nog - vanwege de afomingsplicht - en als dat wel gebeurde „dan vocht half Nederland erom”, vertelt Flinkert. Er was veel vraag maar weinig aanbod.

Daardoor werden er vrijwel geen kippenrechten ingeleverd bij de overheid, behalve als een boer zich officieel liet uitkopen en dan ook al zijn rechten inleverde. Meestal omdat hij met pensioen ging of aan zag

De handel is opgebloeid nu de afomingsregel om de pluimveestapel zo te verkleinen is afgeschaft

komen dat de kinderen het bedrijf niet wilden voortzetten - 224 pluimveehouders meldden zich aan voor de vrijwillige uitkoopregeling, maar het precieze aantal dat helemaal is uitgekocht, is nog onbekend. Er zijn in Nederland in to-

taal zo’n 1.600 pluimveehouders (legghennen en vleeskuikens).

Nee, de afomingsregeling werkte niet, zeggen pluimveehouders. Maar velen konden door de stilgevallen handel ook niet aan hun wettelijke verplichtingen voldoen: ze hadden soms te veel kippen en te weinig rechten. Kopen of leasen van rechten lukte niet omdat de anderen niks te koop of te huur aanboden.

Te veel kippen, te weinig rechten

Ze zijn dan ook opgelucht dat de handel weer opbloeit, vertelt Flinkert. De reden dat sommige kippenboeren rechten over hebben, is dat ze zijn overgestapt op ‘conceptkippen’, zoals de supermarkt ze wil. ‘Beter Leven’, bijvoorbeeld. „Dan heeft elke kip meer ruimte nodig en ga je minder kippen houden. Dan heb je rechten ‘over’, waar je wat extra’s mee verdient.”

Zit de pluimveesector er nu alles aan te doen om het aantal kippen en dus de hoeveelheid kippenmest

even hoog te houden als hij was? „Wij zátén, vóór de afomingsregeling [in 2024], al onder ons uitstoot-plafond”, zegt voorzitter Pluimvee Kees de Jong van LTO Nederland. Dus wat hem betreft is de afschaffing van de afomingsregeling meer dan terecht.

Maar de Leidse hoogleraar Milieukunde, Jan Willem Erisman, vindt het jammer dat een van de concrete maatregelen om het aantal kippen en kuikens, en hun mestproductie, terug te dringen, weer is ingetrokken. „Allemaal kortetermijnbeleid”, zegt hij. Tegelijk ziet hij dat het voor boeren ingewikkeld is: die zullen elke kans grijpen om het bedrijf financieel gezond te houden - en dus bijvoorbeeld de zaak gaan uitbreiden als daar een kans voor is. „Er moet echt lange-termijnvisie komen van de politiek. Wát willen we over tien jaar en waar kunnen boeren dan in investeren om daaraan te voldoen? De politiek moet duidelijkheid geven.”

Jordi Cruijff met achter hem een schildering van zijn vader Johan in het Camp Nou, het stadion van FC Barcelona. FOTO ANDREU DALMAU/EP

PROFIEL JORDI CRUIJFF TECHNISCH DIRECTEUR AJAX

Jordi Cruijff treedt dan nu alsnog in zijn vaders voetsporen

Als voetballer voelde de nieuwe technisch directeur van Ajax zich altijd meer ‘Jordi’ dan ‘Cruijff’. Bij Ajax wordt hij nu aangetrokken om de aanhoudende sportieve crisis te bezweren, zoals zijn vader vijftien jaar geleden deed.

Joost Pijpker

AMSTERDAM

Jordi Cruijff vond dat hij het niet verdiende. De achternaam Cruijff, die behoorde toe aan zijn vader Johan, een van de grootste voetballers in de geschiedenis. „Cruijff is gewoon Johan Cruijff”, zei hij er in 1997 over tegen het televisieprogramma Barend & Van Dorp.

Voor de dan 23-jarige Cruijff junior was de schaduw van zijn vader eerder een belasting, vanwege de torenhoge verwachtingen die hij met zich meebracht. Jordi Cruijff wilde zijn eigen pad bewandelen, zijn eigen dromen volgen, zei hij vaak. Vrij van de verdenking dat hij het gemakkelijker had omdat hij ‘het zoontje van’ was. Als tiener koos hij er daarom al voor om met zijn voornaam op zijn shirt te spelen, en niet Cruijff. Want: „Als iemand Cruijff zegt, dan bedoelen ze niet mij. Mij noemen ze Jordi overal.”

Vanaf begin februari is er voor Jordi Cruijff nochtans geen ontkomen meer aan. Dan gaat hij naar alle waarschijnlijkheid aan de slag als technisch directeur bij Ajax. De club bevestigde zondagavond dat, na weken van gesprekken, inmid-

dels een mondeling akkoord met de voetbalbestuurder is bereikt. Ook de raad van commissarissen is het al eens met de benoeming. Bij Ajax wordt Cruijff de opvolger van Alex Kroes, die begin november zijn vertrek aankondigde, op hetzelfde moment dat hoofdtrainer John Heitinga werd ontslagen, vanwege de aanhoudend zwakke sportieve prestaties.

Glorietijd

Cruijff (51) keert daarmee terug naar de club die hij als 14-jarige jeugdspeler verliet. Maar vooral ook de plek waar zijn vader onmogelijk te ontwijken is. Want het was bij Ajax dat de tienjarige Johan Cruijff zijn loopbaan begon. Onder zijn aanvoering beleefde de Amsterdamse club zijn sportieve glorietijd en vestigde Ajax zich als Europese topclub, met zes landstitels en drie opeenvolgende overwinningen in de Europacup I.

Cruijff senior bleef er actief tot in de laatste jaren van zijn leven, toen in de rol van commissaris en adviseur (tussen 2010 en 2016), met de missie om Ajax na zes seizoenen zonder landstitel te laten herrijzen uit het sportieve dal. Jordi Cruijff wacht, bijna tien jaar na het overlijden van zijn vader, eenzelfde opdracht.

Niet als zijn vader begon Jordi Cruijff zijn sportieve loopbaan op het veld: hij was zeven toen hij werd toegelaten tot de jeugdopleiding van Ajax. Prof werd hij bij FC Barcelona, waar hij op zijn veertiende naartoe verhuisde, omdat zijn vader er hoofdtrainer werd. Toen Johan Cruijff in 1996 werd ontslagen, vertrok ook Jordi weer bij de club. Hij verhuisde naar Manchester United, waar hij niet verder

Jordi Cruijff was zeven toen hij als jeugdspeler bij Ajax begon

kwam dan een rol als invaller.

Een echte doorbraak kwam er nooit. De jongste Cruijff vervolgde zijn loopbaan in de Spaanse subtop, Oekraïne en op Malta. Daar kwam hij ook in aanraking met functies langs het veld. Hij werd assistent-trainer, en later technisch directeur bij de Cypriotische subtopper AEK Larnaca. Diezelfde rol vervulde hij vervolgens ook vijf jaar lang bij Maccabi Tel Aviv, de Israëlische recordkampioen.

Het is op die plek dat Cruijff zich vooralsnog het meest bewees als voetbalbestuurder. Maccabi

was in het voorgaande decennium afgeleden naar de middenmoot, het Israëlische voetbal was minder ontwikkeld dan in veel grote Europese voetballanden. Cruijff bracht vernieuwing, haalde buitenlandse trainers, ging aan de slag met data en investeerde in onder meer de jeugdopleiding en betere voeding. Het leidde tot drie landstitels in drie achtereenvolgende seizoenen. Sindsdien is Maccabi stabiel terug in de Israëlische voetbaltop.

Regelmatig kreeg Jordi Cruijff daarna de vraag of hij iets niet ook in Nederland wilde proberen. Daar reageerde hij dan lauwtjes op. Omdat Nederland voor hem veel minder nabij voelde dan voor zijn vader, zei hij er in 2016 over tegen *Het Parool*. „Ik heb er ook nooit gevoetbald. Tot mijn dertiende woonde ik er, ik ben nu 42. Ik heb meer met Barcelona en Spanje.”

Liever vervolgde hij zijn loopbaan dan in verre oorden, waar de naam Cruijff minder sterke associaties met zijn vader opriep. In China bijvoorbeeld, waar hij twee clubs trainde. Of in Ecuador, waar hij in 2020 een mislukt avontuur aanging als bondscoach. Tot hij in 2021 terugkeerde bij FC Barcelona, dat in die tijd een sportief moeizame periode doormaakte.

Bij de club waar hij als voetbal-

ler debuteerde werd Cruijff technisch adviseur, en later technisch directeur. Op voordracht van de nieuwe clubvoorzitter Joan Laporta, een goede vriend en de voormalig advocaat van vader Johan, die vond dat Barcelona een nieuwe koers nodig had, met meer invloeden van Cruijff senior. Na twee jaar vertrok Jordi Cruijff er weer.

In Amsterdam, waar bestuurlijke en sportieve crises elkaar laatste jaren in rap tempo opvolgen, wacht nu een vergelijkbare opdracht. Ajax staat na een half seizoen derde, op zestien punten achterstand van koploper PSV. Als de nieuwe technisch directeur straks binnenstapt in het stadion dat de naam van zijn vader draagt, kan hij meteen op zoek naar een nieuwe hoofdtrainer, om tijdelijke invaller Fred Grim op te volgen, en een nieuwe hoofdschout.

Het geloof is er, zeker ook bij de fans die al weken hoopvol uitkijken naar de aankondiging van zondag. Vanwege de diensten van Jordi Cruijff als trainer en directeur natuurlijk, maar ongetwijfeld ook vanwege de gelijkenissen met zijn vader, qua visie, qua speelstijl. En natuurlijk om de belofte die zijn achternaam in zich draagt: is Ajax er ooit minder op geworden nadat er een Cruijff aan boord kwam?

Overleden

Nu blijven hoop, geloof en liefde, de grote drie; maar de liefde is de grootste
(1Korintiërs, 13:13)

Maria Elizabeth Wilhelmina
Strasser-Helmich
Marieke

Huissen, 10 augustus 1936
Nijmegen, 23 december 2025

Met intens verdriet maar ook in grote dankbaarheid geven wij kennis van het overlijden van mijn allerliefste vrouw, onze empathische moeder en stoere oma. Zij was een stralende, pure en op anderen gerichte vrouw.

Nijmegen, George Strasser
Brussel, Steven Strasser en Laurence
Brussel, Sandrine Cazeils
Houten, Thomas en Margot
Catherine Strasser en Geert
David en Lisa
Broers en zussen

Op vrijdag 2 januari, 11.00 uur vindt de uitvaartmis van Marieke plaats in de Maria Geboortekerk, Berg en Dalseweg 40 te Nijmegen.

Correspondentieadres: familie Strasser
p/a Uitvaartcentrum Oud-Mariënboom
Groesbeekseweg 424, 6523 PP Nijmegen

Paula de Valk

8 juli 1949 24 december 2025

Correspondentie: ch.guikema@gmail.com

Pionier, innovator, baanbrekend vernieuwer van
Huize van Wely

Pieter Booij

Wormerveer, 26-01-1948 Noordwijk, 23-12-2025

Hanneke Booij - van Dijk

Judith & Chris
Mees, Julian

Jeroen & Annet
Jet, Anna, Pieter

Juriaan & Rebecca
Elliot

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht

Een familiebericht kunt u opgeven via
nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar
familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052
(ma t/m vr 08.30 uur - 1700 uur) of via e-mail:
familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op
de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag
uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

nrcwebwinkel

HAY

Butler trapje van eikenhout

- Multifunctioneel en veelzijdig trapje
- Gemaakt van stevig eikenhout
- Ideaal als bijzettafel, kruk of bankje

De Butler is een slimme en veelzijdige huishoudhulp, ontworpen door Shane Schneck. Het is in de eerste plaats een trapje met twee extra treden, handig om bij hoge plekken te komen. Maar je kunt het ook gebruiken als bijzettafel, kruk of bankje naast je bed als je het niet als trap nodig hebt. Het is gemaakt van stevig eikenhout en komt volledig gemonteerd, dus je kunt het meteen gebruiken.

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/butler

Als je als kind pro-Russische hackers hielp, dan kom je niet weg met huisarrest

Met grote verbazing las ik de reactie van de ouders in het artikel *Havo-scholier ging op pad voor 'coole' pro-Russische hackers* (26/12) op de arrestatie van hun zoon. „Natuurlijk heeft hij fouten gemaakt en daar gaat hij ook nog straf voor krijgen - van óns”. De naïviteit van deze mensen - nota bene ambtenaren - is stuitend. Onze democratische rechtsstaat wordt vanuit allerlei hoeken ondermijnd, met een flink aandeel voor de Russen, en veel mensen schijnen hier nog steeds de ernst totaal niet van in te zien. Laten we het maar wijten aan onwetendheid. De zoon werd ingezet om spionage te faciliteren bij cruciale hoekstenen van onze democratische manier van leven: Europol, Eurojust, het Ministerie van Defensie en OPCW. Nota bene door de Russen. Dat zijn bloedserieuze targets die te maken hebben met onze nationale veiligheid. En het betrof nota bene een overheidsinstantie;

beide ouders werken voor de overheid. Bovendien zijn spionageactiviteiten - hoe jong, lief en naïef je zoon ook is, hoeveel je ook van hem houdt en hoe verdrietig deze situatie ook is - gewoon keihard strafbaar, en terecht. Door te stellen dit binnen het gezin wel te willen oplossen met wat huisarrest of corvee, doen deze ouders zelf ook aan ondermijning, namelijk ondermijning van de werking van het strafrecht. Hoe zouden deze ouders oordelen over een 17-jarige jongen die kleine klusjes deed voor een groep jihadisten die een aanslag voorbereiden? Zouden ze dan ook denken: een week niet gamen lijkt ons wel een passende straf? De overheid is gelukkig al gestart met een campagne, Denk Vooruit, ten behoeve van de maatschappelijke weerbaarheid, maar daar mag nog wel een flinke schep bovenop om deze naïviteit en wereldvreemdheid te bestrijden.

Berdien Wiegant Voorschoten

NOODSITUATIES

Duits voorbeeld

SCP-directeur Karen van Oudenhoven doet in een interview (23/12) een oproep aan de overheid om de gemeenschapszin in wijken te bevorderen, om zo beter om te kunnen gaan met een noodsituatie. De redactie doet daar in het commentaar nog een schepje bovenop. Wat de overheid nu al doet of van plan is te doen, is nogal vaag. Gemeentes moeten centra voorbereiden waar de burger terecht kan met vragen. Niet erg concreet of effectief bij het oplossen van problemen. De overheid kan een voorbeeld nemen aan Duitsland. Daar bestaat al sinds 1950 het Technisches Hilfswerk. Gewoon praktische hulp in noodsituaties.

Ed van Steijn Hengelo

ROKEN

Een rokende Bardot

Van Brigitte Bardot bestaan duizend-en-één spectaculaire foto's. Je hoéft dus als *NRC* niet die ene met sigaret te kiezen voor de voorpagina (29/12). Dat zij 91 werd is een fraai voorbeeld van de tien eendjes die de snelweg oversteken: er is er altijd wel één die het haalt. Maar de statistiek rond roken en oud worden liegt niet. Vijftig procent van de mannen

met erectieproblematiek rookt, en 80 procent hééft gerookt. 50 procent van de rokers overlijdt aan de gevolgen van roken. 672.000 mensen zijn chronisch ziek als gevolg van roken in Nederland. Seks, vrijheid en roken horen alleen bij elkaar omdat de tabaksindustrie dat beeld succesvol in ons hoofd heeft geplant. Verslavend gif breng je niet aan de man met de harde waarheid. En wat de vrijheid betreft: wie verslaafd is, is per definitie niet vrij. **Susanne van der Velde** oncologisch chirurg **Danielle Cohen** longpatholoog

VUURWERKVERBOD

Eeuwenoude traditie?

Zoals J.J. Voskuil jaren geleden aantoonde dat de kerstboom een 20ste-eeuws verschijnsel was en niet berustte op een eeuwenoude traditie, zo geldt dat ook voor vuurwerk op

Pas sinds de jaren 50 wordt er massaal vuurwerk afgestoken

ILLUSTRATIE GJUS KAST

RUBEN L. OPPENHEIMER

Elders zie je de oude meesters - in Eindhoven zie je de nieuwe

Het zou raar zijn als er in Eindhoven een oefenveld kwam van Ajax als die stad zelf PSV al heeft, schrijft *Koert van Mensvoort*. Zo is het ook onnodig dat het Rijksmuseum een Eindhovense dependance opent.

De aankondiging dat Eindhoven een dependance van het Rijksmuseum krijgt, is begrijpelijk enthousiast ontvangen. Het Rijksmuseum is een instituut van wereldklasse en het idee dat 'het Rijks' ook buiten Amsterdam zichtbaar wordt, voelt voor velen als erkenning.

Toch wringt er iets. Niet omdat erfgoed er niet toe doet, maar omdat deze stap vragen oproept over culturele ambitie en autonomie. Wat zegt het over een stad als Eindhoven wanneer zijn culturele zwaartepunt een filiaal is van een instelling uit de hoofdstad?

Eindhoven is geen culturele achterhoede die moet worden aangesloten op het nationale netwerk. Het is een stad die internationaal vooroploopt in technologie, design en maakcultuur. Hier worden geen trends gevolgd, maar gemaakt. Juist daarom voelt een Rijksmuseum-dependance ambivalent: verrijkend, maar ook afleidend. Het maakt geen ruimte voor nieuwe culturele betekenis, maar versterkt juist een bestaande canon.

Die spanning wordt groter wanneer regionale economische kracht wordt ingezet om hoofdstedelijke cultuurmerken te versterken. Dat

bedrijven uit Brainport, het cluster van hightechbedrijven en kennisinstellingen rond Eindhoven, investeren in cultuur is toe te juichen. Maar het is zaak om scherp te blijven: bouwen we daarmee aan een cultureel ecosysteem dat hier wortelt, of wordt waarde weggetrokken richting een centrum dat cultureel toch al dominant is? In de geschiedenis zagen we vaker dat machtige centra zich cultu-

Eindhoven hoeft niet te kopiëren; het kan creëren

reel spiegelden aan oudere grootmachten. Dat is menselijk. Maar Eindhoven bevindt zich in een andere positie. Het hoeft niet te kopiëren; het kan creëren. Het heeft de omvang, het talent en de internationale blik om zelf cultureel richting te geven.

Zelfrespect

Dat werd onlangs zichtbaar toen het Nationaal Museumcongres in Eindhoven plaatsvond. Zo'n congres komt niet naar een stad vanwege zijn filialen, maar vanwege zijn visie. Het kwam omdat Eindhoven iets eigens te bieden heeft: een vooruitkijkende benadering van wat musea kunnen zijn in de

eenentwintigste eeuw.

Een vergelijking met sport helpt dit te begrijpen. Eindhoven heeft met PSV een club die op eigen kracht landskampioen kan worden. Het zou vreemd zijn om in zo'n stad ruimte te maken voor een oefenveld van Ajax, hoe groot die club ook is. Niet uit rivaliteit, maar uit zelfrespect. Sterke steden bouwen hun eigen iconen.

Dat geldt ook voor cultuur. Naast musea die het verleden bewaren, zijn plekken nodig waar toekomstig erfgoed ontstaat. Waar makers, ontwerpers en denkers experimenteren met nieuwe vormen en technologieën, en met nieuwe ideeën over mens, natuur en cultuur in een tijd van kunstmatige intelligentie en klimaatverandering. Daar ligt de kans voor Eindhoven. Elders zie je de oude meesters. Hier kunnen we de nieuwe meesters laten zien.

Niet als tegenstelling, maar als aanvulling. Niet tegen het Rijksmuseum, maar vóór een culturele koers die past bij wie we zijn. Eindhoven hoeft zijn culturele volwassenheid niet te bewijzen door het verleden te importeren; het kan zelf richting geven aan wat cultuur morgen betekent.

Koert van Mensvoort is directeur van het Next Nature Museum in Eindhoven.

Commentaar

ENERGIETRANSITIE

Zon en wind beginnen de kolencentrale te verslaan

Of de lijn doorzet is nog onzeker, maar 2025 bracht toch echt positief klimaatnieuws: voor het eerst werd er wereldwijd meer elektriciteit opgewekt uit hernieuwbare bronnen dan uit steenkool. Vooral zonnepanelen maakten een indrukwekkende opmars.

De wereldwijd opgewekte hoeveelheid zonne-energie nam in de eerste helft van het jaar toe met maar liefst 31 procent ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Van deze groei, berekend door energiedenk tank Ember, kwam ruim de helft, 55 procent, uit China. Ook windenergie groeide, met 8 procent wereldwijd. Het resultaat: inclusief waterkracht, bio-energie en geothermie werd er in dat half jaar ruim 5.000 Terawattuur (Twh) aan hernieuwbare elektriciteit gewonnen, meer dan de 4.900 Twh aan elektriciteit uit steenkool, de belangrijkste fossiele energiebron.

Belangrijker dan deze groei is dat de vraag naar steenkool daalde, met een heel voorzichtige 0,6 procent. Deze daling is waar het werkelijk om gaat: het bestrijden van klimaatverandering draait in de kern niet om meer hernieuwbare energie, maar om minder CO₂-uitstoot en dus minder gebruik van fossiele bronnen.

Tot nu toe groeide 'fossiel' rustig mee met de almaar stijgende vraag naar elektriciteit voor datacentra, elektrische auto's en de algemeen stijgende welvaart. China,

Onduidelijk is of de daling in het steenkoolgebruik het begin is van een trend of op een plateau blijft steken

de grootste uitstoter ter wereld, plaveide woestijnen met zonnepanelen maar bleef tegelijkertijd nieuwe kolencentrales openen, waardoor het zowel het groenste als het vuilste land was. Nu is het steenkoolgebruik er gedaald.

In de Europese Unie stéég het gebruik van stroom uit fossiele bronnen juist. Dat was niet direct een gevolg van beleid, maar kwam doordat het minder waaide in de eerste maanden van het jaar en ook waterkrachtcentrales minder energie opwekten. Ook in de Verenigde Staten, waar de president het klimaatbeleid in rap tempo afbreekt, werd meer steenkolenstroom gebruikt.

Nu is er dus wereldwijd een lichte kentering, maar bezien moet worden of dit het begin is van een trend, of dat het fossiele gebruik op een plateau blijft steken. Een tweede vraag is of een daling snel genoeg doorzet om de opwarming enigszins te beperken. Want 2025 was ook het jaar waarin de wereld onder ogen moest zien dat de limiet van 1,5 graad buiten beeld is geraakt.

Feit is dat China door zijn massaproductie en koersvaste beleid de wereld nu van goedkope zonnepanelen voorziet. Van Pakistan tot Brazilië, in tal van landen stijgt het aandeel zonne-energie sterk. Betaalbaarheid is daarbij een belangrijke prikkel, naast de wens om minder afhankelijk te zijn van andere landen, zoals van Rusland voor gas. Ook met windenergie zet China grote stappen. Zo loopt het voorop met de ontwikkeling van drijvende windturbines, waardoor windparken op zee ook buiten de kust gebouwd kunnen worden.

Het is teleurstellend dat Nederland het afgelopen jaar juist achteruit heeft bewogen op het gebied van windenergie. Hier stelde het kabinet de veiling van twee windparken uit en schroefde het de doelstelling om in 2040 voor 50 Gigawatt (GW) aan windmolens op de Noordzee te hebben terug naar 30 GW. Achterblijvende vraag vanuit de industrie en tegenvallende belangstelling van energiebedrijven spelen hier op elkaar in.

Het is aan het nieuwe kabinet om de ambities te vernieuwen. De toekomst is immers aan hernieuwbare energie, laten ook deze cijfers zien.

IN HET MIDDEN

	1	2	3		4		5		6		7
8					9	10					
11					12			13	14		15
			16					17			
18		19					20				
21						22					
23						24			25		26
				27					28		
29									30		

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Fier 5. Groente waar schaatsters sneller op gaan 8. Kapitein uit *Moby Dick* 9. Stad van het Piazza dei Miracoli 11. Individueel 13. Die Europeanen konden even uit het vet 16. Regiserende broers 17. Geheimschriften 21. Producenten melk 22. Bovennatuurlijke kracht 23. ... op de omstandigheden 24. 'Oekraïense ... sector steeds meer onder druk' 27. Dame die eigenlijk Barry heette 28. Kleurvariatie 29. Gaat net zoals een speer 30. Past na cor of vernis

Verticaal: 1. Past na complot of snaar 2. Computerbestand om uit te pakken 3. ... films of types 4. Heb je liever voor dan tegen 5. Opgekropte haat 6. 'Vogelgriep slaat voor ... keer toe rond Ysselsteyn' 7. Past voor V5 of gène 8. Persbureau 10. Grensoverschrijdend kleiner maken 12. Lof ... (of een ander gewas) 14. Krijgt werk van knalvuurwerk 15. Individueel 18. Verblijfplaats van Ridouan Taghi 19. Tussen Groningen en Assen 20. '... 1 januari 2026 naaktkat verboden' 25. Film met Angelina Jolie (1998) 26. Franse zomer

Oplossing 29 december. Horizontaal: 1. PAARD 4. SLAKKEN 9. ECCE 10. L.A. 11. ABUJ 13. HOBOKEN 15. OU 16. INES 17. AA 22. EK 23. KNEF 24. LOS 26. LEUKSTE 28. KWART 29. ELIE 30. ERDE 31. ROLLINS 32. NADAL **Verticaal:** 1. PIA 2. AZUUR 3. DESIGNS 4. SCHILFERS 5. LEONI 6. KIOSK 7. ELEANOR 8. NANA 12. BOEKELO 14. BEKIJKEN 18. TELER 19. UKKEL 20. BETEN 21. ELAND 25. STAL 27. UIL **In het midden:** TERUGBLIKKEN

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

WEDUWNAAR

Tijdens een gezellig kerstdiner met onze kinderen en kleinkinderen heb ik, al een paar jaar weduwnaar, een stil momentje. Niemand merkt het behalve zoon Hidde. Hij ziet mijn tranen, wijst op de heerlijke Italiaanse wijn op tafel en zegt: „Sterk spul hè, die Brunello?”

Michiel van Seggelen

COLUMN
MARJOLEINE DE VOS

Juist niet buiten schot blijven

FOTO GETTY IMAGES

Natuurlijk is het willekeurig, die kalenderdagen, als je Chinees was, of Perzisch of Joods, vierde je je nieuwe jaar op een andere dag en ging je dan zitten peinen over hoe het afgelopen jaar was. Wij doen het nu eenmaal in de donkerste tijd van het jaar, wat misschien niet echt helpt bij het beoordelen. Of zijn het de jaren zelf, wanneer je ze ook peilt, die niet meer zo meehelpen aan een plezierige terugblik? Dit kunnen we als een retorische vraag beschouwen. Het gaat ook niet om oordelen over de gebeurtenissen waar je geen of weinig invloed op had.

Het eigen leven dan. Ik kreeg een brief van iemand die misnoedig constateerde dat de mensen vreselijk zijn, en dat is zo, en het zou wel toevallig zijn als ik daar nu net een gunstige uitzondering op vormde. Al zijn er gunstige uitzonderingen, zoals de briefschrijver gelukkig ook constateerde. Die uitzonderingen zijn dan vaak de helden van deze wereld, de mensen die hulp bieden waar het nodig is, artsen die opereren onder verschrikkelijke omstandigheden, iemand die doortastend is opgetreden zonder op zichzelf te letten, en fin, iedereen kan ze bedenken. En iedereen kan zich spiegelen aan zulke mensen, de geweldige mensen, en voelen dat-ie zelf nogal tekortschiet. Het is helemaal niet moeilijk om jezelf er flink van langs te geven.

Erg zinvol is het ook niet geloof ik. Je wordt er misnoedig van en dan. Dan ben je misnoedig.

Enig zelfonderzoek daarentegen kan geen kwaad. Ik las alweer meer dan een maand geleden (want rende naar de winkel zodra het boek er was) *Tot alles in beweging komt* van Ester Naomi Perquin. Een verbluffend boek. Haar hoofdpersoon stipt allerlei gebeurtenissen en episodes in haar leven aan, en ze doet

dat als alles in beweging komt omdat ze een dochter krijgt, c.q. heeft gekregen. De episodes hebben met mannen te maken, heel verschillend, en met haarzelf in reactie op die mannen. Daar zit het bijzondere. Ze heeft genoeg van zichzelf zoals ze was. De hoofdpersoon is een schrijfster over *true crime* en ze kan zichzelf eigenlijk niet meer horen als ze lezingen geeft en op die fijne ingevoerde en tegelijkertijd afstandelijke toon, met hier en daar een grapje, vertelt over wat ze weet van allerhande gruwelijke misdaden. Want eigenlijk vertelt ze niet wat ze echt weet. „(...) alles wat ik doe voorziet in zowel anderen als mijn eigen behoefte buiten schot te blijven”.

Niet in dit boek.

Eerlijkheid is misschien wel het moeilijkste wat er is. Niet omdat je per se wilt liegen, maar omdat het niet zo makkelijk is te weten waar je moet zoeken. Verhalen reiken makkelijk een helpende hand: zo zat het, daardoor is het gekomen en daar sta je weer. ‘Buiten schot.’

Ik denk dat dat besef een van de drijfveren is voor mensen om te bidden, om zich te plaatsen tegenover, laat ik het nu maar een liefdevol oog noemen, die goddelijke instantie die alles zou zien. Die je zou kennen en je toch niet zou verwerpen.

Soms ben je zelf zo’n instantie, als lezer bijvoorbeeld van een boek als dat van Perquin, vaker nog van poëzie, waarin iemand naar buiten brengt wat privé is door het niet langer privé te laten maar er een vorm aan te geven.

Bidden is intiemer nog. Ik lees het boek dat Willem Jan Otten er zeer recent over schreef, *Amen* heet het en het geeft veel gedachten. Niet zozeer over het tekortschieten, dat doen we nu eenmaal, maar over wat voor iemand je bent en wilt zijn. Dit jaar. Nu en altijd.

FOKKE & SUKKE
LEZEN DE GEBRUIKSAANWIJZING

“MET DUCTTAPE AAN DE VOORDEUR BEVESTIGEN VAN IEMAND DIE U NIET AARDIG VINDT”

RGvT

nrc > puzzels

NIEUW

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		7	5			8		
	6	9						7
				6				
2				3	8			
5	9	8	6		2		3	
					1			
								1
	3				9		2	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

9	6	5	7	1	4	8	3	2
4	1	3	9	8	2	5	7	6
7	8	2	5	3	6	4	9	1
5	7	6	4	2	1	3	8	9
8	9	1	3	7	5	2	6	4
2	3	4	6	9	8	1	5	7
3	5	9	1	4	7	6	2	8
1	2	7	8	6	3	9	4	5
6	4	8	2	5	9	7	1	3

nrcwebwinkel

NRC REIZEN

Een gevarieerd reisaanbod

Iedere reis kenmerkt zich door de bijzondere thema's, unieke bestemmingen en inhoudelijke bijdrage van deskundigen.

COLLECTIEREIS

Van oude sagen tot hedendaags Ierland

"Ierland is een land van paradoxen. Groot en klein. Eén en verdeeld. In de EU en erbuiten. Trots en bescheiden. Superinternationaal en hyperlokaal." - Peter Vandermeersch

Stedenreizen met verdieping in 2026

Museumstad Madrid

4-daagse reis: vertrekdata 21 maart, 18 juni

STEDENREIS

Met bijdrage van:
Merijn de Waal, NRC-redacteur

Berlijn tussen verleden en vooruitgang

4-daagse reis: vertrekdata 2 april, 18 juni

STEDENREIS

Met bijdrage van:
Nynke van Verschuer,
NRC-correspondent in Duitsland

Veelzijdig Warschau

4-daagse reis: vertrekdata 23 april, 23 juli

STEDENREIS

Met bijdrage van: **Mark Middel**,
NRC-correspondent Midden-
en Oost-Europa in Warschau

Bezoek **hier** de NRC Reizen website voor vertrekdata en prijzen en doe vrijblijvend uw boekingsaanvraag.

Of neem vrijblijvend contact met ons op via **020 751 79 65**
of **nrc@experientetravel.nl**

NRC Reizen is een samenwerking van Mediahuis NRC B.V. met reispartner Culture by ExperienceTravel. De redactie van NRC is niet betrokken bij de inhoud of samenstelling van de reizen. De reizen worden begeleid door deskundigen, van wie een deel verbonden is aan NRC. Aangesloten bij ANVR, SGR en het Calamiteitenfonds.

Ontdek **hier** het NRC Reizen aanbod

nrcwebwinkel

NRC REIZEN

Reis mee met de experts

Ontdek wat anderen niet zien. Tijdens een NRC reis delen experts hun kennis en bieden zij context bij wat u ziet.

COLLECTIEREIS

China – toekomstdroom of schrikbeeld?

“China doet alles op zijn eigen manier, het is fascinerend om te zien hoe dat uitpakt. Je betreedt een andere wereld die je nooit meer zult vergeten.” - **Garrie van Pinxteren, oud-NRC-correspondent in China**

COLLECTIEREIS

Nederlandse sporen in Brazilië

“Brazilië blijft voor mij een unieke en intense ervaring. Het land, de diverse mix van mensen en culturen, het is fascinerend.” - **Nina Jurna, NRC-correspondent in Brazilië**

Ontdek **hier** het NRC Reizen aanbod

Een jaar vol veilingrecords

VERZAMELAARS VERKOPEN
WEER TOPSTUKKEN

PAGINA C2-3

FOTO SOTHEBY'S

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

ZAP

Harrie Snijders speelt alle scenario's uit in 'Het Zwaard van Damocles' BEELD SBS6

Verontrustend
serieuze deelnemers

Harrie proostte met een onzichtbare vriend en zette daar-na een glas rode wijn aan zijn lippen. Hij stond in een zwarte joggingbroek in zijn slaapkamer, met ernstige ogen en ontbloot bovenlijf. Buiten was het donker, bin-nen brandde een nachtlamp. Die knip je aan om zaken te overdenken die het daglicht niet verdragen. Of om een boek te lezen, maar in realityspelshow *Het Zwaard van Damocles* hebben de deelnemende BN'ers het te druk met bondjes en bedrog om nog toe te komen aan dat soort frivoliteit.

„Als je iemand schaakmat wil zetten, moet je vijf zetten vooruitdenken. En daarvoor is Harry speciaal wakker geble-ven”, klonk de stem van Art Rooijackers. Die moet verheugd zijn een programma te presenteren dat lijkt op *De Verraders* (RTL), dat weer doet denken aan *Wie is de Mol* (AvroTros) - een programma dat Rooijackers ooit ook presenteerde. In de rip-off van een rip-off van die oude presentatieklus lichtte hij nu à la David Attenborough in een voice-over het gedrag van de kandidaten toe. „Opnieuw maakt hij van zijn bed een schaa-kbord”, zei hij over Harrie, „en stippelt hij zijn strategie uit.” (Harrie Snijders kunt u trouwens kennen van *Ex on the Beach* (Videoland), *Bij ons op het Kamp* (RTL) of een nieuws-tem van Omroep Brabant met de titel: “‘Harrie van het Kamp’ promotoot illegale cryptosite”. Waarom de andere Nederlanders Bekend zijn vertel ik wel een andere keer.)

Or objecten die zijn medekandidaten vertegenwoordig-den heen en weer te schuiven op zijn bed speelde Harrie scenario's uit: „Dan zitten die mensen in de gevarenz-one, en mocht die winnen, dan gaan die mensen de geva-renzone uit. Maar mocht-ie verliezen, dan is er ook nog niks aan de hand. Want dan is die weg, maar ben ik nog wel eventueel goed met hun, want hij heeft hen in die gevare-nzone gezet. Snap je wat ik bedoel?” Nou, nee. Mijn brein is oververzadigd als het aankomt op realityspelshows die draaien om vertrouwen en verraad. Al wat beklijft is hoe verontrustend serieus de deelnemers ogen. Vorige week werd iemand geëli-mineerd na het meest beladen potje sjoelen in de tv-geschiede-nis. Dit keer waren er ijzige ruzies en machteloze tranen omdat de ene bondgenoot onbedoeld de andere naar huis stuurde, en toen moest die ene weer huilen bij het afscheid, en toen begon die andere weer te huilen omdat die ene moest huilen. Volgen-de week begint een programma dat *Moordfeest* (SBS6) heet. Es-calatie ligt op de loer.

Met de politieke spelletjes is het niet veel beter gesteld. Dit weekend werd in *De storm van Balkenende* (NTR) teruggeblikt op Balkenendes premierschap, door de oud-premier zelf en an-dere hoofdrolspelers uit die periode. Openhartig bespraken ze de onderlinge spanningen en gevoelige kwesties die hun polie-tieke carrières kleurden. Vooral het Irak-dossier hing „als een zwaard van Damocles” boven het hoofd van de CDA-premier, zei onderzoeksjournalist Joost Oranje. In zijn portret verdedig-de Balkenende nog steeds zijn besluit om deel te nemen aan de Amerikaanse inval in Irak, zelfs nu al jaren bekend is dat die plaatsvond onder valse voorwendselen. Over andere kwesties was hij minder star. Hij erkende dat het CDA doelbewust de formatie met de PvdA liet klappen in 2003. En collega Maxime Verhagen (CDA) nam, vijftien jaar nadat hij toenmalig kabi-netsgenoot Wouter Bos (PvdA) tijdens een kabinetscrisis had beschuldigd van liegen, dat verwijt terug. „Ik weet niet waar-óm hij dat nu zegt”, reageerde Bos op die laatste ontwikkeling, „maar het is fijn dat hij dat nu zegt.” Was het toeval dat zijn ge-dachten direct uitgingen naar de waaromvraag? Nog lang nadat het spel is uitgespeeld kan de achterdocht blijven hangen.

Amber Wiznitzer

Dit waren dé
trends bij de
kunstveilingen
van dit najaar

KUNSTMARKT De grote najaarsveilingen in New York verliepen onverwacht succesvol. Heeft de kunstmarkt na jaren van dalende omzetcijfers nu de weg omhoog weer gevonden?

Arjen Ribbens
AMSTERDAM

Hoe onzeker het economische of geopolitieke klimaat ook is, de kunstmarkt veert altijd op als er werkelijk uitzonderlijke werken op de open markt beschikbaar komen. Bij de najaarsveilingen in New York was dat het geval. Sotheby's pre-senteerde de collectie van de in juni overleden Amerikaanse verzame-laar Leonard A. Lauder, samen met zijn broer Ronald de enige erfge-naam van het cosmeticamerk Estée Lauder.

Op de avondveiling op 18 no-vember bood het veilinghuis 24 uitzonderlijke kunstwerken van Lauder aan, onder meer twee schil-derijen van Gustav Klimt en een doek van Edvard Munch. Topwer-ken die nog nooit of al heel lang niet op de markt waren geweest, pre-cies waar grote verzamelaars tuk op zijn. De collectie bracht omgere-kend 450 miljoen euro op, met als uitschieter de 202 miljoen euro voor Klimts *Portrait van Elisabeth Lederer* (1914-1916), dat daarmee het op één na duurste geveilde kunstwerk ooit werd.

Die spectaculaire opbrengst zorgde voor een uitgelaten stem-ming. En omdat de dagen daarna ook bij de andere najaarsveilingen in New York uitzonderlijke kunst-werken aangeboden werden, on-der meer een stilleven van Van Gogh en een van de weinige nog in particuliere handen zijnde zelfpor-tretten van Frida Kahlo, verkochten Sotheby's, Christie's en Phillips in een week tijd voor bijna 2,2 mil-jard dollar (1,9 miljard euro) aan kunst.

Vergeleken met de najaarsveilingen van een jaar eerder betekent dat een omzettingstijging van 77 pro-cent. Nog altijd 30 procent minder dan de 3,2 miljard dollar in het na-jaar van 2022, het beste jaar uit de geschiedenis van de kunstmarkt. Toch droomden diverse kunst-marktingewijden na drie magere jaren met dalende verkoopcijfers al hardop van „nieuw leven in de kunstmarkt”.

Of echt sprake is van een omme-keer zal moeten blijken bij de ko-mende voorjaarsveilingen. Hebben de grote verzamelaars weer genoeg

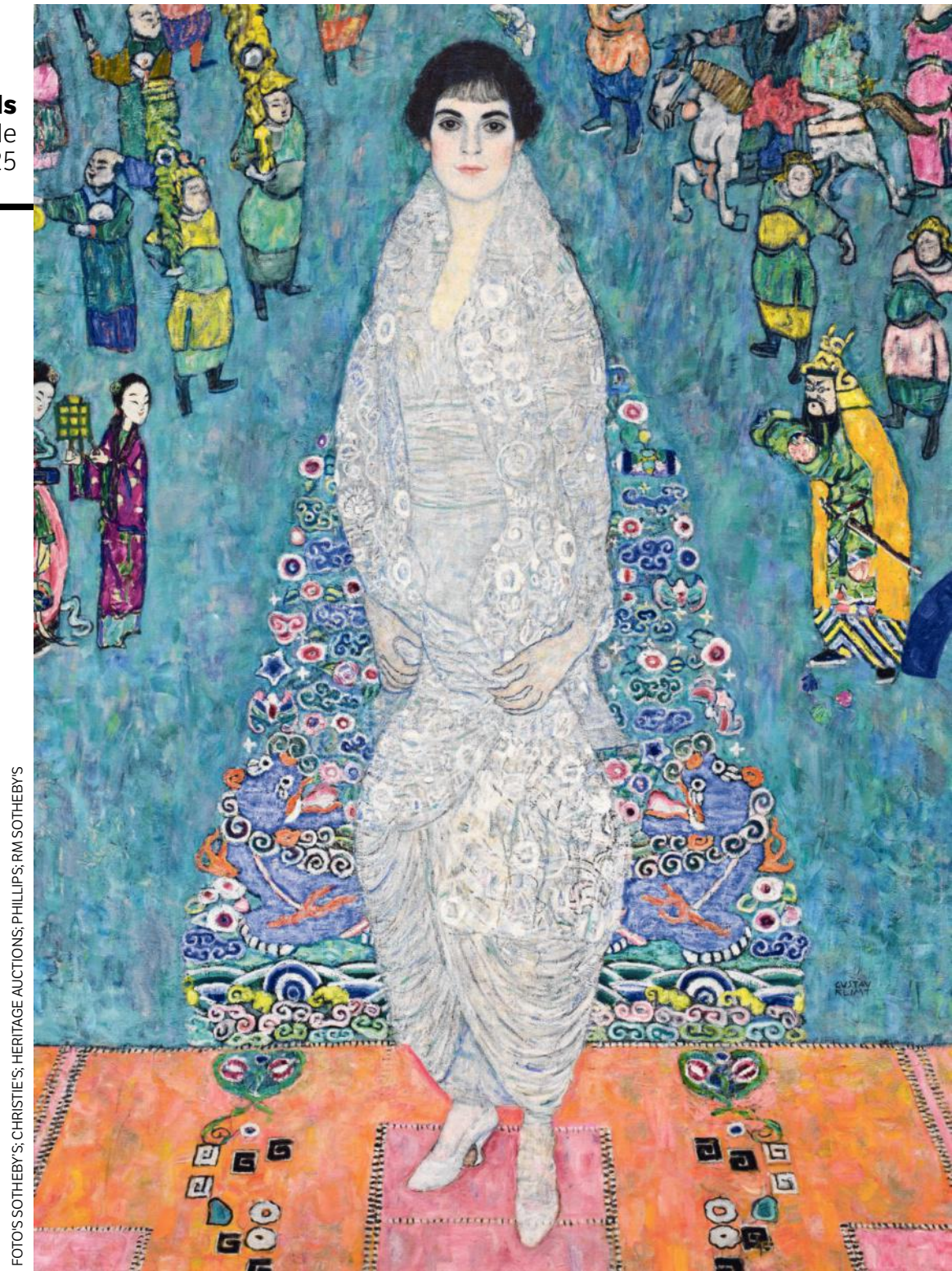
vertrouwen in de markt om hun Warhols, Rothko's en andere top-stukken te verkopen? Daar schortte het de afgelopen jaren vooral aan.

Vaak wordt gezegd dat de kunst-markt het moet hebben van de drie D's: *Debt*, *Divorce* en *Death*: schuld, echtscheiding en overlijden. De verkoop van de verzameling van Leonard A. Lauder is een voorbeeld van de laatste D. Maar voor de grote veilinghuizen is er nog een vierde, minstens zo belangrijke D: die van *De-cluttering* - de bereidheid onder de ultrarijken om afstand te doen van kunstschaten. De kunstmarkt aan de top is een verouwenwspel. In onzekere tijden en bij neer-gaande prijzen laten de ultrarijken hun schatten aan de muur hangen (of in de opslag staan) en kopen ze even minder nieuwe kunst.

Garanties

Dat de problemen vooral aan de bo-venkant van de markt zitten, blijkt ook uit de *Survey of Global Collec-tion* 2025 van Art Basel en UBS, het jaarlijkse kunstmarktonderzoek van econoom Clare McAndrew. Ul-trarijken, in jargon High Net Worth Individuals (HNWI's), spendeer-den op veilingen in 2024/2025 de helft minder dan in 2023. En dus haalden de grote veilinghuizen ver-trouwde kunstgrepen van stal om verzamelaars te verleiden toch kunstwerken te verkopen. Grote klanten kregen voordelige ver-koopvoorwaarden en gegaran-deerde minimale opbrengsten aan-geboden. Om zelf niet al te grote fi-nanciële risico's te lopen, brachten de veilinghuizen de meeste be-loofde opbrengsten onder bij der-den. Omdat veilinghuizen deze zo-geheten '*third party guarantees*' in veilingcatalogi moeten vermelden, bleek dat 70 procent van de aange-boden kunstwerken bij de avond-veilingen in november in feite vooraf al was verkocht aan garan-tienemers.

Sotheby's ging daarin duidelijk het verst. Het veilinghuis ver-keerde begin van het jaar in zwaar weer en moest personeel ontslaan. De penibele financiële situatie ver-beterde een paar maanden geleden toen de Frans-Israëliëse eigenaar Patrick Drahi nieuwe aandelen af-gaf en die voor 1 miljard dollar ver-kocht aan ADQ, het staatsinveste-

FOTOS SOTHEYB'S; CHRISTIE'S; HERITAGE AUCTIONS; PHILLIPS; RM SOTHEYB'S

203
miljoen
euro

Hoogste veilingopbrengst van het jaar: Gustav Klimt (1862-1918): *Portrait Elisabeth Lederer*, (1914-1916). Op 18 november bij Sotheby's in New York.

ringsfonds van Abu Dhabi. Van de kapitaalinjectie stak het veiling-huis 200 miljoen in uitbreidings-plannen, zowel op het gebied van onroerend goed als in de ontwikke-ling van nieuwe markten en inkom-stenbronnen. Opvallendste aan-loofde opbrengsten onder bij der-den. Omdat veilinghuizen deze zo-geheten '*third party guarantees*' in veilingcatalogi moeten vermelden, bleek dat 70 procent van de aange-boden kunstwerken bij de avond-veilingen in november in feite vooraf al was verkocht aan garan-tienemers.

Van Londen naar Parijs

Er zijn drie opvallende trends in 2025. Eén: Londen, traditioneel het Europese centrum van de kunstmarkt, verliest steeds meer terrein aan Parijs. Dat komt door het verdwijnen van het vrije ver-keer van goederen tussen Groot-

Britannië en de Europese Unie. Transporten van en naar Londen zijn sinds Brexit één keer zo duur geworden. Met het aanvragen van in- en uitvoervergunningen is bo-vendien veel tijd gemoeid. Import-belastingen en btw maken verko-pen en kopen in Londen duurder, wat consequenties heeft voor hoogte van biedingen. Uitwijken naar Parijs is in veel gevallen een voor de hand liggend alternatief: minder kosten, minder romp-sloop.

Twee: Vrouwelijke kunstenaars doen het op veilingen steeds beter. Nooit eerder bracht een kunstwerk van een vrouw zoveel op als het schilderij *De droom* (1940) van Frida Kahlo. De opbrengst in no-vember in New York: 46,9 miljoen euro. Marlene Dumas, de in Neder-land wonende, in Zuid-Afrika ge-boren kunstenaar, werd in mei de duurste levende vrouwelijke kun-stenaar. Haar schilderij *Miss Janu-*

ary (1990) verwisselde in mei bij Christie's in New York voor omge-rekend 12,1 miljoen euro van eige-naar. De verkopers, een Ameri-kaans echtpaar, kochten het doek twintig jaar geleden bij galerie Paul

Diverse kunstmarktingewijden droomden na drie magere jaren met dalende verkoopcijfers al hardop van „nieuw leven in de kunstmarkt”

Andriesse in Amsterdam. Het duurt overigens nog wel even voor-dat de genderkloof gedicht is: bij de avondveilingen in november was 85 procent van het aanbod door mannen gemaakt.

34,9 mln

Hoogste veilingopbrengst voor een auto in 2025: Ferrari 250 LM uit 1964, een auto waarmee een jaar later de 24 uur van Le Mans werd gewonnen. Op 5 februari bij RM Sotheby's in Parijs.

8,6 mln

Hoogste opbrengst ooit voor een handtas: de allereerste, in 1985 voor de Franse actrice en zangeres Jane Birkin gemaakte Jane Birkin-tas van Hermès. Op 10 juli bij Sotheby's in Parijs.

4,6 mln

Hoogste veilingopbrengst voor naturalia in 2025: 66 miljoen jaar oud skelet van een jonge triceratops. Op 19 november bij Phillips in New York.

7,9 mln

Hoogste veilingopbrengst ooit voor een striptijdschrift: *Superman No.1* uit 1939. Op 22 november bij Heritage Auctions in Dallas.

46,9
mln

Hoogste veilingop-brengst ooit voor een kunstwerk van een vrouw: Frida Kahlo (1907-1954): *El sueño (De droom)*, 1940. Op 21 november bij Sothe-by's in New York.

3,5 mln

Hoogste prijs voor grafiek ooit: in circa 1656 door Rembrandt geëts en gegraveerd portret van de arts Arnout Tholinx. Op 3 december bij Christie's in Londen.

populaire handtas is vernoemd: de Franse actrice en zangeres Jane Birkin.

Gouden wc

De meest besproken kunstverkoop van het afgelopen jaar hoort mis-schien ook wel thuis in de catego-rie luxueuze verzamelobjecten. Op 19 november veilde Sotheby's in New York *America (2016)*, de gou-den toiletpot van de Italiaanse kunstenaar Maurizio Cattelan. Toen het werk in 2016 werd geïn-stalleerd in een toiletruimte in het Guggenheim Museum in New York stonden bezoekers soms uren in de rij om hun behoefte op het kunst-werk te kunnen doen. Toen het voor 4,6 miljoen euro een 66 mil-joen jaar oud skelet van een jonge triceratops. In juli vond Sotheby's in Parijs een koper voor de allereer-ste Birkin-tas van Hermès: 8,6 mil-joen euro. Deze tas was in 1985 ge-maakt voor de vrouw naar wie deze

De door Sotheby's verkochte pot is een ander exemplaar uit de editie van drie. Op de kijkdagen vooraf-gaand aan de veiling installeerde het veilinghuis de sculptuur in een toiletruimte in het eerderge-noemde nieuwe hoofdkantoor. Be-zoekers mochten één voor één naar binnen, maar anders dan in het Guggenheim Museum was gebruik van het toilet verboden.

De verkoper, de Amerikaanse hedgefondshandelaar Steve Co-hen, maakte ongetwijfeld een mooie winst. Sinds zijn aankoop, in 2017, steeg de goudprijs met zo'n 325 procent. De koper, Ripley's Be-lieve It or Not!, de Amerikaanse franchiseketen die op 28 plekken in de wereld (onder meer op de Dam in Amsterdam) rareiteiten expo-seert, betaalde omgerekend 10,4 miljoen euro voor de toiletpot, zo'n 1,7 miljoen boven de goudwaarde. De goudprijs is na de veiling verder gestegen.

ELLEN DECKWITZ

2026 kan meevallen

Meestal vind ik de periode tussen Kerst en Nieuwjaar heerlijk. Ik spaar zoveel mogelijk vrije dagen op om in die liminale laatste week niets nuttigs te doen en me er zo aan te herinneren dat je ook mag bestaan als je even geen concreet doel voor ogen hebt.

Helaas steken juist dan allerlei weggedrukte gedachtes de kop op, alsof ze al die tijd stonden te popelen in de wachtkamers van het onderbewuste. En op een zeker moment kan je dan niet meer aan een eigen eindejaarsbeschuwing ontkomen.

Er is al veel gezegd over 2025, waarschijnlijk gaat het als een kanteljaar de geschiedenisboeken in (verondersteld dat er zoiets als geschiedenis blijft bestaan). Het internationale recht is failliet, het internet definitief kapot, de bullebakken hebben vrij spel en de paradijselijke wereld die Henriëtte Roland Holst ooit bezong, een waarin „de zachte krachten” zeker zullen winnen, lijkt verder weg dan ooit. En dan was er ook nog iets met het klimaat.

Net toen ik over dit alles lag te panikeren, belde mijn beste vriendin. Ik vertelde haar waar ik mee zat en tot mijn verbazing moest ze lachen.

„Ik zat mezelf hier deze week ook over op te vreten”, vertelde ze, „tot ik besepte dat we er nog steeds zijn. On-

danks alle ellende van de afgelopen twaalf maanden. En net zoals we afgelopen jaarwisseling ook geen idee hadden wat het komende jaar ons zou brengen, weten we nu ook niets. Wie weet welke toevalligheden in ons voordeel zullen zijn.

Wie weet welke toevalligheden in ons voordeel zullen zijn. Zoals een windvlaag die het toestel van Trump, Vance of de top van het Kremlin laat neerstorten, een aardbeving die heel Silicon Valley opslokt of een grote revolutie in China, India of Israël waardoor de autocraten van hun troon worden gestoten.”

„Maar je gaat niet uit van de feiten”, mompelde ik.

„Feiten? Wat zijn feiten?”, grinnikte ze. „De wereld komt altijd selectief tot ons, je weet niet wat er op de achtergrond al speelt, welke natuurrampen, pandemieën of hackerscollectieven de kaarten straks opnieuw zullen schudden. Welke geheime operaties er al in gang zijn gezet door diverse lidstaten, welke zetten Europa straks gaat doen wanneer ze opeens beseft wél een wereldspeler te zijn.”

Nadat we hadden opgehangen staarde ik even voor me uit. Ik was niet helemaal gerustgesteld door haar optimisme. Haar geloof in een goede afloop hing te veel van externe factoren af en veranderde weinig aan de machteloosheid van een enkeling.

En toch. Als een zon die op een grauwe winterdag onverwachts doorbreekt, kwam me een dichtregel van Gabriël Smit (1910-1981) voor de geest: „Er is meer dan zekerheid, er is hoop.”

Buiten vielen de laatste buien van december op koude aarde, binnen hing ik voorzichtig een kalender voor 2026 op.

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

NECROLOGIE **VINCE ZAMPELLA (1970-2025)** GAMEMAKER

Met ‘Call of Duty’ een pionier van filmische schietgames

De gamemaker stond aan basis van ‘Call of Duty’, de militaire schietgamereeks die de industrie jaren in zijn greep hield. Zampella maakte innovatieve games met gevoel voor drama.

Len Maessen

AMSTERDAM

Op 10 november 2009 rolde er 310 miljoen dollar in het laetje van Call of Duty-uitgever Activision vanuit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. De nieuwe game *Call of Duty: Modern Warfare 2* was in één klap het bestverkopende entertainmentproduct ooit. Een wonder in de hitgevoelige game-industrie - toch stond producent Vince Zampella binnen een jaar op straat. Over het waarom werd nog jaren in de rechtszaal gevochten.

Een tweede wonder geschiedde in de nasleep. In een industrie die medewerkers zelden stabiliteit biedt, besloten veel makers die

aan *Call of Duty* hadden gewerkt om Zampella naar zijn nieuwe studio te volgen. Of zijn Respawn Entertainment zou slagen? Ze vertrouwden Zampella.

Vince Zampella overleed op 21 december op 55-jarige leeftijd bij een auto-ongeluk nabij Los Angeles. Daarmee eindigt een carrière van dertig jaar waarin Zampella een enorme stempel achterliet op de game-industrie, met schietgamereeks *Call of Duty* als grootste, maar niet enige, hoogtepunt. Series als *Medal of Honor*, *Titanfall*, *Apex Legends* en Star Wars-reeks *Star Wars Jedi* vonden een gretig publiek dat kon genieten van Zampellas innovatie en gevoel voor drama.

Zelf raakte Zampella al op jonge leeftijd geboeid door videogames. Als kind speelde hij alles van bordspellen tot *Dungeons & Dragons*, vertelde hij in 2021 aan *Barron’s*. Toen hij de mogelijkheid kreeg om voor GameTek te gaan werken, dat zich specialiseerde in gameversies van spelshows, twijfelde hij niet. Hij deed daarna vele belangrijke gamestudio’s aan, tot hij in 1999 terechtkwam bij 2015 Inc., waar hij werkte aan de invloedrijke militair-

re schietgamereeks *Medal of Honor*.

De droom van eigen games lonkte echter. Met compagnon Jason West richtte Zampella in 2002 Infinity Ward op. De eerste klus: een ‘Medal of Honor-killer’ voor Activision. Met Tweede Wereldoorlog-game *Call of Duty* (2003) wilde Infinity Ward niet inzoomen op een individuele held, maar de samenwerking van vele soldaten en landen. Het spel moest bovendien op een oorlogsfilm lijken. ‘CoD’ werd een financieel succes en behaalde vele vakprijzen. Diens cinematografische actie laat nog altijd zijn sporen achter in de gamesector - jarenlang wilde iedereen ‘een eigen CoD’.

Half miljard

Het aantal verkochte *Call of Duty*-games wordt inmiddels geschat op een half miljard exemplaren, aldus *The Washington Post*. Maar Zampella kon er zelf slechts zeven jaar van genieten: in 2010 moest hij weg bij Activision. Hij richtte Respawn Entertainment op en klopte weer aan bij Electronic Arts (EA). Voor hen maakte hij onder andere *Titanfall*, een schietgame over grote robotpakken die nog altijd geliefd is door zijn innovatieve nadruk op vloeiende verticale bewegingen - vliegen, klimmen, springen.

Hij hielp EA aan een Fortnite-concurrent met *Apex Legends* en verraste gamers toen Respawn in 2016 aankondigde aan een Star Wars-game te werken - iets totaal anders dan de schietgames waar Zampella synoniem voor was geworden. Zampella, groot Star Wars-fan, was aanjager van het project, vertelde hij in een interview met gamesite IGN. *Star Wars Jedi: Fallen Order* combineerde een nicheformule - zeer lastige games met zwaardvechten - met alle elementen van een sterk Star Wars-verhaal. Het bleek precies waar Star Wars-fans op hoopten.

In zijn laatste jaren keerde Zampella terug bij het genre dat hem groot had gemaakt. Voor Electronic Arts wist hij hun *Call of Duty*-achtige *Battlefield*-serie weer op de rails te zetten; *Battlefield 6* werd een van de grootste game-successen van dit jaar.

Gamemakers roemen online de man zelf, die stiltejetjes op de achtergrond zijn best deed om collega’s te helpen. „Toen ik zelf gedwongen werd onafhankelijk te worden, nam Vince de tijd om naar me te luisteren en me te ondersteunen”, vertelde gamelegende Hideo Kojima dinsdag op het platform X. Voormalige medewerkers als Alex Frostwolf benoemden daar zijn talent voor leiderschap, zijn „vermogen om zich hard te maken voor waar hij in geloofde” en zijn liefde voor zijn mensen.

Openingsconcert met Janine Jansen tijdens het Internationaal Kamermuziekfestival Utrecht. FOTO MAJANKA FOTOGRAFIE

Ernstige kwaliteit en vleugje warmte bij Janine Jansen & co

IKFU Op haar jaarlijkse kamermuziekfestival spelen Janine Jansen en haar vrienden stevig en vurig. Gelukkig was er ook zachtheid en liefde: bij ud-speler Nawras Altaky.

Rahul Gandolahage

UTRECHT

Op het Internationaal Kamermuziekfestival Utrecht hoef je je geen zorgen te maken over de kwaliteit van de muziek. Superster/programmeur Janine Jansen zorgt daar samen met de door haar geprogrammeerde bevriende musici voor. Stevige, aardse, vurige, ernstige kwaliteit.

Op die speelstijl lijkt Jansen haar vrienden uit te zoeken. Zo zeer zelfs, dat het ook een beetje voorspelbaar wordt. Neem het openingsconcert op zaterdag, met Franks *Sonate in A groot*, Dohnányi *Eerste pianokwintet* en Schuberts *Forellenkwintet*; geen heel opwindend programma - tenzij je verrast wordt.

Maar dat werd je zaterdag niet. Ja natuurlijk speelden de vrienden goed, absoluut goed. Maar na het eerste deel van Dohnányi (met Jansen op tweede viool) had je alle delen eigenlijk al gehoord. Beginnetjes hingen vurig in de snaren, de spanningshoogte stond vanaf moment één op scherp, zacht werd wel zacht maar niet echt klein. Eerste violist Boris Brovtsyn (elk jaar present) speelde kort op de bal, duidelijk, maar ook een beetje plichtmatig. Wanneer zou het soepel, dansant, liefdevol worden? Ah

toch, het werd liefdevol toen Jansen aan het begin van het derde deel even niets te doen had, en gloedvol naar haar vrienden keek.

Franck ervoor was interessanter, al was het maar vanwege de pianist: Nikola Meeuwssen, winnaar van de Koningin Elisabethwedstrijd dit jaar. Meeuwssen bleek een trouwe begeleider. Hij luisterde, volgde, zette zijn akkoorden neer zodra Jansen ze nodig had. Het werkte, maar helemaal samen muziek maken werd het daardoor niet - alleen in intermezzo’s nam hij even het heft in handen. Tot het bekendere vierde deel: daar is de pianopartij ineens wezenlijk interessanter. Dat greep Meeuwssen met twee handen aan, met direct kippenvelwaardige momenten tot gevolg.

Een geringschattend nieuwtje

Verheugd kondigde Janine Jansen na de pauze een nieuwtje aan. Ze is zo trots op Nikola Meeuwssen dat ze hem een speciale plek wil geven in het festival: hij wordt ‘young artist in residence’ voor de komende „twee à drie jaar”.

Daar schieten de wenkbrauwen onwillekeurig van omhoog. Jansen belooft Meeuwssen weliswaar een kleine programmeursrol en coaching, maar de term ‘young artist’ is in zijn geval geringschattend te noemen. Coaching is natuurlijk nooit weg, zeker als het gaat om zelfbehoud: musiceren hoef je Meeuwssen niet te leren, maar hoe zorg je als topmusicus voor jezelf, hoe vind je balans tussen leven en werk; dat kan Jansen hem zeker bijbrengen. Maar leeftijd zegt in Meeuwssens geval niets meer over zijn artiest-zijn. De term doet hem geen recht, houdt hem kleiner dan hij is.

In het bekende *Forellenkwintet* (in duizenden huishoudens het teken dat de Samsung wasmachine klaar is) speelde Jansen niet mee. Ying Lai Green zorgde voor een paar prachtige contrabasmomenten, cellist Daniel Blendulf was de eerste die deze avond wat elegantie inbracht, maar verder kreeg het publiek een zware en nogal koude vis geserveerd.

Warmte en lief

Een dag later is het udspeler, zanger en componist Nawras Altaky (NRC rijzende ster in 2020 en dit jaar stadscomponist van Utrecht) die voor de tegenovergestelde sfeer zorgt: vrij, zacht, warm en lief. Hij introduceerde Arabische muzikale termen die bij zijn muziek passen, vroeg het publiek mee te zingen en te klappen, en zong en speelde daarbij prachtig. Zijn tenor mist in de hoogte wat steun, maar is in de laagte juist heerlijk zalvend. Naast hem zaten een paar uitstekende musici, waarbij Oene van Geel op altviool en cajón er met zijn speelplezier uitsprong.

Altaky deed zelfs zo rustig aan, dat zijn uur durende concert drie kwartier uitliep. Jammer, want ik was graag nog naar ‘The Beyond and Us’ van Emine Bostanci gaan luisteren. Maar dat was al lang en breed begonnen, toen Altaky zijn laatste riedel speelde.

Recensie Klassiek

Internationaal Kamermuziekfestival Utrecht. Openingsconcert en ‘Tarab Rituals’ van Nawras Altaky Quintet. Gehoord: 27 en 28 december, TivoliVredenburg Utrecht. Festival t/m 30 december. Info: kamermuziekfestival.nl ●●●●○

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclair* een lezersvraag voor aan deskundigen.

ILLUSTRATIE MARTIEN TERVEEN

Mijn neefje van tweeënhal wil niet delen. Is dat normaal?

Tante: „Mijn neefje is tweeënhal jaar oud en heeft pas een zusje gekregen (wat lastig voor hem is). Hij groeit op in een welvarende omgeving, met ouders die weinig begrenzen. Hij krijgt iedere keer dat hij bij zijn opa en oma is nieuw speelgoed, soms ook van mij. Hij kan en wil zijn speelgoed niet delen. Hij wordt boos, rent weg met zijn speelgoedauto’s als je iets aanraakt en begint na een paar keer te duwen of te slaan.”

„Een paar maanden terug kon ik af en toe nog wel een knuffel krijgen. Inmiddels is dat er niet meer bij vanwege het bezitterige

gedrag over zijn speelgoed. Misschien vind ik dat nog wel het vervelendste. Hij bijt en slaat kinderen op de opvang als ze ergens aankomen waar hij mee speelt. Is dit gedrag normaal voor de leeftijd? Is hij slachtoffer van de welvaart? Of kijk ik te streng?”

Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Spreek helder aan

Amaranta de Haan: „Dit gedrag heeft niet met welvaart te maken, het zijn dé kenmerken van deze leeftijdsfase. Uw neefje heeft nog niet de vaardigheden met al deze overweldigende gevoelens om te gaan en heeft er ook nog geen taal voor. De geboorte van zijn zusje kan zijn reacties wat heftiger maken.”

„Het is belangrijk dat jullie daar als betrokken volwassenen goed op reageren. Heldere regels zijn voor kinderen belangrijk, dan weten ze waar ze aan toe zijn. Niet uitgebreid uitleggen waarom het agressieve gedrag niet gewenst is, maar meteen kort en *to the point* zeggen: ‘Ik weet dat je boos bent, maar dit vind ik niet leuk. Je mag een ander kind (of mij) geen pijn doen.’ Door grenzen te stellen help je kinderen met hun emoties om te gaan. Je brengt er structuur door aan.”

„Te veel speelgoed geeft onrust. Kinderen leren minder goed spelen als ze steeds wisselen. Een tijdje met hetzelfde bezig zijn, bereidt ze ook voor op het schoolse leren. Dus rouleer het speelgoed, dan voelt het ook weer nieuw. Vraag aan uw neefje: ‘Wat zullen we als eerste kiezen om mee te spelen?’

„Geef hem liever een uitstapje dan speelgoed, bijvoorbeeld samen naar de kinderboerderij. Daarmee geeft u hem meteen de een-op-een aandacht die hij mogelijk mist na de geboorte van zijn zusje.”

Beperk de speeltjes

Jacqueline Schenk: „Niet willen

delen hoort bij deze ontwikkelingsfase, waarin het kind gaat beseffen dat het iets bezit. Een dreigend verlies ervan kan leiden tot agressief gedrag als slaan en duwen.”

„Studies laten zien dat dergelijk gedrag kan toenemen in de eerste maanden na de geboorte van een tweede kind. De komst van zijn zusje bedreigt de exclusieve band met zijn ouders. Ouders geven vaak wat minder gezamenlijke aandacht, spelen wat minder met hem, misschien zijn ze ook iets strenger. Dat kan bij uw neefje tot jaloersheid leiden.”

„Waarschijnlijk is het allemaal tijdelijk. Het is belangrijk dat de eigen ouders, de grootouders en u elkaar ondersteunen hoe met het gedrag van uw neefje om te gaan. We noemen dat ‘supportive co-parenting’. Dat betekent geen kritiek hebben op elkaar als mede-opvoeders, samenwerken in de opvoeding, warmte bieden. Dat geeft hem veiligheid.”

„Beperk het aantal speeltjes. Een overvloed aan speelgoed is niet aan te raden voor een kind op deze leeftijd. Het voelt overweldigend en versterkt de dreiging van dat bezitsverlies. Daardoor wordt er snel ‘gehopt’ van het ene naar het andere en minder lang en fantasierijk met elk stuk speelgoed gespeeld.”

Orthopedagoog **Amaranta de Haan** is als bijzonder hoogleraar Versterking van de pedagogische basis verbonden aan het Nederlands Jeugdinstituut en de Rijksuniversiteit Groningen. **Jacqueline Schenk** is als ontwikkelingspsycholoog verbonden aan de Erasmus Universiteit.

Tien jaar geleden begon *Japke-d. Bouma* te schrijven over taalergernissen, kantoortaal en jeukwoorden. Tegenwoordig is er meer jeuktaal dan ooit, zo hoorde ze van lezers op LinkedIn. ‘Ik check even bij je in’, ‘ben je nog goed?’ en ‘geniet ervan’ (van een spa rood!): „Jeukwoorden zijn niet kapot te krijgen.”

De grootste taalergernissen van de afgelopen tien jaar? Dat zijn ‘eerlijk?’, ‘dagdagelijks’ en ‘letterlijk’

End oktober mailde *HP/De Tijd*. Of ik mee wilde werken aan een artikel over de ‘taal-trends van 2025’. Welke nieuwe woorden kwamen erbij, welke irritante woorden moesten verdwijnen, en welke moesten we vooral koesteren. Ik werd meteen nostalgisch.

Want taal! Daar schreef ik vroegah over. Over kantoortaal. Over taalergernissen. Over mooie taal. Maar vooral over jeukwoorden. Woorden waar je jeuk van krijgt op je werk - of zoals ze tegenwoordig zeggen: ‘op werk’. Woorden die zó vaak gebruikt worden, dat ze niets meer zeggen.

‘Acteren’, bijvoorbeeld - dat is ingewikkeld voor ‘iets doen’. Of ‘sturen op kwaliteit’, ‘ik ga zo een call in’ (saai videogesprek), ‘the why’ en ‘aan de paal staan’ - dat betekent meestal: ‘ik doe maar wat’. Woorden waarmee mensen zich graag belangrijker willen maken. Woorden als stootkussen bij slecht nieuws. Als rookgordijn als ze niet weten hoe het écht zit. Of als afleidingsmanoeuvre als ze geen zin hebben om echt aan het werk te gaan. Dit parkeren we even?

Precies. Halverwege m’n nostalgische terugblik realiseerde ik me ineens dat het dit jaar tien jaar geleden is dat ik erover begon te schrijven. In 2015! Ongemerkt zat ik dus het hele jaar al middenin mijn tweede jeukwoordenlustrum! Zonder taart, zonder lintje. Niets.

En dus dacht ik, ik steek op LinkedIn weer eens even ouderwets mijn peilstok in jullie taalergernissen. Even de thermometer in jullie content. En maakte er een taalanalyse van. Wat vonden jullie afgelopen jaar de ergste taal, wat mag er juist blijven? Het was weer ouderwets genieten. Want wie tien jaar geleden dacht dat jeukwoorden langzaam zouden uitsterven - ha!

Sterker nog: ze leven zelfs meer dan ooit. Alsof de tijd onder de systeemplafonds heeft stilgestaan. Ik kreeg 935 reacties! ‘In de lucht komen’, ‘snelkookpansesies’, ‘de afdrank’ van een vergadering, ‘hoog over’, ‘aanvliegroute’, ‘mensenmens’. ‘Borgen’, ‘afhechten’, ‘op de lijn komen’ en ‘hoog over’. En natuurlijk: ‘dankbaar dat ik deze presentatie vandaag mócht geven’ - huichelachtige opschepperij, vonden ze in de reacties.

Ook onuitroeibaar: al het onnodige Engels waarmee collega’s ons het bloed onder de nagels vandaan halen. ‘Onboarden’ (introductie). De ‘FAQ’s’ (frequently asked questions, jeuk), en natuurlijk: ‘impact’ „als vuilnisbak voor van alles en nog wat”, schreef een vriendin.

Hoopgevend vond ik dat een aantal oude knallers als ‘agile’, ‘papadag’, ‘kids’, ‘passie’, ‘koffietje doen’ en ‘in je kracht staan’, een stuk minder genoemd werden dan tien jaar geleden. Omdat ze minder worden gebruikt? Of, en daar durf ik nog even niet aan te denken, omdat ze inmid-

dels zo zijn ingeburgerd dat we ze niet eens meer horen.

Gelukkig werden er ook nieuwe jeukwoorden genoemd! Heerlijk. Er moet over tien jaar ook nog iets zijn om ons aan te ergeren. Opvallend was, dat dat vooral woorden waren die, zoals een lezer schreef, ‘empathie professionaliseren’.

Uitdrukkingen als ‘hoe voelt dit voor jou?’, ‘ik hoor wat je zegt’, ‘hoe zit je in je energie’, ‘hoe zit je erbij?’ (als een zak aardappelen), en ‘ik check even bij je in’ - gatver. Weg ermee, vonden veel lezers. Omdat het nep wordt, als iedereen het ineens overal zegt. „Niemand heeft er bovendien iets mee te maken hoe je je voelt op kantoor”, schreef een lezer. „Doe gewoon je werk en hou verder je kop.” Ik geef het maar even door.

Maar de meeste ergernis, best opvallend, ging over het woord ‘eerlijk’. Je struikelt erover op LinkedIn, vonden lezers. Niet te harden. ‘Eerlijk?’, ‘maar eerlijk?’, en ‘als ik eerlijk ben’ - een maniertje dat waarschijnlijk begonnen is bij ChatGPT. En suggereert dat je op al die andere momenten blijkbaar niét eerlijk bent.

Ook heel erg: „dat je nu ook zakelijk kennelijk alles mag afkorten wat Gerda en Priscil voorheen alleen bij de cappu deden: ‘gezel’, ‘priem’, en kladiladi’ (klap die laptop dicht), schreef een lezer. Verder las ik opvallend veel agressie over typische ‘horeca-jeukuitdrukkingen’ als ‘bent u nog goed?’ (volgens mij ben jij niet helemaal goed), ‘helemaal goed’ (gast, ik heb alleen een koffie besteld, geen wereldvrede geregeld), ‘geen probleem’ (gelukkig) en: ‘geniet ervan’ - tuurlijk joh, van een spa rood.

Er was ook een leuke vraag. Of ik een nieuw woord wist voor ‘prompt’ en ‘prompten’. Een vraag of opdracht aan ChatGPT. Ik dacht aan ‘denkstoot’ - leukere denkstoot van me, denkstoot in je broekje. Of ‘losvragen’ - ik ga jou eens even helemaal losvragen. Nou. Misschien kunnen jullie er iets mee.

Maar dan. Het meest opvallend aan alle 935 reacties? Dat er niemand een nieuw woord dat afgelopen jaar voor het eerst was gevallen, wilde behouden. Alsof we zo nokkievol zitten met jargon en taalergernissen, dat er echt niks meer bij kan.

Of wacht. Eén lezer. Die wilde het woord ‘twijfelkracht’ bewaren. Een woord dat ik nota bene dit jaar zélf bedacht om alle mensen met het zogeheten impostersyndroom een hart mee onder de riem te steken.

Want twijfelen aan jezelf is geen zwakte. Het is juist goed om regelmatig te denken dat wat je doet, misschien nog beter kan. Mensen die twijfelen doen hun werk beter. Omdat ze langer zoeken naar het beste. En omdat ze vaker hun netwerk raadplegen - inderdaad: twijfelkracht.

Benieuwd of dát volgend jaar een jeukwoord zal zijn. Zou wel een enorme eer zijn! Dat ik zélf een jeukwoord heb bedacht.

Dan is de cirkel pas echt rond.

Heb je een vraag van de week, taboe, of ‘kwestie’ voor deze rubriek? Mail dan naar japkedenktimee@nrc.nl

Tijdloze knallers van jeukwoorden - die weigeren te verdwijnen

- 1 Dagdagelijks - hysterisch voor ‘dagelijks’
- 2 De hardwerkende Nederlander - ja Dilan, nu weten we het wel
- 3 Dankbaar/trots dat ik vandaag deze fluttraining mocht geven - huichelaar
- 4 Engelse jeukwoorden - ‘trust the process’ in je broekje
- 5 Verbinden - liever ongebonden
- 6 Borgen - Deens parlement
- 7 Narratief - slap verhaal
- 8 Impact - impact was al erg, tegenwoordig moet je het ook nog ‘maken’
- 9 Afhechten - alleen voor chirurgen
- 10 Leiderschap en bila - nope

De grootste taalergernissen (omdat ze fout zijn!)

- 1 Letterlijk - nee, je bedoelt ‘figuurlijk’
- 2 Hij wilt - hij wil, hij wil, hij wil!!
- 3 Me laptop, me moeder - MIJN
- 4 Een beslissing maken - een beslissing NEMEN
- 5 Ik besef me - weet je nou NOG niet dat het ‘ik besef’ is?
- 6 De man welke - nee, de man DIE
- 7 Ik irriteer me aan - zoek maar even op hoe het wél moet
- 8 Hun zeggen - zie 7
- 9 Het meisje die - nee
- 10 Veiligheid is een werkwoord - veiligheid is een zelfstandig naamwoord

Nieuwe jeukwoorden

- 1 Eerlijk - alsof je verder niét eerlijk bent geweest
- 2 Oprecht - nee, je bedoelt: ‘echt’
- 3 Precies dát - liever een duimpje
- 4 Priem! Kappen met die afko’s
- 5 Hóé dan? - gaap
- 6 Hier schrik ik van - zeg gewoon dat je je dood ergert
- 7 Hier vind ik iets van - zeg liever: ‘stom’
- 8 Ik check even bij je in - nou, liever niet
- 9 Mij nie belle - ben je 16 of 47?
- 10 Hoe zit je erbij? - Als een zoutzak
- 11 Hou op met me - zeg maar hoe
- 12 Hoe leuk is dát?? - Laat maar zitten
- 13 Het is wat het is - joh
- 14 Ik ga hier heel goed op - ik voel een ‘beweging van onderop’ aankomen
- 15 Ik ga stuk - zie 9
- 16 Bizar - meestal dingen die helemaal niet zo bizar zijn, als fulltime werken en overwerken
- 17 Lang verhaal kort - komt er meestal een lang verhaal
- 18 Doorlèven - ik leef liever dóór
- 19 Hoe voelt dit voor jou? - Ik voel me ineens heel slecht
- 20 Als in - nee: ‘zoals’

ILLUSTRATIE TOMAS SCHATS

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga
naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amster-
dam, t.a.v rubriek, redac-
tie of persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen?
Stuur maximaal 250 woor-
den naar
opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abbonementen
Wij streven ernaar *NRC* te
bezorgen voor 7.00 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur. W:
nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-
13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebrui-
kers van online dienst-
verlening gegevens vast
voor de uitvoering van
een (abonnee)overeen-
komst en/of het verlenen
van diensten. Deze gege-
vens kunnen worden ge-
bruikt om u te informeren
over relevante producten
en diensten van Media-
huis NRC BV (zie ook
nrc.nl/privacyverklaring).
Afmelden kan via
privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle au-
teursrechten en data-
bankrechten ten aanzien
van (de inhoud van) deze
uitgave worden uitdruk-
kelijk voorbehouden. De-
ze rechten berusten bij
Mediahuis NRC BV c.q. de
betreffende auteur.
Zie voor de volledige
tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

- buitengewoon
- zeer goed
- goed
- matig
- zwak

**9,5
miljoen**
mensen met voedseltekort

**14,3
miljoen**
mensen op de vlucht

**0,5
miljoen**
mensen in armoede

**13
miljoen**
mensen in nood

**Abdullah
JEMEN**

**Maud
SOEDAN**

**Premie
NEDERLAND**

**Kateryna
OEKRAÏNE**

ACHTER ALLE GETALLEN UIT HET NIEUWS SCHUILEN MENSEN ZOALS JIJ EN IK

Mensen zoals Maud van 10 jaar, opeens moest ze met haar familie vluchten voor het geweld in Soedan. En de Brabantse Premie die door ziekte en een heftige scheiding in de financiële problemen raakte. Nu krijgt ze samen met haar schuldhulpmaatje Sjanet weer grip op haar leven.

Cordaid helpt jaarlijks meer dan 10 miljoen mensen in de meest moeilijke omstandigheden. We werken wereldwijd aan een leefbare toekomst en een menswaardig bestaan voor iedereen.

Zo helpen we vluchtelingen uit Soedan met wat nu het hardst nodig is: voldoende en schoon drinkwater, sanitaire voorzieningen en mentale zorg. In Nederland helpen we mensen in kwetsbare situaties en werken we aan sociale cohesie.

**Kijk niet weg, kijk om.
Geef op cordaid.nl
Dan staat niemand er alleen voor.**

Scan direct de QR-code
of maak uw bijdrage over op
IBAN NL57INGB0000000934
Hartelijk dank!

Cordaid *Op de wereld om elkaar te helpen*